

EI VALTAA ILMAN VASTUUTA

**Osakeyhtiön yhteiskuntavastuu erityisesti
osakkeenomistajan näkökulmasta**

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Velvoiteoikeus
Pro Gradu -tutkielma
Paulus Orispää, 0276397
Syksy 2016
Ohjaaja: Prof. Juha Karhu

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Ei valtaa ilman vastuuta – Osakeyhtiön yhteiskuntavastuu erityisesti osakkeenomistajan näkökulmasta

Tekijä: Paulus Orispää

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Velvoiteoikeus

Työn laji: Tutkielma X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: 72

Vuosi: 2016

Tiivistelmä: Tutkielmassa tarkastelen osakeyhtiön yhteiskuntavastuuta erityisesti osakkeenomistajan näkökulmasta sekä punnitsen osakkeenomistajan rajoitettua vastuuta suhteessa oikeuden väärinkäytön kieltoon. Yhteiskuntavastuun asema liiketoiminnassa on entistä keskeisempi ja se voidaan nähdä myös menestyvän liiketoiminnan edellytyksenä, sillä huonosti hoidetun yhteiskuntavastuun seurauksena voi olla brändin tahriintuminen ja esimerkiksi asiakaskato. Toisin kuin aiemmin, osakeyhtiö nähdään myös osana yhteiskuntaa, eikä siitä erillisenä. Yhtiöt vaikuttavat yhteiskuntaan esimerkiksi työllistäjinä, veronmaksajina ja myös poliittisina vaikuttajina. Osakeyhtiömuoto on looginen valinta tutkielmani kohteeksi, koska se on yleisin yhtiömuoto etenkin yli rajojen toimivissa yhtiöissä. Perehdyn tutkielmassani osakeyhtiön vastuun jakautumiseen eri toimijoille yhtiössä ja näin selvitän samalla myös pohjaa yhteiskuntavastuun jakautumiselle. Keskeisenä elimenä osakeyhtiön päätöksenteossa on hallitus, mutta päädyn kuitenkin tutkimukseni pohjalta siihen, että osakkeenomistajalla tulisi olla vastuu vaikutusmahdollisuksiensa mitalla. Tosin totean myös, ettei vastuun syntyminen edellytä omistusta yhtiössä vaan se voi syntyä myös tosiasiallisen vaikuttamisen perusteella. Mitä suurempi omistus yhtiöstä omistajalla kuitenkin on, sitä suurempi on myös vastuu, sillä omistus luo myös määräysvaltaa yhtiössä. Vastuu syntyy myötävaikuttamalla osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen tahallisesti tai tuottamuksesta. Osakas voi myötävaikuttaa muun muassa äänestämällä yhtiökokouksessa, mutta myös vaikuttaminen ilman osakkeenomistusta on tutkielmani mukaan mahdollista. Koska vastuuta ei voida kuitenkaan asettaa pienille osakkeenomistajille, jotka eivät muutenkaan vaikuta yhtiön toimintaan, joudumme kohtaamaan rajanveto-ongelman, johon ei ole yksiselitteistä vastausta.

Avainsanat: Yhteiskuntavastuu, rajoitettu vastuu, oikeuden väärinkäytönkielto, osakeyhtiö, yhtiöoikeus.

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön X

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X
(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYS

SISÄLLYS	II
LÄHDELUETTELO	IV
Seminaarit ja koulutukset	XI
Oikeuskäytäntö	XI
Virallislähteet	XI
LYHENTEET	XIII
1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimustehtävä	1
1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajaaminen	4
1.3 Oikeuslähteet ja tutkimuksen metodi	5
2. YHTEISKUNTAVASTUU	7
2.1 Yleistä	7
2.2 Kansainvälinen kehitys	10
2.3 Käsite	12
2.4 Sääntely	17
2.4.1 <i>Sitova sääntely</i>	19
2.4.2 <i>Sitomaton sääntely ja standardit</i>	20
2.5 Raportointi	22
3. OSAKEYHTIÖ	24
3.1 Yleistä	24
3.1.1 <i>Konserni</i>	26
3.2 Toiminnan tarkoitus osakeyhtiölain mukaan	27
3.2.1 <i>Voitontuottamistarkoitus</i>	29
3.3 Johdon tehtävät	29
3.3.1 <i>Valvontavelvollisuus</i>	31
3.3.2 <i>Corporate governance</i>	32
3.4 Johdon fidusiaariset velvollisuudet	33
3.4.1 <i>Huolellisuusvelvollisuus</i>	33
3.4.2 <i>Lojaliteettivelvollisuus</i>	34
3.5 Yhtiön etu	34
4. VASTUUT	36
4.1 Yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvauksesta yleisesti	36
4.1.1 <i>Tuottamus</i>	37
4.1.2 <i>Korvattava vahinko</i>	38
4.1.3 <i>Rikosperusteinen vahingonkorvaus</i>	39
4.1.4 <i>Ankara vastuu</i>	39
4.1.5 <i>Toimintavastuu</i>	39
4.1.6 <i>Sopimuksenulkoisen vastuu</i>	40
4.2 Johdon vastuu	41
4.2.1 <i>Johdon valvontavelvollisuus</i>	41
4.2.2 <i>Huolellisuusvelvollisuus suhteessa lojaliteettivelvollisuuteen</i>	41
4.2.3 <i>Osakeyhtiölain 22 luku</i>	42
4.2.4 <i>Tehtäväsäöloedellytys</i>	44
4.2.5 <i>Osallisuus</i>	44
4.2.6 <i>Tuottamus</i>	45
4.2.7 <i>Hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa osakkeenomistajiin</i>	46
4.2.8 <i>Toimivallan ylitys</i>	47
4.2.9 <i>Business Judgement Rule</i>	48

4.2.10	<i>Vastuuvapaus</i>	49
4.3	Osakkeenomistajan vastuu	49
4.3.1	<i>Pääsääntönä osakkeenomistajan rajoitettu vastuu</i>	49
4.3.2	<i>Osakkeenomistajan vaikuttaminen yhtiöön ja sen päätöksiin</i>	51
4.3.3	<i>Tosiassillisen päätösvallan käyttäminen ja myötävaikuttaminen</i> ...	52
4.3.4	<i>Vastuun samastaminen ja emoyhtiön vastuu tytäryhtiön toiminnasta</i>	56
5.	YHTEISKUNTAVASTUU SUHTEESSA OSAKEYHTIÖN TOIMINTAAN....	60
5.1	Yleistä	60
5.1.1	<i>Yhteiskuntavastuu ja liiketoiminnan kannattavuus</i>	60
5.1.2	<i>Valistunut arvonmaksimointi</i>	62
5.1.3	<i>Jaetun arvon tuottaminen</i>	63
5.2	Voidaanko yhtiö velvoittaa varmistumaan alihankkijoiden yhteiskuntavastuullisesta toiminnasta?	63
5.2.1	<i>Osakeyhtiölain enemmistö- ja yhdenvertaisuusperiaatteet</i>	63
5.2.2	<i>Johdon palkitseminen</i>	64
5.2.3	<i>Lainsäädäntö</i>	65
5.2.4	<i>Sopimusoikeus</i>	67
6.	YHTEENVETO	68
6.1	Johdon vastuu yhteiskuntavastuusta	68
6.2	Osakkeenomistajan vastuu yhteiskuntavastuusta.....	69
6.3	Yhtiön oma vastuu yhteiskuntavastuusta	70
6.4	Lopuksi.....	71

LÄHDELUETTELO

Airaksinen, Manne – Jauhiainen, Jyrki: Osakeyhtiölaki. WSOY, Helsinki 1997. (Airaksinen – Jauhiainen, 1997)

Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasiaho, Vesa: Osakeyhtiölaki I. 2. uudistettu painos, Talentum Media Oy, Helsinki 2010. (Airaksinen et al., 2010a)

Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasiaho, Vesa: Osakeyhtiölaki II. 2. uudistettu painos, Talentum Media Oy, Helsinki 2010. (Airaksinen et al., 2010b)

Alftan, Mikko – Blummé, Nils – Hiekkala, Jani – Kontula, Lisbet – Miettinen, Olli – Pakarainen, Eija – Sinersalo, Kaarina – Sjalund, Roland – Sundvik, Peter – Tarvainen, Jyrki – Tikkanen, Reino – Turakainen, Olli – Urrila, Antti – Vesa, Janne: Corporate governance sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan näkökulmasta. 2. uudistettu painos. Edita Publishing, Helsinki 2008. (Alftan et al., 2008)

Anttiroiko, Ari-Veikko: Yhteiskuntavastuu ja sen määrittelyprosessi. Teoksessa Järvinen (toim.): Yhteiskuntavastuu. Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen. Tampere University Press, Vammala 2004. (Anttiroikko, 2004)

Baughman, Michael E. (1995): Defining the Boundaries of the Adverse Domination Doctrine: Is There Any Repose for Corporate Directors?, *University of Pennsylvania Law Review*, s. 1065–1119. (Baughman, 1995)

Bowen, Howard Rothman: *Social responsibilities of the businessman*. New York, Harper 1953. (Bowen, 1953)

Carroll, Archie B.: *The Pyramid of Corporal Social Responsibility: Towards the Moral Management of Organizational Stakeholders*. Business Horizons 1991. (Carroll, 1991)

Carroll, Archie B.: *Corporate Social Responsibility - Evolution of a Definitional Construct*. *Business & Society*, Vol. 38 No. 3, September 1999. Sage Publications, Inc. (Carroll, 1999)

Carroll, Archie B. – Buchholtz, Ann K.: *Business and society: ethics and stakeholder management*. 5. painos, Thomson, South-Western, USA 2003. (Carroll – Buchholtz, 2003)

Crane, Andrew – Matten, Dirk – McWilliams, Abigail – Moon, Jeremy – Siegel Donald S.: The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility. Oxford University Press 2008. (Crane et al., 2008)

Dahlsrud, Alexander: How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions. Corp. Soc. Responsib. Environ. Mgmt. 15, 1–13 (2008). Wiley InterScience. (Dahlsrud, 2008)

Elkington, John: Cannibals with forks. Capstone publishing limited, Oxford 1997. (Elkington, 1997)

Freeman, R. Edward: Strategic management: a stakeholder approach. Pitman, Boston 1984. (Freeman, 1984)

Fröberg, Ann-Mari: Eurooppa-tiedotus 180/2004: EU ja ihmisoikeudet. J-paino Oy, Helsinki 2004. (Fröberg, 2004)

Garriga, Elisabet – Melé, Domènec: Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the territory. Journal of Business Ethics 2004. (Garriga – Melé, 2004)

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Juva 2008. (Hahto, 2008)

Hansman, Henry – Kraakman, Reiner: The End of History for Corporate Law. NELLCO Legal Scholarship Repository, Harvard Law School 2000. (Hansman – Kraakman, 2000)

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Porvoo 2005. (Hemmo, 2005)

Jensen, Michael C.: Value Maximization, Stakeholder Theory, and the Corporate Objective Function. Social Science Electronic Publishing (SSEP) Inc., Harvard Business School, National Bureau of Economic Research (NBER), European Corporate Governance Institute (ECGI) 2001. (Jensen, 2001)

Ketola, Tarja: Vastuullinen liiketoiminta - sanoista teoiksi. Edita Prima Oy, Helsinki 2005. (Ketola, 2005)

Knuutinen, Reijo: Verotus ja yrityksen yhteiskuntavastuu. Hansaprint Oy, Vantaa 2014. (Knuutinen, 2014)

Koivuporras, Titta-Liisa: Ihmiset ja pankki samaa maata? Yhteiskuntavastuun toteutuminen pankkisektorilla. Lisensiaatintutkimus, Vaasan yliopisto, Vaasa 2008. (Koivuporras, 2008)

Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön hallituksen vastuu : osakeyhtiöoikeudellinen tutkimus yhtiön kohdistuvan siviiliperusteisen vastuun aineellisista edellytyksistä, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, WSOY 1963. (Kyläkallio, 1963)

Kyläkallio, Juhani – Iirola, Olli – Kyläkallio, Kalle: Osakeyhtiö. Edita Publishing Oy. Helsinki 2008. (Kyläkallio et al., 2008)

Lee, Min-Dong Paul: A review of the theories of corporate social responsibility: Its evolutionary path and the road ahead. International Journal of Management Reviews 2008. (Lee, 2008)

Leire, Charlotte – Mont, Oksana: The implementation of socially responsible purchasing. Corporate Social Responsibility and Environmental management no. 17, 2009. (Leire – Mont, 2009)

Linna, Tuula: Oikeuden väärinkäytön kielto ja sen sovelluksia. Lakimies 4/2004. (Linna, 2004)

Linna, Tuula: Konkurssipesän vastuu ympäristövahingosta. Lakimies 3-4/2016. (Linna, 2016)

Loikkanen, Torsti – Hyytinen, Kirsi – Koivusalo, Salla: Yhteiskuntavastuu ja kilpailukyky suomalaisyrityksissä - Nykytila ja kehitysnäkymät. VTT Tiedotteita 2386, Valtion Teknillinen Tutkimuskeskus, Espoo 2007. (Loikkanen et al., 2007)

Lyytikäinen, Johanna: Moraalisen uhkapelin torjuntakeinot vakuutus sopimuksissa. Teoksessa Kanninen, Vesa – Määttä, Kalle (toim.): Näkökulmia oikeustaloustieteeseen 3. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1999. (Lyytikäinen, 1999)

Lämsineva, Pekka: "Konstitutionalismi, perusoikeudet ja yksityinen valta". Lakimies 7-8/2006. (Lämsineva, 2006)

Malmelin, Karoliina: Arvojen markkinat. Oikeuttavat arvomaailmat suomalaisten suuryritysten yritys vastuupuheessa. Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki 2011. (Malmelin, 2011)

Matten, Dirk – Crane, Andrew – Chapple, Wendy: Behind the Mask: Revealing the true face of corporate citizenship. *Journal of Business Ethics* 2003. (Matten et al., 2003)

McWilliams, Abigail – Siegel, Donald: Corporate social responsibility: a theory of the firm perspective. *Academy of Management Review* 2001. (McWilliams – Siegel, 2001)

McWilliams, Abigail - Siegel, Donald S. - Wright, Patrick M.: Guest editors' introduction. Corporate social responsibility: Strategic implications. *Journal of Management Studies*, Vol. 43, no. 1, 2006. (McWilliams et al., 2006)

Michael, Douglas C.: The Corporate Officer's Independent Duty as A Tonic for the Anemic Law of Executive Compensation. *The Journal of Corporation Law*, s. 785–831, 1992. (Michael, 1992)

Moon, Jeremy – Crane, Andrew – Matten, Dirk: Can corporations be citizens? Corporate citizenship as a metaphor for business participation in society (2nd edition). Research paper series No. 13-2003, International Centre for Social Responsibility, Nottingham University, Nottingham 2003. (Moon et al., 2003)

Mähönen, Jukka: Lojalisuus ja yhteisöoikeus. Teoksessa Kumpula, Anne (toim.), *Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938 – 30/8 – 1998*. Turku 1998, s. 231 – 248. (Mähönen, 1998)

Mähönen, Jukka: *Kansainväliset tilinpäätösstandardit ja yhtiöoikeus*. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005. (Mähönen, 2005)

Mähönen, Jukka: Ei-taloudellinen informaatio ja corporate governance. *Defensor Legis* No. 4/2013 (Mähönen, 2013)

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: *Osakeyhtiö I. Yleiset opit*. Talentum 2006. (Mähönen – Villa, 2006)

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: *Osakeyhtiö I. Yleiset opit*. Talentum 2015. (Mähönen – Villa, 2015)

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: *Osakeyhtiö III. Corporate Governance*. WSOYpro:n verkkojulkaisu. Helsinki 2010. (Mähönen – Villa, 2010)

Mähönen, Jukka – Säiläkivi, Antti – Villa, Seppo: *Osakeyhtiölaki käytännössä*. Talentum 2006. (Mähönen et al., 2006)

- Mäntysaari, Petri: Osakeyhtiön vahingonkorvausvastuu ja identifikaatio. Defensor Legis N:o 1/2000. (Mäntysaari, 2000)
- Mäntysaari, Petri: Osakeyhtiö toimijana. WSOY Lakitieto. Porvoo 2002. (Mäntysaari, 2002)
- Niskala, Mikael – Pajunen, Tomi – Tarna-Mani, Kaisa: Yritysvastuu - Raportointi- ja laskentaperiaatteet. KHT-Media Oy. Porvoo 2013. (Niskala et al., 2013)
- Norio-Timonen, Jaana: Toiselle aiheutettujen vahinkojen korvaaminen, vahingontorjunta ja moraalinen uhkapeli. Lakimies 2007/6. (Norio-Timonen, 2007)
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa, Jyväskylä 1997. (Nuutila, 1997)
- Ojanen, Tuomas: EU-oikeuden perusteita, Uudistettu laitos. Edita Publishing Oy. Helsinki 2010. (Ojanen, 2010)
- Pitkänen, Maija: "Euroopan ihmioikeussopimuksen valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja suhteellisuusperiaatteen huomioiminen". Lakimies 2013/1. (Pitkänen, 2013)
- Porter Michael E. – Kramer Mark R.: Strategy & Society. The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. Harvard Business Review, December 2006. (Porter – Kramer, 2006)
- Rasinaho, Vesa: Yhtiön etuja sen sivuuttaminen kokonaan omistetussa tytäryhtiössä. Defensor Legis 4/2013. (Rasinaho, 2013)
- Rohweder, Liisa: Yritysvastuu – kestävä kehitys organisaatitasolla. WS Bookwell Oy, Porvoo 2004. (Rohweder, 2004)
- Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus, 5. uudistettu painos, Jyväskylä 2006. (Routamo et al., 2006)
- Ruohonen, Janne: Osakeyhtiön voitonjako maksukykytesti ja vastuu maksukyvyyn säilymisestä, Tampere University Press, Tampere 2012. Acta Universitatis Tamperensis 1723. (Ruohonen, 2012)

Saarnilehto, Ari : Osakeyhtiölain mukainen korvausvastuu ja rinnakkaisperiaate. Edilex 2009. (Saarnilehto, 2009)

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Katio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuus oikeus. 2. painos, Helsinki 2012. (Saarnilehto et al., 2012)

Salonen, Aki: Osakeyhtiön hallituksen jäsenen huolellisuusvelvollisuus. WSLT, Vantaa 2000. (Salonen, 2000)

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä, 2. uudistettu painos, Talentum, Keuruu 2006. (Savela, 2006)

Sandbu, M. E.: Stakeholder duties: On the moral responsibility of corporate investor. Journal of Business Ethics, Vol. 109, 2012. (Sandbu, 2012)

Saxén, Hans: Skadeståndsrätt. Acta Academiae Aboensis, Ser. A. Vol. 5 nr 3. Ekenäs 1975. (Saxén, 1975)

Schultén, Gerhard af: Osakeyhtiölain kommentaari II luvut 9-17. Talentum, Helsinki 2004. (af Schultén, 2004)

Siikarla, Pentti J.: Osakeyhtiölaki & käytäntö. Yrityskirjat. Helsinki 2006. (Siikarla, 2006)

Smith, N. Graig: Corporate Social Responsibility: Whether or How? California Management Review, Vol. 45, No. 4, (Summer 2003). (Smith, 2003)

Sorsa, K.: Elinkeinoelämä tarvitsee ennakoivaa sopimusosaamista. Defensor Legis (2009/1) (Sorsa, 2009a)

Sorsa, K.: Itsesääntely- ja yhteissääntely arvoketjussa. Toimialakohtaista tarkastelua. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Helsinki 2009. (Sorsa, 2009b)

Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Talentum, Helsinki 2013. (Ståhlberg – Karhu, 2013)

Taxell, Lars Erik: Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag. Åbo 1963. (Taxell, 1963)

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilönsuoja: Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. WSOYpro, Helsinki 2007. (Tiilikka, 2007)

Timonen, Pekka: Corporate governance: instituutiot ja lainsäädännön merkitys. Kauppakaari Oyj, Helsinki 2000. (Timonen 2000)

Toiviainen, Heikki: Osakeyhtiön toimitusjohtajan asema – Oikeusdogmaattinen tutkimus vallasta ja sen sääntelystä. Jyväskylä 1992. (Toiviainen, 1992)

Toiviainen, Heikki: Yrityksen yhteiskuntavastuu ja corporate governance, Business Law Forum 2004, 389-435, Helsinki 2004. (Toiviainen, 2004)

Valleala, Aija: Suomen lainsäädäntö, kansainvälinen liiketoiminta ja ihmisoikeudet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 14/2015. (Valleala, 2015)

Vehkaperä, Mari: Yrityksen yhteiskuntavastuu – vastuuta voittojen vuoksi? Jyväskylän yliopiston taloustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 135/2003. Jyväskylä 2003. (Vehkaperä, 2003)

Villa, Seppo: Oikeuskäytäntöä - Samastaminen: KKO 2015:17. Lakimies 3-4/2015. (Villa, 2015)

Virtanen, Pertti: Vahinko ja vakuutus - kuka korvaa? Teoksessa Oikeuskirja, Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja B, 25. Toim. Martikainen, Petri. Kitee 1995. (Virtanen, 1995)

Virtanen, Pertti: Vahingonkorvaus, Laki ja käytännöt. Edita Publishing Oy, Porvoo 2011. (Virtanen, 2011)

Visser, Wayne – Matten, Dirk – Pohl, Manfred – Tolhurst, Nick: The A to Z of corporate social responsibility. A complete reference guide to concepts, codes and organisations. John Wiley & Sons Ltd, West Sussex, England 2007. (Visser et al., 2007)

Windsor, Duane: Corporate Social Responsibility: Three key approaches. Journal of Management Studies, 43(1), 2006. (Windsor, 2006)

Seminaarit ja koulutukset

Villa, Seppo – Immonen, Raimo (20.9.2016): Valta ja vastuu osakeyhtiössä, Lakimiesliiton koulutus. (Villa – Immonen, 2016)

Asianajotoimisto Castrén & Snellman (29.9.2016): Responsible Business Conduct – Defining your reputational capital. Paneelikeskustelu. (Castrén & Snellman, 2016)

Oikeuskäytäntö

Suomi:

- KKO 2001:86
- KKO 2015:17
- KKO 1992:66
- KKO 1992:66
- KKO 1999:23
- KKO 2004:88
- KKO 2001:86

Ruotsi:

- NJA 1997 s. 418

Yhdysvallat:

- Lansford-Coaldale Joint Water Authority v. Tonolli Corporation
- United States v. Bestfoods et al.

Virallislähteet

- Yrityksen yhteiskuntavastuuta koskeva uudistettu EU:n strategia vuosiksi 2011–2014, KOM (2011) 681 lopullinen 25.10.2011
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (Bryssel I –asetus)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/95/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2014, neuvoston direktiivin 2013/34/EU muuttamisesta tietyiltä

suurilta yrityksiltä ja konserneilta edellytettävien muiden kuin taloudellisten tietojen ja monimuotoisuutta koskevien tietojen julkistamisen osalta ETA:n kannalta merkityksellinen teksti

- Asetus (EY) N:o 864/2007 – sopimukseen perustumattomiin velvoitteisiin sovellettava laki (Rooma II)
- HE 109/2005: Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi
- HE 27/1977: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi (kumottu)
- HE 165/1992: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta
- HE 1/1996: Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta
- Asialuettelo listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittämiseksi, Keskuskauppakamari: <http://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2016/04/asialuettelo-listaamattomien-yhtioiden-hallinnoinnin-kehittamiseksiifinal.pdf>
- Hallinnointikoodi 2015, Arvopaperimarkkinayhdistys ry: <http://cgfinland.fi/files/2015/10/hallinnointikoodi2015finweb1.pdf>
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle, annettu 18 päivänä toukokuuta 2004, "Globalisaation sosiaalinen ulottuvuus - etujen laajempaa jakautumista edistävät EU:n poliittiset linjaukset", KOM(2004) 383: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0383&from=FI>
- Yhdistyneiden kuningaskuntien Modern Slavery Act 2015: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>

LYHENTEET

CSR	-	Corporate Social Responsibility
CR	-	Corporate Responsibility
ESG	-	Environmental Social Governance
ILO	-	International Labour Organization
ITC	-	International Trade Center
KPL	-	Kirjanpitolaki 1336/1997
OECD	-	Organisation for Economic Cooperation and Development
OYL	-	Osakeyhtiölaki 624/2006
PRI	-	Principles for Responsible Investment
UNCTAD	-	United Nations Conference on Trade and Development
VahL	-	Vahingonkorvauslaki 412/1974
WTO	-	World Trade Organization
YK	-	Yhdistyneet kansakunnat
YVL	-	Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta 737/1994

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkielmani käsittelee osakeyhtiön toiminnan suhdetta yhteiskuntavastuuseen ja eri vastuiden muotoja osakeyhtiön yhteiskuntavastuuseen liittyen. Tutkimukseni keskiössä on osakkeenomistaja, vaikka käsittelen vastuutilanteita myös sekä yhtiön että hallituksen näkökulmasta. Osakkeenomistajan vastuu on ajankohtainen ja mielenkiintoinen aihe, koska sillä aihealueella tutkimusta on vähiten verrattuna muiden yhtiön elinten vastuuseen ja koska yhteiskunnallinen muutos tulee tulevaisuudessa muuttamaan myös käsityksiä osakkeenomistajan yhteiskuntavastuusta. Yhteiskuntavastuun rooli yritysmaailmassa on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana ja raportointistadardeja kiristetään jatkuvasti.¹ Koska osakeyhtiömuoto on Suomessa suosituin yhtiömuoto, on se myös mielekkäin tutkittavaksi.² Syynä tämän yhtiömuodon suosioon ovat muun muassa verosuunnittelumahdollisuudet, mutta myös osaksi harhaluulot yksityisomaisuuden suojasta.³ Yhtiön ja yksityisen henkilön omaisuuksien erillisyyteen luotetaan sokeasti ja uskotaan, että yksityisomaisuus olisi turvassa, vaikka yritys olisikin kannattamaton. Pienissä yhtiöissä pankki vaatii vakuuksia ennen kuin lainaa myönnetään, ja harvoin yrittäjä voi pelkällä omalla pääomallaan saada liiketoimintansa käynnistymään. Kuten tulen tutkielmassani näyttämään, osakkeenomistaja voi tietyissä tilanteissa joutua vastuuseen yhtiön velvoitteista, osakkeenomistajan rajoitetusta vastuusta huolimatta. Tutkimukseni koskee sekä julkisia että yksityisiä osakeyhtiöitä, vaikka osakkeenomistajien vastuut voivat niissä myös vaihdella.

Osakeyhtiössä osakkeenomistajat toimivat noudattaen tahdonvaltaisuuden periaatetta, jonka tärkeimpänä elementtinä on osakkeenomistajien mahdollisuus valita yhtiölle hallitus yhtiön yhtiökokouksessa. Osakkeenomistajat ovat rajoitetun vastuunsa perusteella, merkittävästä vallastaan huolimatta, erillisiä osakeyhtiöstä ja sen vastuista. Tätä erillisyyttä yhtiöstä pyritään usein käyttämään oikeuden väärinkäytönkiellon vastaisesti niin, että vastuuta vältetään tai siirretään ulkopuolisille toimijoille. Kuten

¹ EU-direktiivi 2014/95/EU

² PRH:n tilastojen, 30.6.2016, mukaan Suomessa on 266 219 osakeyhtiötä.
<https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>

³ Siikarla, 2006, 17-18.

tutkielmassani tulen osoittamaan, osakkeenomistaja voidaan tietyissä tilanteissa rinnastaa hallituksen jäseneksi, jolloin osakkeenomistajan vastuun ala samalla muuttuu. Koska osakkeenomistaja voidaan rinnastaa hallituksen jäseneksi ja heidän vastuunsa ovat paikoin lomittaisia, käsittelen tutkielmassani myös hallituksen vastuuta.

Hallitus toimii yhtiössä yleistoimivallan ja yleisen edustamisoikeuden nojalla ja mikäli hallituksen tekemästä päätöksestä aiheutuu yhtiölle vahinkoa, ovat hallituksen jäsenet vahingonkorvausvelvollisia. Hallituksen päätöksiä arvioidaan huolellisuusvelvollisuuden⁴ mukaan ja keskeisenä periaatteena toimii myös yhdysvaltalainen *Business Judgement Rule* -periaate⁵. Lain tai yhtiöjärjestyksen rikkominen voi huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen lisäksi perustaa hallituksen jäsenelle vastuun suhteessa yhtiöön, mutta vain osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkominen voi johtaa hallituksen jäsenen vastuuseen osakkeenomistajia tai kolmansia osapuolia kohtaan. Huolellisuusvelvollisuus koskee siis vain vastuuta suhteessa yhtiöön.

Kuluneen vuosikymmenen aikana maailmalla on paljastunut useita globaaleja yhteiskuntavastuuskandaaleja, kuten Wal-Mart de Mexicoa sekä Siemensiä ravistelleet lahjontaskandaalit.⁶ Lahjonta ja muut yhteiskuntavastuurikkomukset ovat käyneet rikkajille erittäin kalliiksi sekä sakkojen että maineen menetyksen ja sen kautta tulojen menetyksen muodossa.⁷ Vaikka vahinko aluksi kohdistuisi vain muutamaankin henkilöön, vahingon prosessi jatkuu seurausten kautta myös koko yhteiskuntaan.⁸ Maine onkin tärkeä osa liiketoimintaa.⁹

Aloitan tutkielmani määrittelemällä yhteiskuntavastuuta ilmiönä ja käsitteenä sekä seuraamalla se kehitystä ja historiaa. Tämän jälkeen syvennyn osakeyhtiön toiminnan tarkoitukseen, yhtiön etuun ja osakeyhtiön organisaationa. Osakeyhtiötä koskevien keskeisten käsitteiden käsittelemisen jälkeen paneudun osakeyhtiön erilaisiin vastuutilanteisiin ja lopuksi sovellan vastuunormeja yhteiskuntavastuurikkomustilanteisiin. Lisäksi läpi tutkielman rakennan pohjaa

⁴ Tarkemmin kohdassa 3.4.1. (Huolellisuusvelvollisuus).

⁵ Tarkemmin kohdassa 4.2.9. (Business Judgement Rule)

⁶ Wal-Mart de Mexico on Wal-Mart Stores, Inc. tytäryhtiö, jonka johto oli harrastanut lahjontaa laaja-alaisesti (yli 24 miljoonaa dollaria) saadakseen isomman markkinaosuuden Meksikon markkinoista. Lisää Wal-Mart de Mexico -tapauksesta: <http://www.nytimes.com/2012/04/22/business/at-wal-mart-in-mexico-a-bribe-inquiry-silenced.html?pagewanted=all&r=0>. Siemens AG joutui maksamaan 1,6 miljardia dollaria sopiakseen lahjontasyytteet liittyen julkisiin hankkeisiin. Lisää Siemens -tapauksesta: <http://www.nytimes.com/2008/12/16/business/worldbusiness/16siemens.html>.

⁷ Airaksinen et al., 2010, 31.

⁸ Virtanen, 1995, 347; Vahingon prosessilla tarkoitan vahingotapahtuman aiheuttamaa tapahtumien ketjua, joka voi näkyä isossa mittakaavassa esimerkiksi vakuutusmaksujen kasvuna tai verojen nousuna.

⁹ Villa – Immonen, 2016.

väitteelleni osakkeenomistajan rajoitetun vastuun syrjäytymisestä oikeuden väärinkäytönkiellon perusteella. Näiden näkökulmien avulla pyrin selvittämään osakkeenomistajan vastuuta osakeyhtiössä tällä hetkellä ja kartoittamaan myös tulevaisuuden suuntauksia tällä alueella.

Yhteiskuntavastuun roolia ei nykyään nähdä enää pelkkänä yhtiön hyväntekeväisyytenä, vaan jopa pakottavana vastuuna yhtiön toiminnasta. ”Nykyisin ei keskitytä niinkään motivaatioon yhteiskuntavastuun takana, vaan sen sijaan tarkastellaan enneminkin varsinaista toimintaa. Yhteiskuntavastuun rikkomisesta aiheutuva maineen menetys voi johtaa tuotannon ja liikevaihdon vähenemiseen tai keskeytymiseen, mikä voi puolestaan aiheuttaa välillisiä vahinkoja sopimuskumppaneille. Yhtiön voittokaan ei ole yksinomaan tilinpäätöksen osoittama luku, vaan se koostuu laajemmasta kokonaisuudesta.”¹⁰

Nykyään yhteiskuntavastuuta tarkastellaan siten myös yhtiön ympärillä olevien sidosryhmien kautta. Hyväntekeväisyysnäkökulmasta vastuullisuus vaikuttaa yhtiön kannalta vain kuluerältä, mutta sidosryhmien vaatimusten kiristyessä yhteiskuntavastuusta voi tulla myös yrityksen kilpailuvaltti ja kriittinen elementti osana liiketoimintaa ja sen kannattavuutta. Osakeyhtiön tarkoitus on tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen, mutta voidaanko taloudellisen ja oikeudellisen toimintaympäristön muuttuessa yhteiskuntavastuu nähdä myös yhtiön etuna, varsinkin jos asiaa tarkastellaan pitkällä aikavälillä?¹¹ Osakeyhtiölle koitua etu näkyy esimerkiksi silloin, kun yhteiskuntavastuullisesti toimimalla voidaan välttää hallinnollisia sanktioita sekä oikeudenkäynti- ja asianajokuluja. Hyvä maine markkinoilla voi antaa lisäksi kilpailuvalttin toimijalle. Yhteiskuntavastuullisella toiminnalla voidaan siis teoriassa laskea yhtiön kuluja ja lisätä tuloja. Esimerkkinä tekstiilialan yhtiö Finlayson poisti tuotteensa tavaratalo Kärkkäisen myymälöistä, koska Kärkkäisen omistajat olivat yhteydessä Magneettimediaan, joka julkaisi suvaitsematonta materiaalia.¹² Finlaysonin toimitusjohtajan mukaan Kärkkäisestä irtautuminen tuli maksamaan Finlaysonille 300 000 euroa, mutta irtaantuminen maksoi itsensä kuitenkin takaisin.¹³

Nopeasti vilkaisten suomalaisten yhtiöiden toiminta vaikuttaa vastuulliselta, mutta globalisoituneessa maailmassa alihankinta- ja tuotantoketjut ovat monimutkaisia ja voivat kulkea usean eri maan kautta. Tuotantoprosessin alkupään toimintoja siirretään

¹⁰ Villa – Immonen, 2016.

¹¹ Mähönen – Villa, 2015, 350-351.

¹² <http://yle.fi/uutiset/3-7952049>

¹³ Castrén & Snellman, 2016.

kustannustehokkuuden perässä kehittyviin valtioihin.¹⁴ Tämä aiheuttaa ongelmia vastuullisuudessa, sillä kehittyvien valtioiden oikeusjärjestelmät eivät välttämättä täytä länsimaisia standardeja esimerkiksi työsuojelun, ympäristöoikeuden ja korruption alueilla.¹⁵ Yhtiöt voivat toimia ulkomailla joko tytäryhtiöiden välityksellä tai alihankkijoiden kautta. Varsinkin alihankkijoiden käyttäminen asettaa haasteita osakeyhtiön vastuulliselle toiminnalle ja sen valvonnalle. Ihmisoikeusongelmat ja kasvava geopoliittisten voimasuhteiden muutos idän ja lännen välillä aiheuttaa uhkan välillisesti koko maailmalle. Esimerkkinä välillisistä uhkista ovat saasteet, jotka eivät tunne valtioiden rajoja ja joiden vaikutukset ovat globaaleja. Muita ulkoistamisen tuomia ongelmia ovat esimerkiksi työturvallisuuden heikko taso ja tuotteiden laatuvaatimusten laskeminen. Vastuullisena tekona olisikin toimittajalistojen julkaiseminen ja vastuullisuusammattilaisen palkkaaminen yhtiöön.¹⁶

Tutkielmassani tutkin osakeyhtiön johdon ja osakkeenomistajien vastuuta yhteiskuntavastuusta yhtiössä ja kartoitan eri vastuita sekä osakeyhtiössä sisäisesti että myös suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin.

1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajaaminen

Tutkimukseni koostuu kuudesta pääluvusta. Ensimmäinen luku on johdanto, seuraavat neljä lukua käsittelevät pääsisältöä, ja viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkielmani aihepiirin kokonaisuudesta.

Toisessa luvussa käsittelen yhteiskuntavastuuta ilmiönä, yhteiskuntavastuun käsitettä ja kehittymistä, sääntelyä sekä raportointia. Lähdän liikkeelle perusteista ja käsittelen yhteiskuntavastuun taustalla olevia vaikutteita ja eri koulukuntia.

Kolmannessa luvussa käsittelen osakeyhtiötä yleisellä tasolla tutkimukseni kannalta tärkeistä lähtökohdista. Tutkin myös johdon tehtäviä ja velvollisuuksia suhteessa yhtiöön, yhtiön edun käsitettä sekä yhtiön toiminnan tarkoitusta, jotka ovat myös keskeisiä käsiteltäessä johdon ja yhtiön vastuuta yhtiön yhteiskuntavastuusta. Näin ollen kolmas luku avaa tutkimuksen kannalta tärkeitä taustoja, jotka ovat hyvä ymmärtää ennen kun siirryn varsinaisen tutkimuskysymyksen käsittelyyn.

¹⁴ Mähönen, 2005, 39.

¹⁵ Rohweder, 2004, 99. Ulkoistamisen myötä kasvaa riski välittömien vahinkojen aiheuttamiseen.

¹⁶ Castrén & Snellman, 2016.

Neljännessä luvussa paneudun osakeyhtiön vastuurakenteisiin toimijakohtaisesti. Käsittelen ensin yleisesti yhtiöoikeudellista vahingonkorvausta, jonka jälkeen pohdin johdon, osakkeenomistajan ja yhtiön vastuuta.

Viides luku käsittelee yhteiskuntavastuuta suhteessa osakeyhtiön toimintaan ja liiketaloudellisia perusteluja yhtiön yhteiskuntavastuulliselle toiminnalle. Tämä kappale koskee pitkälti taloustieteellisiä käsitteitä, mutta halusin ottaa ne mukaan kiinnittääkseni huomiota usein väheksytyyn, yhteiskuntavastuun positiiviseen vaikutukseen yhtiön liiketoiminnassa. Perinteisen näkemyksen mukaan yhteiskuntavastuu kuuluu lähinnä tiedotusosastolle, eikä niinkään liiketoimintaa vauhdittavaksi tekijäksi. Käsittelen yhteiskuntavastuuta muun muassa valistuneen arvonmaksimoinnin ja jaetun arvon tuottamisen kautta. Tämän kappaleen toisena osiona käsittelen osakeyhtiön mahdollisuuksia varmistua ja vaikuttaa toimitusketjun sekä tytäryhtiöiden yhteiskuntavastuulliseen toimintaan pääasiassa sopimuksenulkoisin keinoin. Oma toiminta voidaan helposti pitää ”puhtaana” yhtiörakenteiden ja ulkoistettujen toimintojen kautta, vaikka ne mielestäni ovat näennäisestä erillisyydestään huolimatta olennaisesti yhtiön liiketoiminnan osia.

Kuudennessa luvussa kokoan yhteen edellisten kappaleiden pääkohdat ja kiteytän näin aihealuetta koskevia periaatteita, käytäntöjä ja normeja.

Olen joutunut rajaamaan tutkielmani ulkopuolelle monet sopimusoikeudelliset työkalut ja rakenteet, joilla voisi olla merkittävää vaikutusta osakeyhtiön ja sen alihankkijoiden sekä tytäryhtiöiden välisessä yhteiskuntavastuun hallinnassa ja riskin rajaamisessa. Kaupallisia sopimuksia säännellään muun muassa kansainvälisillä kauppalaeilla, joiden avaamiseen tutkielmani laajuus ei riittäisi. Yhteiskuntavastuun ja vastuun jakamiseen liittyvää sopimuspuolta pidän omana kokonaisuutenaan ja samalla hyvänä jatkotutkimuksen aiheena. Käsittelen siten esimerkiksi osakeyhtiön yleisessä osuudessa vain keskeisiä käsitteitä ja lainkohtia pitääkseni tutkielmani ohjemittojen puitteissa.

1.3 Oikeuslähteet ja tutkimuksen metodi

Oikeuslähteinä tutkielmassani olen käyttänyt pääasiassa suomalaista oikeus- ja talouskirjallisuutta, mutta apunani on ollut myös ulkomaista oikeus- ja talouskirjallisuutta muun muassa Yhdysvalloista ja Saksasta. Tärkeänä lähteenä ovat toimineet nykyisen ja edellisen, jo kumotun, osakeyhtiölain esityöt¹⁷, muiden lainvalmisteluaineistojen ohessa.

¹⁷ HE 109/2005 ja HE 27/1977 (kumottu)

Käytin lähteenä myös Euroopan unionin direktiivejä sekä Suomen ja Ruotsin korkeimpien oikeuksien oikeuskäytäntöä. Lähteinä korvaamattomia ovat myös olleet virallisluntoiset julkaisut muun muassa työ- ja elinkeinoministeriöltä sekä Keskuskauppakamarilta. Vahvistavana lähteenä olen myös käyttänyt asiasisältöä Lakimiesliiton koulutuksesta, johon osallistuin syyskuussa 2016. Tähän koulutukseen viittaa viitteellä '*Villa – Immonen, 2016*'. Osallistuin myös asianajotoimisto Castrén & Snellmanin paneelikeskusteluun, johon viittaa viitteellä '*Castrén & Snellman, 2016*'.

Olen käyttänyt ja viitannut vanhaan osakeyhtiölakiin, koska monilta osin lakiin ei tullut muutoksia vuoden 2006 uudistuksessa. Esimerkiksi tutkimukselleni keskeiset yleiset periaatteet säilyivät uudessa osakeyhtiölaissa ennallaan. Monet tutkielmassani käsiteltävät teot ja laiminlyönnit ovat tapahtuneet osakeyhtiölain (734/1978) voimassa ollessa, jolloin edellä mainitun lain soveltaminen on perusteltua.¹⁸

Tutkielmani on oikeusdogmaattinen tutkimus, jossa selvitan oikeuden tilaa *de lege lata* yhteiskuntavastuun ja yhtiön johdon sekä osakkeenomistajan vastuiden osalta. Lainopillisen tutkimuksen lisäksi käsittelen hieman myös oikeustaloustieteellistä näkökulmaa yhteiskuntavastuun aihealueelta. Osakeyhtiöoikeus on syntynyt ja kehittynyt taloudellisen vaihdannan tuloksena ja sen tarpeita varten.¹⁹ Oikeustaloustieteen tutkimuksessa keskitytään osakeyhtiön osalta pääasiassa osakkeenomistajalähtöiseen näkökantaan ja voitontuottamistarkoitukseen osakkeenomistajille. Sen sijaan voitontuottamista *de lege ferenda* tutkitaan monesti liian lyhyellä aikavälillä, jolloin toiminnan pitkäaikaiset vaikutukset jäävät havaitsematta.

Oikeustaloustiede on vakiintunut tutkimusnäkökanta myös oikeustieteelliselle tutkimukselle.²⁰ Sekä oikeus- että taloustiede tavoittelevat sosiaalisten instituutioiden ja rakenteiden parempaa ymmärtämistä sekä pyrkivät parantamaan niiden toimintaa. Taloustieteelliset termit tulevat käyttöön tutkielmassani selkeyttämään oikeudellista tilaa osakeyhtiön liiketoiminnassa.

Vaikka käsittelenkin tutkielmassani osakeyhtiön vastuutilanteita *de lege lata*, otan lopussa oikeuden esittää muutaman *de lege ferenda* näkökulman tulevaisuuden näkyymiin osakeyhtiön yhteiskuntavastuussa.

¹⁸ Kyläkallio et al., 2008, 306.

¹⁹ Timonen, 2000, 19.

²⁰ Mähönen, 2004, 49.

2. YHTEISKUNTA VASTUU

2.1 Yleistä

Perinteisessä osakeyhtiökäsityksessä osakkeenomistajat ovat yhtiön keskeisiä toimijoita, mitä kutsutaan osakkeenomistajak keskeisyydeksi. Osakkeenomistajat nähdään panoksentuottajina ja he kantavat viimekäteisen riskin eli residuaaliriskin yhtiön toiminnasta. Osakeyhtiön toiminnan tarkoituksena nähdäänkin voiton tuottaminen juuri osakkeenomistajille.²¹ Residuaaliriskistä johtuen osakkeenomistajat ovat alttiita johdon hyväksikäytölle. Tätä tilannetta tasapainotetaan johdon korostetulla fidusiarisella huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuudella omistajia kohtaan.²² Nämä velvollisuudet täyttäessään johto edistää yhtiön etua. Osakeyhtiölaissa ei yhteiskuntavastuuta mainita, mutta sitä edellytetään kuitenkin esimerkiksi EU:n ja elinkeinojärjestöjen tahoilta. Tämä näyttäisi aiheuttavan kollision. Yhteiskuntavastuu nähdään usein vain ylimääräisenä kustannuksena ja voitontuottamistarkoituksen vastaisena.

Osakeyhtiöitä on yleisesti kritisoitu puhtaasta voitontavoittelusta lyhyellä aikavälillä ja yhteiskuntavastuun unohtamisesta. Yhteiskuntavastuussa yrityksellä nähdään olevan asema yrityskansalaisena (*corporate citizen*²³) ja siten laajempi yhteiskunnallinen tarkoitus. Yritykselle katsotaan kuuluvan osaltaan vastuu yhteiskunnasta sekä sille asetettuja velvollisuuksia ja oikeuksia, kuten osallistuminen päätöksentekoon yhteiskunnassa esimerkiksi lobbaamisen muodossa. Yrityskansalaisuuden käsitettä lainataan poliittisesta järjestelmästä, mutta tässä metaforassa yrityksille ei kuitenkaan anneta samantlaisia velvollisuuksia ja oikeuksia kuin yksilöille.²⁴ Yrityskansalaisuus palvelee samalla yrityksen omaa tarvetta viestittää ulospäin inhimillisyyttään ja hyvää moraaliaan. Hyvän yrityskansalaisuuden hyötyjä yhtiölle ovat paremmat työntekijäsuhteet (rekrytointi, moraalit, lojaalisuus, motivaatio ja tuottavuus), paremmat asiakassuhteet (asiakaslojaalisuus ja brändin vahvistuminen), parempi liiketoiminnan suorituskyky (kilpailukykyyn parantuminen) sekä markkinoinnin parantuminen (positiivisen yrityskuvan luominen, maineenhallinta ja hinnoittelu).²⁵ Ei voi ajatella, että yhtiö on erillinen yhteiskunnasta ja brändin arvojen tulee lähteä yhtiön omistajista.²⁶ Modernissa yritysten ja yhteiskunnan välisissä suhteissa nähdään tärkeimmiksi

²¹ OYL 1:5, *Voitontuottamistarkoitus*.

²² Mähönen – Villa, 2015, 3-5, 369-370 ja 397.

²³ Malmelin, 2011, 24: ”Yrityksen tapa määritellä itsensä kansalaiseksi muiden joukossa”

²⁴ Malmelin, 2011, 24-26.

²⁵ Carroll – Buchholtz, 2003, 61-62.

²⁶ Castrén & Snellman, 2016.

aspekteiksi muun muassa poliittinen lobbaaminen (yhteiskuntavaikuttaminen) ja osallistuminen lainvalmisteluun.²⁷ Moraalisesti toimivan yrityskansalaisen ajatusta on kuitenkin kritisoitu, koska globalisaation aikana yritysten sääntely ja valvonta on vaikeaa.²⁸ Uskon kuitenkin, että vastuullisten yhtiöiden rahoituksen saannin helpottumisen myötä vastuullinen toiminta tulee lisääntymään ja vastuulliset yhtiöt tulevat valtaamaan markkinaosuutta muilta yhtiöiltä. Tämän seurauksena yhtiöiden vaikutusmahdollisuudet sekä velvollisuudet muuta yhteiskuntaa kohtaan kasvavat.

Yhteiskuntavastuu ulottuu muun muassa työllisyyden ylläpitämiseen, talouskasvuun, ympäristöön ja kuluttajiin.²⁹ Finlaysonin toimitusjohtaja pitää yhteiskuntavastuullista toimintaa yhtiössä läpinäkyvyytenä, työolosuhteista huolehtimisena toimitusketjussa ja yleisenä yhteiskunnallisena hereillä olona.³⁰ Yhteiskuntavastuu nähdään taloudellisen toiminnan osana, jossa yritykselle asetetaan normaalia taloudellisessa toiminnassa huomioonotettavaa vastuuta laajempi yhteiskunnallinen vastuu ja sosiaalinen vastuu.³¹ Yhteiskuntavastuun taustalla on nähty taloustieteilijä *Howard Bowen*, jota on myös kutsuttu yhteiskuntavastuun isäksi.³² Ideologia yhteiskuntavastuun taustalla edellyttää, että yrityksen harjoittamassa toiminnassa ylitetään vähimmäistasot, jotka kansallinen sääntely ja taloudellinen toiminta ovat sille asettaneet. Toisin sanoen yrityksen tulee mennä yritystoiminnassaan askeleen oman etunsa tavoittelua pidemmälle.³³ Lakien ja kansainvälisten toimintasääntöjen noudattamisen lisäksi yrityksen tulee edistää kestävää kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia yhteiskunnassa sekä ottaa samalla huomioon eri sidosryhmien (*stakeholders*) odotukset.³⁴ *Mähönen ja Villa* nostavat esiin kuitenkin ratkaisemattoman ongelman sidosryhmäajatteluun liittyen. He pohtivat, miten yhtiön tuottama hyvinvoinnin lisäys tulisi jakaa eri sidosryhmien kesken ja missä prioriteettijärjestyksessä.³⁵ Tästä ei kuitenkaan tarvitse muodostaa ongelmaa. Tärkeimpänä asiana näen sen, että yhtiö pyrkii vaikuttamaan omalla sektorillaan positiivisesti ja antaa vaikutuspiirissään toimiville sidosryhmille myös takaisin siitä, mitä se on saanut. Keskeistä on yhteiskunnallinen hereilläolo, mikä ei vaadi välttämättä suuria

²⁷ Moon et al., 2003, 429-430; Isoilla yhtiöillä on omat periaatteet yhteiskunnallista vaikuttamista varten (esim. Patria: <http://patria.fi/fi/yritysvastuu/eettinen-toimija/lobbaus-ja-yhteiskunnallinen-vaikuttaminen>) ja lobbaamalla yhtiöt pyrkivät vaikuttamaan poliittisiin päätöksentekijöihin.

²⁸ Malmelin, 2011, 25.

²⁹ Bowen, 1953, 3-4.

³⁰ Castrén & Snellman, 2016.

³¹ Bowen, 1953, 4-5.

³² Carroll, 1991.

³³ Carroll – Buchholtz, 2006, 2 luku; McWilliams et al., 2006, 1; McWilliams – Siegel, 2001, 117.

³⁴ OECD Guidelines for Multinational Enterprises.

³⁵ Mähönen – Villa, 2015, 44.

ponnisteluita yhtiöltä. Muiden kuin yhtiön ”sisäisten” sidosryhmien kohdalla asema yhtiössä ratkaistaan muulla kun yhtiöoikeudellisella sääntelyllä.³⁶ Osakkeenomistajakeskeisyyden vastinparina nähdään sidosryhmälähtöinen ajattelutapa, jossa korostetaan fidusiaarista ajattelua, jossa yhtiö nähdään johdon päämiehenä.³⁷ Tässä ajattelutavassa yhtiön menestys on keskeinen ja siinä johdon tulee ottaa huomioon toiminnassaan kaikkien niiden hyvinvointi, jotka ovat osallistuneet yhtiön menestymiseen.³⁸ *John Elkingtonin* mukaan yritystä on arvioitava tavanomaisten taloudellisten tekijöiden lisäksi sosiaalisen ja ekologisen tuloksellisuuden kannalta ja yhtiön on otettava ne toiminnassaan huomioon. Elkington kehittikin kolmoistilinpäätökseksi kutsutun menetelmän, jossa otetaan huomioon ihmiset, maapallo ja tuotto.³⁹ Vaikka yhteiskuntavastuusta on kirjoitettu jo 1950-luvulta lähtien, on Suomessa otettu käyttöön yhteiskuntavastuuohjelmia vasta 1990-luvun lopussa.⁴⁰ Vaikka positiivinen vaikuttaminen sidosryhmiin on hieno ajatus, jota kannatan, on yhtiön asetettava silti oma taloudellinen menestyksensä etusijalle, sillä ilman sitä yhtiö ei voi osallistua myöskään sidosryhmien hyvinvointiin.

Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n tiedotteen mukaan yhteiskuntavastuu on kasvussa yritystoiminnassa, mutta vastuu nähdään eri aloilla ja erikokoisissa yhtiöissä eri tavoin.⁴¹ Kiinnostus yhteiskuntavastuuta kohtaan on kasvanut erityisesti monikansallisten yhtiöiden johtajien keskuudessa, sillä näillä yrityksillä vastuun sovittaminen yrityksen toimintaan on vaikeinta. Hankalaa tästä sovittamisesta tekee se, että lainsäädäntö, vaatimukset ja yleiset toivomukset suhteessa toimintaan voivat vaihdella toimialoittain ja alueittain.⁴² ”Pehmeiden” arvojen korostuminen liittyy maailmanlaajuiseen arvojen muutosprosessiin.⁴³

Smithin mukaan yhteiskuntavastuullisen toiminnan aloittamiseen liiketoiminnassa on kahdenlaisia motivaattoreita. Ensimmäinen on normatiivista yhteiskuntavastuuta eli yrityksen halua tehdä hyvää. Toiseksi on liiketoiminnallista yhteiskuntavastuuta, jonka takana on yhtiön omien intressien ajaminen yhteiskuntavastuun avulla. Jako tapahtuu

³⁶ Mähönen – Villa, 2015, 350.

³⁷ HE 109/2005, 31.

³⁸ *Going concern*, ns. *jatkuvuusperiaate*, jonka mukaan yhtiö toimii toistaiseksi.

³⁹ Nk. *Triple Bottom Line*, *TBL* tai *3BL*, Elkington, 1997.

⁴⁰ Vehkaperä, 2003, 19.

⁴¹ Loikkanen et al., 2007, 100; Mähönen, 2013, 568-569.

⁴² McWilliams et al. 2006, 2.

⁴³ Rohweder, 2004, 21-22.

business caseina liiketoimintamallin mukaisesti. Business case tarkoittaa yrityksen omaa intressiä toteuttaa yhteiskuntavastuuta liiketoimintansa näkökulmasta.⁴⁴

Kurucz, Colbert & Wheeler jakavat kuitenkin yhteiskunnallisen toiminnan aloittaiset motiivit toisin. Heidän näkökulmansa mukaan tekijät voidaan jakaa neljään geneeriseen liiketoimintamalliin (*business case*). Lähtökohtana voi olla kustannusten ja riskien alentaminen, kilpailuedun saavuttaminen, maineen ja legitimitetin kehittäminen sekä win-win -tulosten saavuttaminen synergisen arvontuottamisen kautta.⁴⁵

Yhteiskuntavastuun merkitys on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana ja etenkin nyt sosiaalisen median aikakautena.⁴⁶ Rikkeet toimitusketjussa saadaan nopeasti ja sensuroimattomana massojen tietoon, mikä asettaa painetta yrityksille. Yhteiskuntavastuun merkityksen kasvamisen myötä käytännön toimintasektori yritysmaailmassa sekä akateeminen kirjallisuus aihealueesta ovat lisääntyneet tällä alueella.⁴⁷

Yrityksen yhteiskuntavastuuseen kuuluvista ihmisoikeuksista voidaan erottaa Euroopan unionin tavoin sisäinen ja ulkoinen ulottuvuus.⁴⁸ Sisäinen ulottuvuus kohdistuu yhtiön sisäisiin toimintoihin, kuten työntekijöiden kohteluun ja työturvallisuuteen, kun taas ulkoinen ulottuvuus kattaa ihmisoikeudet suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Ulkoinen ulottuvuus kattaa siten esimerkiksi ympäristöasiat sekä alkuperäiskansojen oikeudet.⁴⁹

2.2 Kansainvälinen kehitys

Kestävä kehitys ja globalisaatio sekä näiden erilaiset riippuvuussuhteet kulkevat yhdessä ja niiden vaikutukset näkyvät muutoksina taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä.⁵⁰ Taloudellisella globalisaatiolla tarkoitetaan kaupan vapautumista, ulkomaisten sijoitusten lisääntymistä ja näiden sijoitusten hakeutumista tuottoisimpiin kohteisiin.⁵¹ Globalisaatio on vaikuttanut myös ympäristön tilaan ja siten ensimmäinen

⁴⁴ Smith, 2003, 1-35.

⁴⁵ Crane et al. 2008, 83-112.

⁴⁶ Katso myös Rohweder, 2004, 21-25 ja 31.

⁴⁷ Lee, 2008, 53-54

⁴⁸ Fröberg, 2004, 7 ja 22-32.

⁴⁹ Valleala, 2015, 21.

⁵⁰ Rohweder, 2004, 27; Katso myös ILO:n asettaman maailmankomission raportti vuodelta 2004 (KOM(2004) 383).

⁵¹ Rohweder, 2004, 33.

”aktivoitunut” yhteiskuntavastuun osa-alue oli ympäristöoikeus, jonka suhteen pyrittiin kehittämään kansainvälistä yhteistyötä 1970-luvun ensimmäisestä öljykriisistä lähtien.⁵²

Ensimmäinen askel kohti kansainvälistä yhteistyötä oli Tukholman ympäristökonferenssi vuonna 1972. Ympäristöasiat nähtiin 1980-luvulla jo kilpailukykymahdollisuutena, jota kutsuttiin termillä *ekokilpailukyky*. Kun vaatimukset yhteiskuntavastuun ja ympäristövastuun alalla tiukentuivat, laajenivat samalla myös alan kansainvälinen kauppa ja vientimahdollisuudet.⁵³ Toimiessaan yhtiö muokkaa toimintaympäristöään ja päinvastoin.⁵⁴ Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio eli niin kutsuttu *Brundtlandin komitea* julkaisi vuonna 1987 raporttinsa⁵⁵, jossa kestävän kehityksen käsite laajennettiin myös taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen vastuuseen.⁵⁶ Brundtlandin komitean raportissa todettiin, että ”*kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa*”. Mietinnön mukaan ainoa tie kestävään kehitykseen on hallittu taloudellinen kasvu, mutta tästä on myös poikkeavia mielipiteitä.⁵⁷

Brundtlandin komitean raportin jälkeen pidettiin vuonna 1992 Rio de Janeiron ympäristökonferenssi, jonka tavoitteiden toteuttamisen seuranta varten perustettiin YK:n kestävän kehityksen komissio. Seuraava merkittävä askel oli Kiotossa vuonna 1997 hyväksytty ja vuonna 2005 ratifioitu pöytäkirja kasvihuonekaasujen vähentämiseksi. Tätä seurasi YK:n pääsihteerin aloitteesta vuonna 2000 tehty Global Compact -julistus⁵⁸, jonka alaisuudessa perustettiin kestävän kehityksen raportointia kehittävä Global Reporting Initiative (GRI). Johannesburgin kestävän kehityksen huippukokouksessa vuonna 2002 olivat jo laajalti mukana myös yritykset.

YK:n Pariisissa vuonna 2015 tehdyssä ilmastopimuksen täydennyksessä, joka täydentää 1992 tehtyä YK:n ilmastomuutosta koskevaa puitesopimusta, melkein kaikki maailman maat ilmoittivat olevansa valmiita toimiin ilmastomuutoksen torjumiseksi.⁵⁹

⁵² Loikkanen et al., 2007, 18; Rohweder, 2004, 27.

⁵³ Loikkanen et al., 2007, 20

⁵⁴ Rohweder, 2004, 31.

⁵⁵ Saatavilla: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

⁵⁶ World Commission on Environment and Development (WCED) 1987, “Brundtland Commission”.

⁵⁷ Rohweder, 2004, 31.

⁵⁸ Saatavilla <https://www.unglobalcompact.org/>.

⁵⁹ Katso Pariisin ilmastopimus (UNFCCC): <http://www.ym.fi/download/noname/%7B3AF3015B-6900-4059-B58B-65C28DE6F459%7D/118492>. Tarkoituksena sopimuksella on kääntää ilmastomuutoksen suunta kohta korkeintaan 2 asteen lämpenemistä, mikä edellyttää maailman päästöjen puolittamista ennen vuotta 2050. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi köyhät maat, jotka kärsivät eniten ilmastomuutoksesta, tarvitsevat tukea rahoituksen, teknologian ja osaamisen muodoissa. Näin pyritään luomaan uusia markkinoita muun muassa cleantechin osa-alueella, jotka lisäävät myös vientimahdollisuuksia.

Yhteiskuntavastuun sääntelyssä yhtenä suurena toimijana on Maailmankauppajärjestö (*World Trade Organization eli WTO*), joka aloitti toimintansa vuonna 1995. WTO kehittää ja hallinnoi kansainvälistä kauppaa säänteleviä sopimuksia sekä laatii määräyksiä ja vapaaehtoisia standardeja, joilla pyritään varmistamaan muun muassa tuotteiden turvallisuutta ja laatua. Tavoitteena standardeilla ja muulla harmonisoinnilla on alentaa kustannuksia ja edistää kauppaa.⁶⁰

2000-luvulla tärkeäksi teemaksi yhteiskuntavastuussa on noussut sosiaalinen vastuu sekä sen integroituminen ja vakiintuminen yritystoimintaan. Sosiaalisessa vastuussa pyritään kitkemään korruptiota ja edistämään oikeuksia työelämässä. Kansainvälinen työjärjestö (*ILO*) teki työn perusoikeuksien julistuksen vuonna 1998⁶¹ ja sosiaaliseen vastuuseen liittyvää Global Compact -julistusta täydennettiin vuonna 2004. Myös EU on ollut mukana yritysten vastuullisuuden kehittämisessä, muun muassa julkaisemalla suosituksia, jotka eivät tosin ole sitovaa sääntelyä. Tärkeimpinä voi mainita *komission vihreän kirjan* yritysten sosiaalisesta vastuusta vuonna 2001 ja tiedonannon vuonna 2002 samaan aiheeseen liittyen.⁶² Komissio kehottaa yrityksiä ja niiden sidosryhmiä liittoutumaan kestävän yhteiskuntavastuun edistämiseksi muun muassa lisäämällä kuluttajien tietoisuutta ja tukemalla sidosryhmien välisiä aloitteita.⁶³ Tarkoituksena on edistää kasvua ja työllisyyttä yhteiskunnassa, mistä yritykset hyötyvät muiden sidosryhmien ohessa.

2.3 Käsite

Yhteiskuntavastuun käsite on elänyt ja muuttunut 1950-luvulta nykypäivään, jota voidaan kutsua yhteiskuntavastuun moderniksi aikakaudeksi.⁶⁴ Vanhan käsityksen mukaan yhteiskuntavastuu on nähty verojen maksamisena, lisäkustannuksina sekä hyväntekeväisyytenä, mutta nykyisin käsite on huomattavasti laajempi. Yhteiskuntavastuu on määritelty lukuisilla eri tavoilla, mikä hankaloittaa vastuun

⁶⁰ Esimerkkinä WTO:n kaupan teknisiä esteitä koskeva TBT-sopimus (Agreement on Technical Barriers to Trade) ja eläin- ja kasvinterveyttä koskevia määräyksiä sisältävä SPS-sopimus (Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures).

⁶¹ International Labour Organization, Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, 1998. Saatavilla: <http://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/lang--en/index.htm>.

⁶² EU:n komission vihreä kirja vuodelta 2001: ”Yritysten sosiaalisen vastuun eurooppalaisten puitteiden edistämisestä”. Saatavilla:

[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/deve/20020122/com\(2001\)366_fi.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/deve/20020122/com(2001)366_fi.pdf) ja myöhemmin 2002 tiedonanto: ”Yritysten sosiaalinen vastuu: elinkeinoelämän panos kestäväan kehitykseen”. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=URISERV%3An26034>

⁶³ EU:n komission tiedonanto vuodelta 2006: ”Kasvua ja työllisyyttä edistävän kumppanuuden toteuttaminen: Euroopasta esikuva yritysten yhteiskuntavastuun alalla”. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=URISERV%3Ac00019>

⁶⁴ Carroll, 1999, 268. Lue lisää yhteiskuntavastuun käsitteen kehityksestä.

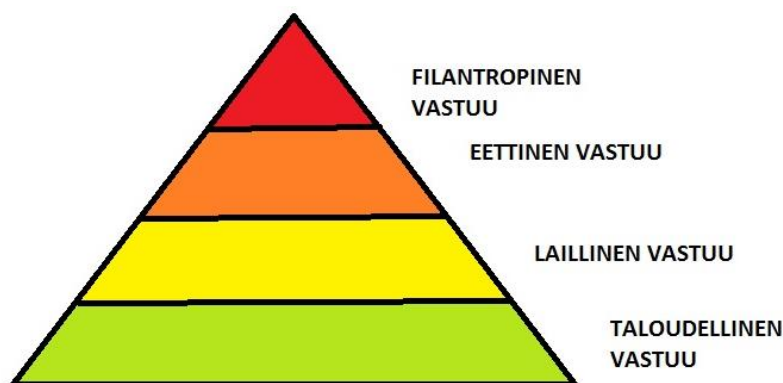
toteuttamista ja valvontaa monivivahteisessa liiketoiminnassa. Esittelen seuraavaksi muutaman keskeisimmän määrittelyn.

Yhteiskuntavastuun käsite on hankala, koska tarkka terminologia ja määritelmä puuttuvat, mikä vaikeuttaa teoreettisella tasolla käsitteen kehitystä ja mittaamista.⁶⁵ Yhteiskuntavastuusta (*Corporate Social Responsibility, CSR*) käytetään myös muita termejä, kuten yrityskansalaisuus, vastuullinen liiketoiminta ja yritysvastuu (*Corporate Responsibility, CR*). EU:n kannanotoissa on vakiintunut *Corporate Social Responsibility* -käsitteen (*yhteiskuntavastuu*) käyttö. Tätä käsitettä tulen myös käyttämään omassa tutkielmassani tarkoittaen yrityksen kaikkia kestävän kehityksen ulottuvuuksia.⁶⁶ Yhteiskuntavastuun käsitteen määritelmä pitää kuitenkin sisällään aina vähintään yhden seuraavista ulottuvuuksista:

- Vapaehtoisuus
- Sidosryhmät
- Ympäristö
- Sosiaalinen ulottuvuus
- Taloudellinen ulottuvuus⁶⁷

Pulmallisena käsitteessä nähdään kuitenkin kysymykset siitä, miten vastuuta toteutetaan, miten vastuuta levitetään yrityksen käytännöissä ja miten vastuu otetaan osaksi yrityksen strategiaa.

Yhteiskuntavastuu voidaan *Carrollin* mukaan jakaa neljään osa-alueeseen, jotka voi esittää seuraavalla pyramidimallilla.⁶⁸

⁶⁵ McWilliams et al. 2006, 1.

⁶⁶ Rohweder, 2004, 77-78.

⁶⁷ Dahlsrud, 2008, 4.

⁶⁸ Carroll, 1991, 40-43.

Carrollin mukaan yrityksellä on yhteiskunnassa yrityskansalaisen rooli, joka jakautuu yhtiön taloudelliseen, lailliseen, eettiseen ja filantropiseen vastuuseen.⁶⁹ Taloudellisella vastuulla tarkoitetaan pyramidimallissa yhtiön vastuuta toimia tuotollisesti ja kannattavasti. Laillisella, tai lainsäädännöllisellä, vastuulla puolestaan tarkoitetaan yrityksen velvollisuutta tavoitella tuottoa ja etua vain lain sallimissa rajoissa ja puitteissa. Eettinen ja filantropinen vastuu viittaavat vastuuseen toimia oikein ja pyrkiä olla aiheuttamatta vahinkoa. Eettinen toiminta ei pohjautu lakiin, vaan kumpuaa yhteiskunnan normeista ja arvomaailmasta. Eettisyys on sitä, mitä yhteiskunta odottaa yritykseltä, ja filantropia sitä, mitä yritykseltä halutaan. Kaikki vastuun osa-alueet pohjautuvat taloudelliselle vastuulle, jonka avulla muut osa-alueet voidaan toteuttaa.⁷⁰ Siten taloudellinen vastuu on osa-alueista tärkein tästä näkökulmasta.

*Kolmoistilinpäätöksessä*⁷¹ taloudelliseen vastuuseen liittyvät myös riskienhallinta sekä hallintokäytännöt, ja siitä voidaan erotella yhtiön välitön taloudellinen vaikutus sekä kansantalouteen kohdistuva välillinen vaikutus.⁷² Sosiaalinen vastuu tarkoittaa puolestaan työntekijöihin ja muihin sidosryhmiin, kuten omistajiin ja alihankkijoihin liittyviä vastuita sekä vastuuta yhtiön tuottamista palveluista ja tuotteista.⁷³ Ympäristövastuu kohdistuu ekologiseen ympäristöön, jossa yhtiö toimii ja johon se vaikuttaa.⁷⁴ Huomiota tulee kiinnittää muun muassa resurssien kestävään käyttöön, yhtiön tuottamiin päästöihin sekä muihin sen aiheuttamiin ympäristöongelmiin.⁷⁵ Kolmoistilinpäätösmallia on myös kritisoitu riittämättömänä ja harhaanjohtavana.⁷⁶ Tutkielmani kannalta mielenkiintoisin näkökulma on sosiaalinen vastuu, sillä se liittyy juuri omistajiin ja yhtiön sidosryhmiin, jotka ovat tutkielmani keskiössä.

Yritysvastuu nähdään yhtiön vapaaehtoisina toimina, joilla se vastaa normeihin ja odotuksiin, joita sidosryhmät sille asettavat. Tästä johtuen vapaaehtoiset toimet, joilla yhtiö pyrkii edistämään vastuullisuutta, ovat mielenkiintoisia tutkielmaani ajatellen.⁷⁷

Yritysvastuu voidaan jakaa monella eri tavalla. *Windsor* jakaa teoreettiset lähestymistavat yritysvastuuseen kolmeen kategoriaan, jotka eroavat toisistaan lähinnä siinä, millä tavoin

⁶⁹ Carroll – Buchholtz, 2003, 35-42.

⁷⁰ Carroll, 1991, 41.

⁷¹ Elkington, 1997.

⁷² Rohweder, 2004, 97.

⁷³ Rohweder, 2004, 103; Ketola, 2005, 40-46.

⁷⁴ Ketola, 2005, 46-47.

⁷⁵ Rohweder, 2004, 99.

⁷⁶ Visser et al., 2007, 466.

⁷⁷ Matten et al. 2003, 109-120.

ne näkevät hyvinvoinnin rakentuvan. Kategoriat ovat *eettinen käsitys, taloudellinen käsitys* ja *yrityskansalaisuuden käsitys*.⁷⁸ Toinen tapa jakaa yritysvastuun käsitteellinen tutkimus on jakaa se neljään eri teorialuokkaan, jotka eroavat toisistaan suhteessa yhtiötä ympäröivään yhteiskuntaan. Nämä neljä teoriaa ovat *poliittinen teoria, yrityskansalaisuusteoria, instrumentaalinen teoria* ja *interaktiivinen teoria*.⁷⁹

Yhteiskunta tarkoittaa paikallisia, alueellisia ja globaaleja toimijoita sekä luonnonympäristöä⁸⁰, kun *vastuu* puolestaan nähdään velvollisuutena pitää huolta jostakin asiasta, teosta, henkilöstä tai toiminnasta. Yhteiskuntavastuu kuvaa myös yrityskansalaisuutta, jossa toimitaan kestävän kehityksen mukaisesti, mutta jossa kuitenkin lähdetään liikkeelle yrityksen omista lähtökohdista.⁸¹ Vastuuna voidaan nähdä myös velvollisuudet, joilla pyritään estämään vahinkoja, onnettomuuksia ja vahinkoja.⁸²

Anttiroikko määrittelee artikkelissaan *'Yhteiskuntavastuu ja sen määrittelyprosessi'* vastuun puolestaan normatiiviseksi sosiaalisesti konstruktioksi, jonka käsitteellistäminen edellyttää relationaalisia ja kontekstuaalisia määrittelyjä. Vastuu on siten määritettävissä Anttiroikon mukaan suhteessa muihin toimijoihin.⁸³ Rajan vetäminen yhteiskuntavastuun ja muiden vastuiden välille on vaikea ja monimutkainen prosessi, mutta koska rajaa tarvitaan yhteiskuntavastuun tutkimiseen, on sen erotteluksi kehitetty kaksi perusvaihtoehtoa – *sisällöllinen ja laadullinen ulottuvuus*. Yhteiskuntavastuuta voi hahmottaa sen sisällön mukaan tai kaikkeen sosiaaliseen toimintaan liittyvän vastuun ulottuvuuden mukaan, konkreettisuudesta ja sitovuusasteesta huolimatta.⁸⁴

Yhteiskuntavastuu on erotettava sopimusoikeudellisesta vastuusta sekä kansalaisjärjestöjen yhtiöihin kohdistamista vastuuvaatimuksista, sillä yhteiskuntavastuu on yleisen tason globaalia vastuuta. Tämä vastuu kumpuaa yhteisöelämän perimmäisistä arvoista ja käytännöistä sekä sosiaalisen elämän keskeisistä olosuhdetekijöistä.⁸⁵

Yhteiskuntavastuu tarkoittaa *Sorsan* mukaan velvollisuutta harjoittaa liiketoimintaa sillä tavoin, että soveltuvia lakeja noudatetaan samoin kuin soveltuvia kansainvälisiä

⁷⁸ Windsor, 2006, 95.

⁷⁹ Garriga – Melé, 2004, 52-53. Tarkemmin teorioista 53-66.

⁸⁰ Koivuporras, 2008, 28.

⁸¹ Koivuporras, 2008, 29.

⁸² Sandbu, 2012, 99.

⁸³ Anttiroikko, 2004: "...vastuu on jonkun tahon määrätynlaisista vastuuta jollekin toiselle taholle jonkin asian tai sisällön suhteen"

⁸⁴ Anttiroikko, 2004, 22. Sisällön mukaan yhteiskuntaa määrittelevät myös Carroll, 1991, 39-48 ja Elkington, 1997.

⁸⁵ Anttiroikko, 2004, 23.

sopimuksia sekä suosituksia. Yhtiön tulee kantaa liiketoiminnassaan vastuu ympäröivään yhteiskuntaan aiheutuvista taloudellisista, sosiaalisista ja ympäristöön liittyvistä vaikutuksista.⁸⁶ Soveltuvia reunaehtoja asettavia lakeja ovat muun muassa vero-, ympäristö- ja työoikeudelliset lait.⁸⁷ Pakottavan lainsäädännön lisäksi yhteiskuntavastuuseen liittyvät enenevässä määrin itsesääntelynormistot, kuten standardit⁸⁸, esimerkiksi ISO-standarit.⁸⁹

Porter ja Kramer esittivät artikkelissaan jälleen eriävän määritelmän yhteiskuntavastuusta, jossa he esittelivät jaetun arvon tuottamisen käsitteen⁹⁰. Porter ja Kramer näkivät yhteiskuntavastuun ennemminkin kilpailuedun edistäjänä. Heidän mukaansa yrityksen tulee keskittyä siihen yhteiskuntavastuun osa-alueeseen, johon yrityksen toiminnalla on kiintein liityntä. Porter ja Kramer jakavat strategiat kolmeen kategoriaan yhtiön tai sen toimipisteen sijainnin sekä sen mahdollisesti aiheuttamien seurausten perusteella. Kategorioita ovat yleiset yhteiskunnalliset asiat, arvoketjun yhteiskunnalliset vaikutukset ja kilpailukontekstin yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Porterin ja Kramerin näkemyksen mukaan yhtiöiden tulisi siirtyä vahinkojen minimoimisesta yhtiön strategian vahvistamiseen vahvistamalla yhteiskuntaoloja.⁹¹ Tämä määritelmä vaikuttaa mielestäni perustellulta ja käyttökelpoiselta yritysten näkökulmasta. Yhteiskuntavastuun käsite on niin laajalle levinnyt, että etenkin pienten yhtiöiden on mahdotonta kattaa kaikki eri osa-alueet.

Yhteiskuntavastuun käsitteen ydin on se, että yhtiön johdolla katsotaan olevan laajemmat velvollisuudet kuin pelkästään omistajiin kohdistuvat fidusiarivelvollisuudet sekä lakiin kirjatut velvollisuudet.⁹²

Yhteiskuntavastuun on määritellyt kolme koulukuntaa: *Friedmanin, Bowen ja Euroopan komission koulukunnat*. *Friedmanin koulukunnan* mukaan yhtiön voiton maksimointi on yhtiön ainoa yhteiskuntavastuu sillä edellytyksellä, että yritys toimii vapaan ja avoimen

⁸⁶ EU:n strategiassa yritysten yhteiskuntavastuuksi vuosille 2011-2014 yhteiskuntavastuu määriteltiin ”yritysten vastuuksi omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan”. Täyttääkseen tämän vastuunsa yritysten on integroitava liiketoimintaansa yhteistyössä sidosryhmien kanssa yhteiskuntaan, ympäristöön, ihmisoikeuksiin ym. kysymyksiin liittyvät näkökohdat. Näin tuotetaan mahdollisimman paljon lisäarvoa niin omistajien, sidosryhmien kuin koko yhteiskunnankin näkökulmasta ja voidaan tunnistaa, ennaltaehkäistä ja lieventää haittavaikutuksia.

⁸⁷ Mähönen – Villa, 2015, 351; HE 109/2005, 36.

⁸⁸ Standardeista lisää kohdassa 2.4.2.

⁸⁹ Sorsa, 2009a, 131.

⁹⁰ Tarkemmin kohdassa 5.1.3.

⁹¹ Porter – Kramer, 2006, 80 ja 83-84. Koko artikkeli yhtiön sosiaalisesta integroinnista yhteiskuntaan.

⁹² Mähönen, 2005, 38.

kilpailun säännöillä.⁹³ Bowen koulukunnan näkemyksen mukaan yritykset ovat osa yhteiskuntaa ja ovat siten vastuussa siitä.⁹⁴ Bowen myös katsoo, että yhtiöt ovat yhteiskunnan palvelijoita, joiden ei tule unohtaa sosiaalisesti hyväksytyjä arvoja tai asettaa omia arvojansa yhteiskunnan arvojen edelle.⁹⁵ Euroopan komission koulukunnan näkemys puolestaan on kahdesta edellisestä kompromissi, jossa yrityksen yhteiskuntavastuun tavoitteet on sidottu yksittäiseen organisaatioon ja sen tavoitteisiin. Käyttökelpoisimmalta edellä mainituista koulukunnista vaikuttaa Euroopan komission koulukunnan näkemys, sillä se yhdistää kahden muun koulukunnan elementtejä ja toimii siten ääripäiden välisenä kompromissina, jolla voidaan tyydyttää mahdollisimman monen sidosryhmän tarpeet.

2.4 Sääntely

Yritysten yhteiskuntavastuu perustuu tällä hetkellä vapaaehtoisuuteen ja itsesääntelyyn, mutta asiassa ollaan siirtymässä eteenpäin. Yhteiskuntavastuun sääntely jakautuu viiteen osa-alueeseen: kansainväliset sopimukset, kansallinen lainsäädäntö, soft law, EU-lainsäädäntö ja ulkomainen lainsäädäntö.⁹⁶ Kansainvälisiä sopimuksia on muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien, Eurooppa neuvoston ja Kansainvälisen työjärjestön, ILO:n tahoilta, mutta ne ovat sopimusperusteisia eli sitovat vain sopimuksen osapuolia. Suosituksista keskeisiä ovat muun muassa OECD:n Guidelines for Multinational Enterprises ja YK:n Guiding Principles on Business and Human Rights. Huhtikuussa 2013 Euroopan komissio esitteli direktiiviehdotuksen yritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinniksi. Laadultaan on kyse tilinpäätösdirektiivistä. Euroopan unionin parlamentti hyväksyi direktiiviehdotuksen 16.4.2014 ja neuvosto 24.9.2014. Valmisteilla olevan direktiivin mukaan kaikkien suurten yritysten tulisi raportoida toimintansa vastuullisuudesta vuodesta 2017 lähtien. Vastaava vastuullisuusraportointi on jo pakollista muun muassa Ranskassa, Tanskassa ja Iso-Britanniassa, mutta muualla unionissa raportointi perustuu vielä vapaaehtoisuuteen. Suomessa kyseinen direktiivi tulee saattaa voimaan 6. joulukuuta 2016 mennessä ja hallituksen esitys aiheesta tulee valmistumaan todennäköisesti syksyllä 2016. Itse laki tulee astumaan voimaan vuonna 2017, joten ensimmäinen raportti tulee tehdä keväällä 2018, koskien tilikautta 2017. Direktiivi koskee yhtiöitä, joissa on yli 500 työntekijää ja tase yli 20 miljoonaa euroa tai

⁹³ Milton Friedman ja taloudellinen liberalism : *“profit making should be the whole social responsibility of the firm”*

⁹⁴ Bowen, 1953, 6.

⁹⁵ Bowen, 1953, 6.

⁹⁶ Castrén & Snellman, 2016.

liikevaihto yli 40 miljoonaa euroa. Direktiivi sisälsi alun perin myös velvoitteita veroraportoinnista maakohtaisesti, mutta ne jätettiin direktiiviä säädettäessä pois. Veroraportointiin tullaan palaamaan komissiossa viimeistään vuonna 2018. Pidän veroraportointia erittäin tärkeänä yhteiskuntavastuullisuuden kannalta. Ei-taloudellisista tiedoista tehty selvitys tulee liittää yhtiön toimintakertomukseen tai vaihtoehtoisesti laatia erillisenä raporttina ja se on julkaistava toimintakertomuksen yhteydessä tai kuuden kuukauden kuluessa tilinpäätöspäivästä. Selvitystä ei tarvitse tilintarkastaa, mutta tilintarkastajan on varmistettava, että selvitys tehdään. Laki on *noudata tai selitä* -periaatteen (*comply or explain*) mukainen, eli jos tietystä direktiivin vaatimasta osa-alueesta ei raportoida, on se perusteltava. Laki pakottaa suuret yritykset laatimaan selvityksen muun muassa

- alihankintaketjuista,
- ympäristöasioista (kuten toiminnan vaikutus ympäristöön, uusiutuva energia, kasvihuonekaasupäästöt ym.),
- ihmisoikeusasioista (tasa-arvo, lapsityövoima ym.),
- työntekijäasioista (kuten työolot, työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu, työntekijöiden kuuleminen, ay-oikeudet ja työterveys sekä työturvallisuus ym.),
- sosiaalisista asioista sekä
- korruption torjunnasta ja lahjonnasta.⁹⁷

Direktiivi sisältää niin sanotun *turvasatamalauserkkeen*, joka antaa yhtiölle mahdollisuuden jättää raportoimatta tulevista asioista tai asioista, joista vasta neuvotellaan, mikäli julkistaminen voisi aiheuttaa vakavaa haittaa tai jos julkistaminen olisi muuten epätarkoituksenmukaista liiketoiminnan kuvauksen kannalta. Direktiivi velvoittaa myös raportoimaan *corporate governance statementissa* monimuotoisuudesta yhtiön hallinto-, johto- ja valvontaelimissä. Monimuotoisuusraportointi tehdään myös *noudata tai selitä* -periaatteen mukaisesti, mutta raportti on kuitenkin tehtävä vain listayhtiöissä, joiden osalta ylittyy kaksi seuraavista edellytyksistä:

- yli 250 työntekijää
- yli 40 miljoonan euron liikevaihto
- yli 20 miljoonan euron tase.⁹⁸

⁹⁷ EU-direktiivi 2014/95/EU; FIBS ry:n vuoden vastuullisuusraportointikilpailun mukaan vuonna 2015 parhaiten palkittu yhtiö Suomessa oli Stora Enso Oyj, joka voitti neljä yhdestätoista eri kategoriasta mukaan lukien kokonaiskilpailun. Katso: <http://www.fibsry.fi/fi/palvelut/kilpailut/vastuullisuusraportointikilpailu/2-uncategorised/212-vastuullisuusraportointikilpailun-voittajat>.

⁹⁸ EU-direktiivi 2014/95/EU.

Direktiiviä on kritisoitu etenkin yhtiöiden etujärjestöjen puolelta. Direktiivin asettamia raportointivelvollisuuden rajoja on pidetty liian alhaisina, sillä rajapinnat juuri ylittävä yhtiö on vielä sen verran pieni, ettei vaaditunlaista raportointia tarvita eikä yhtiöillä ole resursseja eikä asiantuntemusta raporttien laatimiseen. Myös raportoinnin muuttamista pakolliseksi on kritisoitu kustannuksiltaan ja hallinnolliselta taakaltaan liian raskaaksi.⁹⁹ Omasta mielestäni direktiivin asettamat rajat ovat kieltämättä matalat, mutta raportoinnin ei tarvitse olla niin raskas prosessi, kun eri osa-alueita seurataan säännöllisesti tilikausien aikana. Tähän aiheeseen ehdotan myöhemmin tutkielmassani myös due diligencen kaltaista mekanismia etukäteiseksi työkaluksi yhteiskuntavastuun hallintaan.¹⁰⁰

Uusi direktiivi edustaa ensiaskelia kohti sitovampaa yhteiskuntavastuusäätelyä, minkä näen positiivisena kehityksenä. Mielestäni toimia sitovamman sääntelyn luomiseen tulee tehdä harkiten, sillä vaikka pakko on paras muusa, lisää se taakkaa etenkin pienemmille yhtiöille.

Ulkomainen sääntely vaikuttaa enemmän ja enemmän myös kotimaiseen ja kansainväliseen sääntelyyn. Hyvänä esimerkkinä on Yhdistyneiden kuningaskuntien Modern Slavery Act, joka velvoittaa tietyn kokoiset yritykset raportoimaan internetsivuillaan hankintaketjunsä pakkotyö- ja ihmisoikeustilanteesta.¹⁰¹ Modern Slavery Act ei langeta sanktioita rikkojilleen vaan tarjoaa kuluttajille ja kansalaisjärjestöille työkalut rikkeisiin puuttumiseen ja julkituomiseen.¹⁰² Vain muutama yhtiö on raportoinut tähän mennessä.¹⁰³

2.4.1 Sitova sääntely

Yhteiskuntavastuun juuret johtavat ihmis- ja perusoikeuksista, jotka ovat turvattu erinäisillä sopimuksilla. Yleismaailmallisilla ja alueellisilla ihmisoikeussopimuksilla on turvattu jokaiselle ihmiselle kuuluvia oikeuksia, joita kutsutaan ihmisoikeuksiksi. Sopimuksista keskeisimpinä voin mainita *Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen* (YK:n yleiskokous hyväksyi 1966, Suomessa voimaan 1976), *Euroopan ihmisoikeussopimuksen* (1950, Suomessa 1990) ja ILO:n yleissopimukset. Kaikki ihmisoikeussopimukset ovat velvoittavia valtioiden välisiä

⁹⁹ Ylänen: <http://ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2014/12/03/direktiivi-muun-kuin-taloudellisen-tiedon-raportoinnista-velvoittaa-noin-sataa-yritysta-suomessa/>

¹⁰⁰ Katso kohta 5.2.3 (Lainsäädäntö).

¹⁰¹ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>

¹⁰² Castrén & Snellman, 2016.

¹⁰³ Castrén & Snellman, 2016.

oikeudellisia sopimuksia, kun taas perusoikeudet ovat tietyn valtion perustuslain takaamia oikeuksia.

Valtiokeskeisen peruslähestymistavan mukaan perusoikeuksien oikeudellinen merkitys on rajattu pääosin vain julkisoikeudellisiin kysymyksiin ja perusoikeudet sitovat erityisesti valtiollista vallankäyttöä ja suojaavat yksityisiä henkilöitä esimerkiksi viranomaisen toimia vastaan ns. *vertikaalisuhteissa*. Perus- ja ihmisoikeudet ovat julkista valtaa sitovia ja esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen subjekteina voivat olla vain valtiot. Yksityisten toimijoiden väliset suhteet ovat siis perinteisessä valtiokeskeisessä lähestymistavassa perus- ja ihmisoikeuksien soveltamisalan ulkopuolella.¹⁰⁴ Yksityisten toimijoiden vaikutusmahdollisuudet globaalissa toimintaympäristössä ovat mielestäni kuitenkin merkittäviä, eikä niitä tulisi unohtaa.

Nykyään perus- ja ihmisoikeuksien merkitystä korostetaan myös suhteessa yksityisiin toimijoihin. Tämä ilmenee siten, että valtiot ovat velvollisia suojelemaan kaikkia henkilöitä oikeudenloukkauksilta, olivatpa ne valtioiden tai yksityisten tekemiä. Vaikka esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus luokin pääasiassa negatiivisia toimintavelvoitteita valtioille, luo se myös positiivisia toimintavelvoitteita.¹⁰⁵

Ihmisoikeuksien horisontaalivaikutuksella tarkoitetaan oikeuksien vaikutusta yksityisten toimijoiden välillä. Yksilö voi vedota perus- ja ihmisoikeuksiin suoraan tuomioistuimissa. Horisontaalinen vaikutus näkyy selvimmin, kun toinen osapuoli on heikommassa asemassa.

2.4.2 *Sitomaton sääntely ja standardit*

Knuutisen mukaan itsesääntely tulee kehittymään tulevaisuudessa kohti entistä velvoittavampaa *soft law*'n kaltaista sääntelyä, joka sen lisäksi että se ohjaa yhtiöiden toimintaa, antaa niille myös kilpailuetua markkinoilla. Osasta sääntelystä Knuutinen ennustaa tulevan suoraan velvoittavaa *hard law*'ta. Tiukka oikeudellinen sääntely ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaisin vaihtoehto ajatellessa yhteiskunnallisia päämääriä.¹⁰⁶

Soft law on sitomatonta oikeutta, jota voivat olla esimerkiksi EU:n ja YK:n julistukset, toimintaohjelmat ja ohjesäännöt. Vaikkakin soft law on sitomatonta, voi sillä olla

¹⁰⁴ Länsineva, 2006, 1177.

¹⁰⁵ Pitkänen, 2013, 55.

¹⁰⁶ Knuutinen, 2014, 115-116

oikeudellista merkitystä aina tuomioistuimissakin asti. Soft law voi muun muassa vaikuttaa EU:n direktiivien tulkintaan ja sisältöön niitä laadittaessa. Myös kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus ottaa soft law huomioon, kun ne tulkitsevat kansallisia säädöksiä EU-säädösten valossa.¹⁰⁷ Soft law on otettava huomioon myös yritysten toiminnassa, koska se ottaa yritystoiminnan erityispiirteet paremmin huomioon ja on kattavampaa kuin pakottava sääntely. Noudattamalla soft law'ta yhtiö voi saada yleisön ja kuluttajien suosiota (*goodwill*) ja sitä kautta lisäinvestointeja. Tällä tavalla soft law'sta voi muodostua myös pakottavaa alan käytäntöä (*industry practice*).

Yritysten yhteiskuntavastuuta ohjailtaan vapaaehtoisella sääntelyllä useammalta eri taholta. Alla keskeisimpiä:

1. Yhdistyneet kansakunnat (YK) on julkaissut esimerkiksi *UN Global Compact* -aloitteen¹⁰⁸ vuonna 2000 (täydennetty 2004),
2. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (*Organization for Economic Cooperation and Development*) kehittämät toimintaohjeet monikansallisille yrityksille (*Guidelines for Multinational Enterprises*, julkaistu 1976, viimeisin päivitys 2011), jotka neljänkymmenen neljän valtion hallitukset ovat hyväksyneet¹⁰⁹,
3. Kansainvälisen standardoimisjärjestön ISO:n (*International Organization for Standardization*) ISO 26000:2010 yhteiskuntavastuuopas (*Guidance on Social Responsibility*)¹¹⁰, joka on tarkoitettu kaikelle liiketoiminnalle. *Global Reporting Initiative (GRI)* on julkaissut myös oppaan, joka ohjaa käyttämään GRI -raportointiviitekehystä yhdessä ISO 26000 -yhteiskuntavastuuoppaan kanssa.
4. Projektirahoitukseen kehitetty ohjeistus *Equator Principles*¹¹¹
5. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n (*International Labour Organization*) kolmikantainen periaatejulistus, joka koskee monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa (*Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy*, julkaistu 1977, päivitetty 2006)¹¹²
6. YK:n erityisedustajan John Ruggien työryhmän linjaukset eli ns. *Ruggien periaatteet*, jotka koskevat yrityksiä ja ihmisoikeuksia.¹¹³

¹⁰⁷ Ojanen, 2010, 48.

¹⁰⁸ Saatavilla: <http://www.unglobalcompact.org> .

¹⁰⁹ Saatavilla: <http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf> .

¹¹⁰ Saatavilla: http://www.iso.org/iso/social_responsibility .

¹¹¹ Saatavilla: http://www.equatorprinciples.com/resources/equator_principles_III.pdf .

¹¹² Saatavilla: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf .

¹¹³ Saatavilla: <http://www.business-humanrights.org/Documents/UNGuidingPrinciples> .

2.5 Raportointi

Yritysten laatimista yhteiskuntavastuuraporteista on hyötyä sekä itse yhtiölle että sidosryhmille. Sidosryhmät saavat tietoa yrityksen yhteiskuntavastuusta ja yhtiö itse voi kehittää toimintaansa raportin pohjalta entistä paremmaksi. Raportin avulla yhtiölle voidaan asettaa myös tavoitteita yhteiskuntavastuullisen toiminnan suhteen.¹¹⁴

Yhteiskuntavastuussa voidaan tarpeen mukaan keskittyä tiettyihin asioihin, ja tämä raportoinnin epäyhtenäisyys vaikeuttaa yhteiskuntavastuun tuomien hyötyjen keskinäistä mittaamista ja arviointia. Raporttia käytetään usein viestintävälineenä sidosryhmille, kuten sijoittajille ja osakkeenomistajille. Näin käytettynä yhtiö lisää avoimuutta toiminnassaan eikä sen tarvitse vastailta lukuisiin tiedusteluihin ja yhteydenottoihin erillisillä vastauksilla.¹¹⁵

Alun perin ihmisoikeuksia valvoivat valtiot, mutta nyt globalisaation aikana vastuu on siirtynyt enemmän kansalaisjärjestöille. Nämä järjestöt ovat kuitenkin yritysten antamien tietojen varassa. Järjestöt eivät voi antaa yrityksille oikeita sanktioita, vaan sanktiona toimii lähinnä maineen menetys tai sen tahriintuminen, millä voi kuitenkin olla nykypäivänä iso vaikutus yhtiön toimintaan.¹¹⁶ Kerron tarkemmin raportoinnista kohdassa 2.4.

Yhteiskuntavastuun kehitys on ideologiana jo siinä vaiheessa, että sen adoptointi normaaleihin yhtiön käytäntöihin olisi mahdollista. Yhtiöt ovat osin kuitenkin vastahakoisia hyppäämään täysin mukaan tähän kehitykseen, mutta apuna toimii sijoittajien ja asiakkaiden luoma paine vastuulliseen toimintaan. Asiakkaiden osuuden yhteiskuntavastuun kehittymisessä näen vaikeampana. Nykyään kuluttajat haluavat enemmän vähemmällä ja tämän saavuttaakseen yhtiöiden on pakko polkea kustannuksia pienemmiksi siirtämällä tuotantoa maihin, joissa työvoima on halvempaa. Kuten Finlaysonin toimitusjohtaja Juha Kurttila sanoi: ”*Kaikki haluavat luomua, mutta kukaan ei halua maksaa*”. Tähän ongelmaan näen ratkaisuna *cleantechin*¹¹⁷ ja resurssitehokkaat valmistusmenetelmät sekä tietoisuuden levittämisen yhteiskuntavastuusta ja sen

¹¹⁴ Niskala et al., 2013, 98.

¹¹⁵ Niskala et al., 2013, 99.

¹¹⁶ Airaksinen et al., 2010, 31.

¹¹⁷ Cleantech eli clean technologies tarkoittaa sijoitusfilosofiaa, jossa tuottoa pyritään saamaan sijoittamalla ympäristöystävällisiin yhtiöihin. Cleantech-yhtiöt pyrkivät lisäämään suorituskykyään, tuottavuuttaan ja tehokkuuttaan minimoimalla toiminnan negatiiviset ympäristövaikutukset. Investopedia: <http://www.investopedia.com/terms/c/cleantech.asp>.

positiivisista seurauksista, kuitenkin taloudellinen vastuu mielessä pitäen. Yksi iso osa vastuullisuutta on kuitenkin liiketoiminnan kannattavuus.

Tässä yhteydessä voi kuitenkin miettiä, pitäisikö eettisyys ja vastuullisuus laskea osaksi kuluttajansuojaa ja sitä kautta kääntää raportointivelvollisuus niin, että epäeettisestä tai vastuuttomasta toiminnasta tulisi raportoida. Eikä sen sijaan niin, että vastuullisesta toiminnasta pitää raportoida. Näin myös teoriassa raportoinnilla ei raskautettaisi yhtiöiden toimintaa. Isot ohjeistot voivat olla pienille ja keskisuurille yrityksille liian iso pala nielaistavaksi. Eri standardien ja prosessien luomisen tarkoitusta ei tule unohtaa ja luoda niitä vain luomisen takia. Yritysten motivaation toimia yhteiskuntavastuullisesti tulisi lähteä heidän omista lähtökohdistaan eikä vain ”pakon” kautta, sakkojen ja sanktioiden välttämiseksi. Yritysten tulisi pitää mielessään se mitä tehdään ja miksi.¹¹⁸

¹¹⁸ Castrén & Snellman, 2016.

3. OSAKEYHTIÖ

3.1 Yleistä

Käsittelen tutkielmassani osakeyhtiötä, sillä se on erityinen yhtiömuoto, jossa perinteisesti osakkeenomistajien rajattu vastuu on mahdollistanut vastuun siirtämisen pois omistajilta. Osakeyhtiömuoto on myös Suomessa suosituin yhtiömuoto¹¹⁹, etenkin yli rajojen toimivissa yhtiöissä. Yhteiskuntavastuurikkomukset tapahtuvatkin monesti juuri Suomen rajojen ulkopuolella. Avaan tässä kappaleessa hieman osakeyhtiön yhteiskuntavastuuseen liittyviä rakenteita ja velvollisuuksia, joihin viitataan myöhemmin tutkielmassani.

Toimivalta osakeyhtiössä jakautuu hallitukselle, yhtiökokoukselle ja toimitusjohtajalle.¹²⁰ Edellisten lisäksi yhtiössä voi olla myös hallintoneuvosto, jota en tarkemmin tässä tutkielmassa käsittele. Osakeyhtiössä johto voi muodostua muun muassa hallituksesta, hallintoneuvostosta ja toimitusjohtajasta.

Osakeyhtiölain mukaan hallitus on pakollinen orgaani yhtiössä ja sen tehtäviin kuuluu edustaa yhtiötä sekä huolehtia yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä.¹²¹ Edellä mainittuja hallituksen tehtäviä kutsutaan hallituksen yleistoimivallaksi. Hallitus on yhtiön ylin varsinainen toimielin ja yhtiön toiminnan kannalta keskeisin hallintoelin.¹²² Hallituksen toimivaltaan kuuluvat kaikki muut tehtävät paitsi ne, jotka on nimenomaisesti säädetty yhtiökokoukselle. Hallitus voi halutessaan siirtää toimivaltaansa kuuluvia asioita yhtiökokouksen päätettäväksi.¹²³ Toimivallan määrittäjänä voidaan nähdä yhtiön toimiala, joka on merkitty yhtiöjärjestykseen.¹²⁴ Se, että yhtiökokous päättää hallitukselle kuuluvan asian, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hallitus vapautuisi vastuusta kokonaan, sillä hallitus on esittelijänvastuussa täytäntöön pannessaan lainvastaisesti päätöksen.¹²⁵ Hallituksen erityistoimivaltaan kuuluvia asioita ei voi siirtää yhtiökokoukselle.¹²⁶ Toimitusjohtaja hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti (*hallituksen yleistoimivalta*)¹²⁷. Hallituksen toimivaltaan kuuluvat siis kaikki muut asiat paitsi ne, jotka on osoitettu

¹¹⁹ PRH:n tilastojen, 30.6.2016, mukaan Suomessa on 266 219 osakeyhtiötä.

¹²⁰ Siikarla, 2006, 136.

¹²¹ OYL 6:1 mukaan osakeyhtiöllä tulee olla hallitus.

¹²² Siikarla, 2006, 137-138.

¹²³ OYL 5:2 ja 6:7; Siikarla, 2006, 150-151.

¹²⁴ Villa – Immonen, 2016.

¹²⁵ Ns. täytäntöönpanovastuu; Siikarla, 2006, 151.

¹²⁶ Lista hallitukselle kuuluvista toimista ja päätöksistä; Siikarla, 2006, 141-142.

¹²⁷ OYL 6:7.

muille instansseille. Toimivaltaa voi monissa tapauksissa delegoida eteenpäin ja siten toimivallan jako on laajalti joustavaa.

Hallituksella on myös varainhoidon ja kirjanpidon valvonnan lisäksi velvollisuus huolehtia organisaation tarkoituksenmukaisesta riskienhallinnasta.¹²⁸ Hallitus voi kuitenkin halutessaan ottaa toimitusjohtajalle kuuluvia asioita itselleen päätettäväksi.¹²⁹ Monesti esimerkiksi isot ja tärkeät päätökset kuuluvat hallituksen päätösvaltaan. Yhtiön solmiessa liikesopimuksia ulkopuolisten osapuolien kanssa he vaativat usein, että hallitus tekee päätöksen toimitusjohtajan sijasta. Näin ollen hallitus ei voi piiloutua toimitusjohtajan taakse, mikäli toimissa ilmaantuisi ongelmia.¹³⁰

Yhtiökokous valitsee 1-5 jäsenisen hallituksen, jollei yhtiöjärjestyksessä toisin määrätä.¹³¹ Mikäli hallitukseen valitaan alle kolme varsinaista jäsentä, on valittava lisäksi ainakin yksi varajäsen.¹³² Yhtiöjärjestyksessä on mahdollista määrätä, että alle puolet jäsenistä on valittava muulla tavalla kuin yhtiökokouksessa. Tarpeen tullen yhtiökokous tai muu hallituksen valinnut taho voi myös erottaa jäsenen.¹³³

Hallituksen päätöksenteko tapahtuu pääsääntöisesti enemmistöperiaatteella hallituksen kokouksessa, mutta päätöksiä voidaan tehdä myös ilman kokousta. Jos kokousta ei pidetä, tulee päätös kirjata, allekirjoittaa, numeroida ja säilyttää. Kokouksista on pidettävä pöytäkirjaa, jolla on suuri merkitys virheiden jälkeisessä jälkipyykissä. Pöytäkirjan todistusvoima on merkittävä esimerkiksi johdon vahingonkorvausta koskevan tuottamusolettamaan kuuluvan käännetyn näyttövelvollisuuden täyttämässä.¹³⁴

Erityistehtävän lisäksi hallitukselle kuuluva tehtävä on muun muassa yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukainen järjestäminen. Osakeyhtiölain 22 luvun 6 pykälän mukaan hallitus myös päättää vahingonkorvauskanteiden nostamisesta.¹³⁵ Yksittäinen hallituksen jäsen ei voi kuitenkaan olla mukana päättämässä omasta vahingonkorvausvelvollisuudestaan yhtiötä kohtaan esteellisyysyistä johtuen.¹³⁶

¹²⁸ OYL 6:2.1; Virtanen, 2011, 311.

¹²⁹ OYL 6:7.

¹³⁰ Airaksinen et al., 2010a, 232-233, 246-252 ja 453; OYL 5:2 ja 6:7.

¹³¹ OYL 6:9; Siikarla, 2006, 152: Hallituksen (tai osan siitä) voi valita myös hallintoneuvosto, jos yhtiöjärjestyksessä niin määrätään.

¹³² OYL 6:8.1.

¹³³ OYL 6:13.

¹³⁴ OYL 22:1.3; Airaksinen et al., 2010a, 447-452.

¹³⁵ Siikarla, 2006, 358.

¹³⁶ Airaksinen et al., 2010b, 781-782; OYL 6:4.

Hallituksen tärkeimmäksi tehtäväksi katsotaan yhtiön toiminnan tarkoituksen toteuttaminen.¹³⁷

Yhtiö, jolla on kotipaikka Suomessa ja joka on rekisteröity kaupparekisteriin, on suomalainen. Kotipaikka merkitään yhtiöjärjestykseen. Konsernista suomalaisen tekee se, että sen emoyhtiö on rekisteröity kaupparekisteriin ja sen kotipaikka on Suomessa. Suomalainen yritys voi toimia suoraan ulkomailla toimipaikan kautta tai sillä voi olla tytäryhtiö ulkomailla. Kiinteällä toimipaikalla ei ole oikeushenkilöllisyyttä, vaan se on osa suomalaista konsernia tai yhtiötä. Tytäryhtiöllä puolestaan on oma oikeushenkilöllisyys. Yhtiö voi myös teettää osan tuotantoprosessista ulkomaisella alihankkijalla.¹³⁸

3.1.1 Konserni

Konserni määritellään osakeyhtiölain 8 luvun 12 pykälässä, jonka mukaan konsernin muodostaa emo- ja tytäryhtiö (tai tytäryhtiöt). Monikansallinen konserni määritellään samalla tavalla kuin kotimainenkin, mutta määräysvalta ja muu varallisuuskokonaisuuksien hallinnointi kohdistuu myös ulkomaiseen yritykseen. Emoyhtiöllä on määräysvalta suhteessa tytäryhtiöön ja tytäryhtiö voi olla joko kotimainen tai ulkomainen. Määräysvalta toiseen yhtiöön muodostuu, kun emoyhtiö omistaa yli puolet tytäryhtiön osakkeiden, jäsenosuuksien tai yhtiöosuuksien tuottamasta äänimäärästä. Ääntenemmistön tulee perustua omistukseen, sääntöihin tai muuhun sopimukseen.¹³⁹ Määräysvalta voi myös muodostua, jos yhtiöllä (emo) on oikeus nimittää enemmistö toisen yhtiön (tytär) hallitukseen tai sellaiseen elimeen, jolla on vastaava hallituksen nimeämisoikeus.

Myös jos emoyhtiöllä on yhdessä tytäryhtiönsä kanssa osakeyhtiölain 8 luvun 12 pykälän 2 momentin mukainen määräysvalta kolmanteen yhtiöön, katsotaan, että emoyhtiöllä on määräysvalta.¹⁴⁰ Määräysvallan käyttäminen voi tapahtua myös ilman osakeomistusta esimerkiksi velkasuhteiden kautta.¹⁴¹ Useimmissa tapauksissa on kuitenkin kyse osakeenemmistön hallinnasta.

¹³⁷ OYL 1:5.

¹³⁸ OYL 2:3; OYL 2:8; Rekisteröimisestä säädetään tarkemmin kaupparekisterilaissa (129/1979).

¹³⁹ OYL 1:3.1 ja 1:3.2.

¹⁴⁰ OYL 1:3.4.

¹⁴¹ KKO 2015:17.

Konserni ei muodosta erillistä ja itsenäistä oikeussubjektia, vaan oikeussubjektien joukon. Konsernilla ei siis voi olla oikeuksia eikä velvollisuuksia, vaan ne voivat olla vain erikseen emoyhtiöllä tai tytäryhtiöllä, jotka ovat oikeussubjekteja.

3.2 Toiminnan tarkoitus osakeyhtiölain mukaan

Osakeyhtiölain mukaan yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.¹⁴² Osakeyhtiölain uudistus vuonna 2006 toi lakiin keskeisiksi periaatteet. Lain ensimmäisessä luvussa luetellaan yleiset periaatteet, joihin voi tukeutua, mikäli lain yksityiskohtaiset säännökset eivät anna selkeää vastausta tiettyyn kysymykseen. Periaatteilla turvataan vähemmistöosakkeenomistajia ja yhtiön velkojia johdon ja isoimpien omistajien itsekkäältä toiminnalta.¹⁴³ Tämä ilmentää osakeyhtiöille tyypillistä *osakkeenomistajälähtöisyyttä*, jossa osakkeenomistajilla on erityisasema muiden panoksentuottajien joukossa, sillä he kantavat viimekätisen vastuun eli ns. *residuaaliriskin* yhtiön tuloksesta tai tuloksettomuudesta. Tästä syystä yhtiön johdolla on *korostettu huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus* suhteessa omistajiin.¹⁴⁴ Näitä velvollisuuksia noudattamalla edistetään yhtiön etua ja toteutetaan näin toiminnan tarkoitusta.

Osakeyhtiölaissa säädetty toiminnan tarkoitus on selkeästi kirjoitettu. Voisi hyvin argumentoida sen puolesta, ettei yhteiskuntavastuu kuulu lain mukaan yhtiölle, jos sitä ei ole yhtiöjärjestykseen erikseen kirjattu. Kuitenkin osakeyhtiölain esitöissä sanotaan, ettei voiton tuottaminen ”*tarkoita velvollisuutta tuottaa mahdollisimman suurta määrää voitonjakokelpoisia varoja lyhyellä aikavälillä, vaan voiton tuottamista tarkastellaan pidemmällä tähtäyksellä*”. Tämä toteamus ilmentää *valistunutta arvonmaksimointia*, jossa olennainen merkitys on yhtiön julkisella kuvalla.¹⁴⁵ Yhteiskuntavastuun kannalta keskeinen asia ilmaistaan hallituksen esityksessä seuraavasti:

”Voiton tuottaminen pitkällä tähtäyksellä ja osakkeen arvon kasvattaminen edellyttävät usein yhteiskunnallisesti hyväksyttävien menettelytapojen noudattamista sellaisissakin tilanteissa, joissa lainsäädäntö ei siihen pakota. Esimerkiksi yhtiön julkisella kuvalla saattaa olla suuri merkitys

¹⁴² OYL 1:5; Siikarla, 2006, 20-21.

¹⁴³ Mähönen – Villa, 2015, 3

¹⁴⁴ Mähönen – Villa, 2015, 3, 321 ja 365.

¹⁴⁵ HE 109/2005, 38; Mähönen – Villa, 2015, 350-351. Katso kohta 5.1.2 (Valistunut arvonmaksimointi).

yritystoiminnan ja yhtiön osakkeiden arvon kannalta. Voiton tuottamisen tarkoituksen mukaista onkin usein myös yhtiön toimintaan liittyvä hyväntekeväisyystoiminta ja tavanomaisten lahjojen antaminen. Voiton tuottamista tulee arvioida eri toimenpiteiden muodostaman kokonaisuuden perusteella.”¹⁴⁶

Voiton maksimointi liiketoiminnassa edellyttää tietenkin riskejä, mutta tietyissä tilanteissa riskien ottaminen voi olla opportunistista ja luonteeltaan moraalista uhkapeliä (*moral hazard*¹⁴⁷). Mikäli toimen taustat ja riskit on selvitetty riittävällä tarkkuudella olosuhteet huomioon ottaen, voi hallitus ryhtyä myös riskipitoisiin hankkeisiin, jos käsillä olevien tietojen perusteella hankkeen odotusarvo on positiivinen.¹⁴⁸ Kun riski kasvaa, niin kasvaa myös edellytetty huolellisuus.¹⁴⁹

Sopimusverkkoajattelun ja sidosryhmälähtöisyyden mukaan yhtiön tarkoitus nähdään laajempänä kuin pelkkänä osakkeenomistajien omistuksen arvon maksimoimisena. Sopimusverkkoajattelussa yhtiön ja sen sidosryhmien nähdään muodostaneen sopimusten verkon, jossa kukin etutaho on laittanut yhtiöön oman panoksensa (stake) ja tämän panoksen sijoittaminen perustuu sopimukseen.¹⁵⁰ Näillä sopimuksilla ei kuitenkaan tarkoiteta oikeudellisessa mielessä varsinaisia sopimuksia, sillä teoria tulee taloustieteen puolelta.¹⁵¹

Yhteiskuntavastuun rooli yhtiössä voidaan nähdä voiton maksimoinnin kautta, sillä osakkeiden arvon kasvattaminen pitkällä aikavälillä voi edellyttää hyväksyttävien menettelytapojen noudattamista, jopa yli lainsäädännön edellyttämän tason. Loppujen lopuksi yhtiön tulee kuitenkin yhteiskuntavastuullisillakin toimilla pyrkiä voiton tuottamiseen, koska muuten kyse voisi olla yhtiön varojen käyttämisestä yhtiön tarkoituksen vastaisesti tai jopa laittomasta varojenjaosta.¹⁵² Ongelman muodostaa voiton

¹⁴⁶ HE 109/2005, 39.

¹⁴⁷ Lyytikäinen, 1999, 144-145. Norio-Timonen, 2007, 812-816: ”Moraalisella uhkapelillä tarkoitetaan sitä, että tietoisuus vakuutuksen olemassaolosta voi saada vakuutuksenottajan tai muun vakuutuksenottajapuolella olevan – vastuuvakuutusten ollessa kyseessä vakuutetun – suhtautumaan vakuutuksenantajan tietämättä aikaisempaa huolettomammin vakuutustapahtuman sattumismahdollisuuteen tai syntyvän vahingon suuruuteen.” Analogialla rinnastan tämän yrityksen toimintaan ja voitontavoittelemiseen moraalisenä uhkapelinä toisen kustannuksella.

¹⁴⁸ Airaksinen, 2010a, 29-30; Katso kohta 4.2.9 (Business Judgement Rule).

¹⁴⁹ Mähönen – Villa, 2015, 375.

¹⁵⁰ Mähönen – Villa, 2015, 187.

¹⁵¹ Tarkemmin sopimusverkkoajattelusta Mähönen – Villa, 2015, 176-264.

¹⁵² Mähönen et al., 2006, 34-35. Laittomasta varojenjaosta säädetään OYL 13:1.3.

tuottamisen ajallisen ulottuvuuden määrittelemisen vaikeus. Mielestäni kvartaalitalous ei sovi yhteiskuntavastuun ja voitontuottamisen väliseen punnintaan. Arviointi tulisi mielestäni perustaa sille ajatukselle, että yhteiskuntavastuullinen toiminta on investointi, joka näkyy aluksi kuluna ja myöhemmin vasta tuottona. Tämän myöhemmän tuoton erottaminen ja arviointi on tosin vaikeaa.

3.2.1 *Voitontuottamistarkoitus*

Osakeyhtiön toiminnan taustalla on kysymys siitä, kenelle hyötyä tuotetaan.¹⁵³ Nykyaikaisen käsityksen mukaan hyötyä tuotetaan useimmiten osakkeenomistajalle, eikä yhteisymmärrykseen ole päästy muiden intressitahojen huomioimisesta. Kauniin ajatuksen mukaan yhtiön tulisi toimia koko ympäröivän yhteiskunnan hyväksi, mikä nykyään toteutetaan parhaiten ajamalla osakkeenomistajien intressiä.¹⁵⁴ Yhtiöjärjestyksellä voidaan poiketa osakkeenomistajakeskeisyydestä, mutta mikäli mitään ei yhtiöjärjestyksessä määrätä, oletama on, että voittoa tuotetaan osakkeenomistajille. Voiton tuottamisena pidetään usein osakkeenomistajien sijoituksen arvon maksimointia, mutta osakeyhtiölain 1 luvun 5 pykälän esitöiden mukaan tarkoitus ei kuitenkaan ole tuottaa mahdollisimman paljon jakokelpoisia varoja lyhyellä aikavälillä.¹⁵⁵ Pitkällä aikavälillä vaikuttavien toimienkin on kuitenkin aina tähdättävä voitontuottamiskyvyn parantamiseen.¹⁵⁶ Kun voitontuottamiskyky kasvaa, kasvattaa se myös yhtiön arvoa ja näkyy osakkeen arvon nousuna.¹⁵⁷ Olipa toiminnan tarkoitus mikä tahansa, on toiminnassa aina pyrittävä toiminnan jatkuvuuteen.¹⁵⁸ Voiton tuottaminen ei ole aina sama asia kuin varojenjaon tai osingon maksimoiminen.¹⁵⁹ Lyhyellä aikavälillä maksimoitu tuotto ei ole välttämättä yhtiön edun mukaista, sillä pitempiaikaiset investoinnit voivat ylittää tuotollaan lyhyen aikavälin voiton maksimoinnilla saatavat tuotot.¹⁶⁰ Markkina-arvon kasvattaminen pitkällä aikavälillä on samoilla linjoilla *valistuneen voitonmaksimoinnin* kanssa.¹⁶¹

3.3 **Johdon tehtävät**

Johdon yleinen velvollisuus on ilmaistu osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälässä, jonka mukaan:

¹⁵³ Mähönen – Villa, 2015, 162.

¹⁵⁴ Hansman – Kraakman, 2000, 10.

¹⁵⁵ HE 109/2005, 38.

¹⁵⁶ HE 109/2005, 39.

¹⁵⁷ HE 109/2005, 39.

¹⁵⁸ HE 109/2005, 39.

¹⁵⁹ Airaksinen et al, 2010a, 26-27.

¹⁶⁰ Mähönen – Villa, 2006, 93, viitaten Airaksinen – Jauhiainen, 1997, 54 ja 193; Mähönen, 1998, 239.

¹⁶¹ Katso kohta 5.1.2 (Valistunut arvonmaksimointi).

”Yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua.”

Lausekkeen mukaan johdolla on velvollisuus toimia huolellisesti eli sillä on *huolellisuusvelvollisuus*, jota mitataan objektiivisesti. Toiseksi lauseke sisältää ilmaisun *lojaliteettivelvollisuudesta* eli johdon on toimittava yhtiön ja sen kaikkien osakkeenomistajien edun mukaisesti. Osakkeenomistajia on kohdeltava kollektiivisesti eikä yksittäisinä henkilöinä, eli hallituksen jäsen ei edusta yksittäistä osakkeenomistajaa. Vähemmistöosakkeenomistajat ovat kollektiivisesti hallituksen suojelun kohteena. Johdon on tehtävä päätöksensä *Business Judgement Rule -periaatteen*¹⁶² mukaisesti, mikä on kirjattu lain perusteluihin. Osakeyhtiölain 1 luvun 5 pykälän mukaan yhtiön tarkoitus on tuottaa voittoa sen osakkeenomistajille, joten yhtiön eduksi voi nähdä sen, että yhtiön arvo nousee.¹⁶³

Hallituksen tehtävät perustuvat osakeyhtiölain 6 luvun 2 pykälään.¹⁶⁴ Tehtävät sisältävät *organisointivelvollisuuden* eli toiminnan asianmukaisen järjestämisen sekä *valvontavelvollisuuden* eli kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan. Jäsenyyttä hallituksessa katsotaan eräänlaisena *asiamiessuhteena* suhteessa yhtiöön.¹⁶⁵ Toimitusjohtajan tehtävät on kirjattu puolestaan osakeyhtiölain 6 luvun 17 pykälään.¹⁶⁶

Sen sijaan, että johdon tehtävät olisi koottu ja luetteloitu osakeyhtiölakiin yhtenäisesti, ne on ripoteltu ympäri osakeyhtiölakia ja muita liitännäisiä lakeja. Tehtävät muodostavat erittäin laajan joukon, mutta tärkeimpiä niistä ovat muun muassa yhtiökokouksen koolle kutsuminen ja asiavalmistelu kokousta varten, kokouksen päätösten täytäntöönpano, yhtiön edustaminen, toimitusjohtajan valitseminen sekä sulautumiseen ja jakautumiseen liittyvät tehtävät, kuten sulautumissuunnitelman laatiminen.

¹⁶² Katso kohta 4.2.9 (Business Judgement Rule).

¹⁶³ Katso myös Yhdistyneen kuningaskunnan Companies Act, Chapter 46, 172§ johdon velvollisuuksista.

¹⁶⁴ OYL 6:2: ”Hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä (yleistoimivalta). Hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty. / Hallitus tai hallituksen jäsen ei saa noudattaa yhtiökokouksen, hallintoneuvoston tai hallituksen tekemää päätöstä, joka on tämän lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisena päätös.”

¹⁶⁵ HE 109/2005, 31.

¹⁶⁶ OYL 6:17: ”Toimitusjohtaja hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti (yleistoimivalta). Toimitusjohtaja vastaa siitä, että yhtiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty. Toimitusjohtajan on annettava hallitukselle ja sen jäsenelle tiedot, jotka ovat tarpeen hallituksen tehtävien hoitamiseksi. / Toimitusjohtaja saa ryhtyä yhtiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin vain, jos hallitus on hänet siihen valtuuttanut tai hallituksen päätöstä ei voida odottaa aiheuttamatta yhtiön toiminnalle olennaista haittaa. Viimeksi mainitussa tapauksessa hallitukselle on mahdollisimman pian annettava tieto toimista.”

3.3.1 Valvontavelvollisuus

Hallituksen valvontavelvollisuus sisältää velvollisuuden valvoa ja arvioida sekä seurata yhtiön taloudellista asemaa. Valvonta sisältää myös velvollisuuden raportoida yhtiön taloudellisesta asemasta, johon liittyy vahvasti vastuu kirjanpidosta ja varainhoidon valvonnasta.¹⁶⁷ Hallituksen tulee siten valvoa organisaation toimintaa ja sen tulee reagoida mahdollisiin rikkomuksiin ja väärinkäytöksiin.¹⁶⁸ Taloudellisen aseman valvomisella tarkoitetaan muun muassa yhtiön maksukyvyn ja sen oman pääoman määrän valvontaa.¹⁶⁹

Valvontavelvollisuus kohdistuu useimmiten toimitusjohtajaan, sillä hallituksen on ohjattava toimitusjohtajan toimintaa sellaisin ohjein ja määräyksin, kun yhtiön toiminnan kannalta on tarpeellista. Toimitusjohtaja puolestaan valvoo työntekijöitä. Suurissa yhtiöissä valvontavelvollisuus voi sisältää myös velvollisuuden suorittaa sisäisiä tarkistuksia.¹⁷⁰ Valvontavelvollisuuden laiminlyönti, tai tilanne, jossa hallitus ei reagoi tietoonsa tulleisiin rikkeisiin, voi johtaa hallituksen jäsenen vahingonkorvausvastuuseen.¹⁷¹ Hallituksen jäsenen tulee tutustua asioihin hallituksen kokouksissa. Sen laajempaa tutkimusta yhtiön toimintaan ei tarvitse toteuttaa, ellei ole syytä epäillä, että rikkeitä olisi tapahtunut.¹⁷² Hallituksen jäsenen tulisi kuitenkin tuntee omien läheisimpien alaistensa toiminta laajasti muutoinkin, kuin pelkästään rikkeiden ilmitullessa.¹⁷³ Näin ollen, mikäli esimerkiksi yhtiön *Chief Compliance Officer (CCO)* istuu hallituksessa, tulisi tämän tuntee oma sektorinsa suhteellisen tarkasti. Hän on myös vahingonkorvausvastuussa valvontavelvollisuutensa laiminlyönnistä. Yhtiöjärjestyksellä voidaan kuitenkin lieventää hallituksen valvontavelvollisuutta esimerkiksi suhteessa toimitusjohtajaan.¹⁷⁴

¹⁶⁷ HE 109/2005, 80.

¹⁶⁸ Savela, 50 ja 52.

¹⁶⁹ Esimerkiksi varoja jaettaessa; OYL 13:2: ”Varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden.”; OYL 13:5: ”Jollei yhtiön maksukykyä koskevasta 2 §:stä muuta johdu, yhtiö saa jakaa vapaan oman pääoman, josta on vähennetty yhtiöjärjestyksen mukaan jakamatta jätettävät varat sekä määrä, joka on kehityksenä merkitty taseeseen kirjanpitolain mukaisesti.”; OYL 20:23.1: ”Jos yhtiön hallitus havaitsee, että yhtiön oma pääoma on negatiivinen, hallituksen on viipymättä tehtävä osakepääoman menettämisestä rekisteri-ilmoitus...”; OYL 20:23.3: ”Jos julkisen osakeyhtiön hallitus havaitsee, että yhtiön oma pääoma on alle puolet osakepääomasta, hallituksen on viipymättä laadittava tilinpäätös ja toimintakertomus yhtiön taloudellisen tilan selvittämiseksi. Jos yhtiön oma pääoma on taseen mukaan alle puolet osakepääomasta, hallituksen on viipymättä kutsuttava yhtiökokous koolle päättämään mahdollisista toimenpiteistä yhtiön taloudellisen aseman tervehdyttämiseksi.”

¹⁷⁰ HE 109/2005, 80.

¹⁷¹ Savela, 2006, 68.

¹⁷² Taxell, 1963, 70.

¹⁷³ Taxell, 1963, 70; Kyläkallio, 1963, 169.

¹⁷⁴ Kyläkallio, 1963, 169.

Valvonnan laatu riippuu yhtiön toiminnasta, toiminnan riskialttiudesta, yhtiön laajuudesta, yhtiön taloudellisesta tilanteesta ja muista vallitsevista olosuhteista.¹⁷⁵ Yksityiskohtaista tietämystä ei kuitenkaan yleensä edellytetä.¹⁷⁶ Osakeyhtiölain säätämien vastuiden lisäksi johdon vastuita lisäävät yhtiön itsesääntely, yhtiöjärjestys ja muut yhtiön sisäiset ohjeet ja suositukset.

3.3.2 *Corporate governance*

Corporate governance (hyvä johtamis- ja hallintojärjestelmä) kuuluu edellä mainitsemaani yhtiön itsesääntelyyn. Sillä tarkoitetaan osakeyhtiön johdolle, osakkeenomistajille ja velkojille valtaa, vastuuta ja varallisuutta jakavaa ohjeistoa. Vaikka corporate governance onkin osa itsesääntelyä, on siihen liittyviä säännöksiä myös eri laeissa. Corporate governanceen liittykin sen taloudellisesta ja poliittisesta luonteesta huolimatta myös oikeudellinen ulottuvuus.¹⁷⁷ Hallinnointikoodilla pyritään muokkaamaan yhtiön käytäntöjä ja saamaan toiminnasta läpinäkyvää. Samalla välitetään myös tietoa yhtiön toiminnasta osakkeenomistajille.

Ohjeita ja sääntöjä corporate governanceen löytyy muun muassa *Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodista* sekä *keskuskauppakamarin selvityksestä listaamattomien yhtiöiden corporate governance -käytännöistä* ja *OECD:n corporate governance -periaatteista*.¹⁷⁸ Corporate governancella yhtiölle ja hallitukselle asetetaan osakkeenomistajilta ja muilta sidosryhmiltä johdettavia velvoitteita.¹⁷⁹ Corporate governance sisältää vastuita ja valtasuhteita koskevaa sääntelyä ja *noudata tai selitä -periaatteen*, jonka mukaan mikäli yhtiö ei noudata suositusta, on sen selitettävä syy suosituksen noudattamatta jättämiselle.¹⁸⁰ Tämä aiheuttaa tulkitsemisen ongelman, sillä suositusten asettamista säännöistä ja standardeista voidaan joustaa.

¹⁷⁵ Mähönen – Villa, 2010, 299; Mäntysaari, 2002, 174; Katso kohta 4.3.4 (Vastuun samastaminen ja emoyhtiön vastuu tytäryhtiön toiminnasta).

¹⁷⁶ Savela, 2006, 69.

¹⁷⁷ Timonen, 2000, 5.

¹⁷⁸ Arvopaperimarkkinayhdistyksen Hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2015. Saatavilla: <http://cgfinland.fi/files/2015/10/hallinnointikoodi2015finweb1.pdf>, Asialuettelo listaamattomien yhtiöiden hallinnon kehittämiseksi 2016: <http://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2016/04/asialuettelo-listaamattomien-yhtioiden-hallinnoinin-kehittamiseksi-final.pdf>, OECD Principles on Corporate Governance: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en>.

¹⁷⁹ Alftan et al., 2008, 11.

¹⁸⁰ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, 6.

3.4 Johdon fidusiaariset velvollisuudet

Johdon tehtävä ilmaistaan osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälässä, jonka mukaan johdon tulee huolellisesti toimien edistää yhtiön etua. Pykälä sisältää kaksi velvollisuutta johdolle; *huolellisuusvelvollisuuden* sekä yhtiön edun edistämisen. Yhtiön edun mukaan toimiminen sisältää puolestaan *lojaliteettivelvollisuuden* niin suhteessa yhtiöön kuin osakkeenomistajiin.¹⁸¹

Fidusiaarilla tarkoitetaan asianhoitajaa ja *fidusiantilla* fidusiaarin vastapuolta, ikään kuin päämiestä. Fidusiaarilla ja fidusiantilla on lakiin tai sopimukseen perustuva *fidusiaarisuhde*, josta esimerkkinä on *päämies-agentti -suhde*.¹⁸² Fidusiaarivelvollisuudet pätevät vain, kun yhtiön johtoon kuuluva toimii tässä ominaisuudessaan eikä yksityisenä henkilönä.¹⁸³ Asema johdossa punnitaan kuitenkin tosiasiallisen tehtävän hoitamisen mukaan, eikä muodollisen aseman perusteella.

Fidusiaarivelvollisuuksia voi olla myös muilla kuin johdolla, esimerkiksi määrävällä osakkeenomistajalla, mutta niistä ei sädetä osakeyhtiölaissa. Erona on kuitenkin se, että muu kuin yhtiön johto ei ole velvollinen toimimaan yhtiön tai muiden osakkeenomistajien edun mukaisesti.¹⁸⁴

3.4.1 Huolellisuusvelvollisuus

Osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälässä yhtiön johdolle on säädetty huolellisuusvelvoite, sillä johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua. Osakeyhtiölain huolellisuusvelvollisuuden mukaan johto ei vastaa virheratkaisuista, jotka on tehty hyvässä uskossa.¹⁸⁵ Osakeyhtiölain mukainen korvausvelvollisuus syntyy kuitenkin jo vähäisemmän tuottamuksen perusteella, kun taas esimerkiksi Yhdysvalloissa edellytetään törkeää tuottamusta.¹⁸⁶ Tuottamusolettamaa ei sovelleta huolellisuusvelvoitteen rikkomisella aiheutettuihin vahinkoihin.¹⁸⁷

Tuottamusta ja huolellisuutta tutkitaan sen jälkeen, kun mahdollinen vahinko on jo tapahtunut. Tämä antaa tilaa jälkiviisaudelle, jolloin arvio siitä, miten johdon olisi tullut

¹⁸¹ HE 109/2005, 40.

¹⁸² Mähönen – Villa, 2015, 397-398; Päämies-agentti -suhteessa agentti toimii päämiehen lukuun päämiehen asettamien toimivaltuuksien rajoissa.

¹⁸³ HE 109/2005, 40.

¹⁸⁴ HE 27/1977, 111.

¹⁸⁵ Siikarla, 2006, 337; Katso kohta 4.2.9 (Business Judgement Rule).

¹⁸⁶ Savela, 2006, 91.

¹⁸⁷ Siikarla, 2006, 339.

toimia, voi olla vääristynyt.¹⁸⁸ Tuottamusta tai huolellisuutta ei voi todeta vain sillä perusteella, että vahinko sattuu, eikä sillä perusteella, että jälkikäteen voidaan nähdä kuinka vahingolta olisi vältytty. Hallituksen esityksen mukaan yhtiön liiketoimintaan kuuluu kiinteänä osana riskienotto ja epävarmuus, ja tämä erityispiirre on otettava huomioon tuottamusta tarkasteltaessa.¹⁸⁹ Virheitä ja tappioita tulee siis sattumaan, eikä syy ole aina hallituksen tai yhtiön muun johdon. Hallituksen esityksen mukaan huolellisuus edellyttää sitä, että päätöstä varten on hankittu tarvittavat taustatiedot, joiden perusteella on tehty johdonmukainen päätös, johon eivät saa vaikuttaa eturistiriidat.¹⁹⁰ Erityistä huomiota huolellisuuteen tulee kiinnittää silloin, kun päätettävänä on merkittävä asia, tai jos päätös voi esimerkiksi vaikuttaa johdon lähipiiriin.¹⁹¹

Tuottamuskyvnys ylittyy, mikäli johto ei noudata lakia, yhtiöjärjestystä tai velvoittavia päätöksiä.¹⁹² Vastuu arvioidaan kunkin hallituksen jäsenen kohdalla yksilöllisesti, ja yhdessä aiheutettu vahinko korvataan yhteisvastuullisesti.¹⁹³

3.4.2 *Lojaliteettivelvollisuus*

Osakeyhtiölain esitöiden mukaan lojaliteettivelvollisuus ilmenee osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälässä, jossa sanotaan, että yhtiö johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua.¹⁹⁴ Edulla ei tarkoiteta ainoastaan sinänsä edullista päätöstä, vaan kyseisessä tilanteessa parasta päätöstä.¹⁹⁵ Lojaliteettivelvollisuus pitää sisällään myös velvollisuuden käyttää yhtiön varoja yhtiön edun mukaisesti.¹⁹⁶ Edellytyksenä on subjektiivinen lojaliteettivelvollisuuden noudattaminen, eli se, että johto pyrkii aidosti yhtiön edun edistämiseen.

3.5 Yhtiön etu

Johdon huolellisuusvelvollisuudesta johtuu se, että johdon on toimittava yhtiön edun hyväksi. Yhtiön etu on perinteisesti nähty yhtiön tarkoituksen mukaiseksi. Yhtiön etu osakeyhtiölain mukaan on osakkeenomistajien etu, toisin sanoen voiton tuottaminen.¹⁹⁷ On esitetty, että yhtiöllä tulisi olla oma erillinen intressi (*yhtiöintressi*), koska suuressa

¹⁸⁸ Salonen, 2000, 97.

¹⁸⁹ HE 109/2005, 40-41.

¹⁹⁰ HE 109/2005, 41.

¹⁹¹ HE 109/2005, 41 ja 195.

¹⁹² Kyläkallio et al., 2008, 642-644.

¹⁹³ Kyläkallio et al., 2008, 642.

¹⁹⁴ HE 109/2005, 40-41; OYL 1:8.

¹⁹⁵ Salonen, 2000, 106-107.

¹⁹⁶ Mähönen – Villa, 2015, 383.

¹⁹⁷ Mähönen – Villa, 2015, 349 ja 383; OYL 1:5.

sidosryhmäviidakossa edut ovat ristiriitaisia.¹⁹⁸ Osakkeenomistajien yhteistä etua on lähes mahdotonta määrittää, varsinkaan isoissa pörssiyhtiöissä. Osakkeenomistajien voiton maksimointi ei ole yhtiön ainoa tarkoitus, varsinkin, kun yhtiön tulee olla vastuullisempi yhteiskuntaa kohtaan kuin mitä laki vaatii.¹⁹⁹ Voiton maksimointi korostuu kuitenkin pörssiyhtiöissä, joilla on paljon pienomistajia. *Toiviaisen* mukaan yhtiön toiminnan on tapahduttava sen tarkoituksen mukaisesti, ja toiminnan hyväksyttävyyttä arvioidaan suhteuttamalla toiminta eri etutahojen intresseihin ja yhteiskunnan arvoihin ja normeihin (*yhtiöintressin objektiivinen tunnusmerkistö*).²⁰⁰ Yhtiön etua arvioitaessa lähdetään siis yhtiön toiminnan tarkoituksesta ja valistuneen arvonmaksimoinnin käsitteestä²⁰¹.

Villan mukaan kuitenkin kukaan ei omista osakeyhtiötä, vaan yhtiöoikeudellinen relaatio on yhtiön ja osakkeen välillä. Osakkeenomistaja ei siis omista yhtiötä vaan osakkeen, jonka kautta osakkeenomistajalla on oikeuksia ja velvollisuuksia.²⁰²

¹⁹⁸ Toiviainen, 1992, 158-175.

¹⁹⁹ Katso myös Toiviainen, 2004, 389; HE 109/2005, 39.

²⁰⁰ Toiviainen, 1992, 169.

²⁰¹ Katso kohta 5.1.2 (Valistunut arvonmaksimointi).

²⁰² Villa – Immonen, 2016.

4. VASTUUT

4.1 Yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvauksesta yleisesti

Tässä kappaleessa tarkastelen toimijakohtaisesti osakeyhtiön eri vastuuta, joita pohtimalla pyrin rakentamaan pohjaa myös yhteiskuntavastuun jakautumiselle toimijoiden ja elinten välillä. Kuten tulen tutkielmassani osoittamaan, osakkeenomistaja voidaan rinnastaa tietyissä tilanteissa hallituksen jäseneksi. Tämän vuoksi on tärkeää käsitellä osakkeenomistajan vastuun lisäksi myös hallituksen vastuuta. Joissain tilanteissa taas vastuu ei kulminoidu millekään tietylle elimelle yhtiössä, vaan yhtiö itse kantaa vastuun.

Yhtiöoikeudellisessa vahingonkorvauksessa on kyse osakeyhtiön yhtiöoikeudellisessa asemassa olevan tahon vahingonkorvausvastuusta, itse yhtiön vastuun jäädessä osakeyhtiöoikeudellisen vahingonkorvausvastuun ulkopuolelle. Yhtiön oma vastuu määräytyy yleisten vahingonkorvausoikeudellisten ja sopimusoikeudellisten säännösten pohjalta.²⁰³

Yleinen vahingonkorvausoikeus jakautuu sopimusperusteiseen ja lakisääteiseen vahingonkorvaukseen. Lakisääteinen vahingonkorvaus jakautuu edelleen vahingonkorvauslain mukaiseen ja muiden lakien mukaiseen vastuuseen. Kun on kyse lakisääteisestä vahingonkorvauksesta, korvauksen vaatijan on näytettävä vastapuolen tuottamus, kun taas sopimusperusteisessa vahingonkorvauksessa on toisin.²⁰⁴ Erona vahingonkorvauksen perusteilla on myös vastuu puhtaista varallisuusvahingoista. Vahingonkorvauslain mukaisessa vahingonkorvauksessa puhtaat varallisuusvahingot ovat hyvin rajoitettuja, kun taas sopimusperusteisessa vahingonkorvausvastuussa ne ovat korvattavissa.²⁰⁵ Puhtaalla varallisuusvahingolla tarkoitetaan jonkun varallisuusaseman epäedullista muutosta, joka on riippumaton esine- ja henkilövahingoista.²⁰⁶

Osakeyhtiölain (OYL) mukainen vahingonkorvausvastuu sijoittuu lakisääteisen vahingonkorvausvastuun alueelle, mutta se ei ole selkeästi vahingonkorvauslain eikä sopimusperusteisen vahingonkorvauksen tyyppistä, vaikkakin osakeyhtiössä suurin osa vastuista on sopimustyyppistä. Sopimustyyppisyys nähdään sen takia, että johtajien ja osakkaiden voidaan nähdä tehneen sopimus yhtiön ja sen osakkeenomistajien kanssa.²⁰⁷ Nykyään rajanveto sopimusperusteisten ja sopimustenulkoisten vastuutilanteiden välillä ei ole niin yksiselitteinen, sillä sopimussuhteet ovat entistä moniulotteisempia ja tietyt

²⁰³ Savela, 2006, 1.

²⁰⁴ Savela, 2006, 1.

²⁰⁵ Ståhlberg & Karhu, 2013, 57-58 ja 216.

²⁰⁶ Ståhlberg & Karhu, 2013, 321.

²⁰⁷ Sopimusverkkoajattelusta lisää kohdissa 3.2, 4.1 ja 4.2.7; Mähönen & Villa, 2015, 176-264.

yhteistoimintamuodot luokitellaan sopimusperusteisiksi, vaikka varsinaista sopimusta ei olekaan.²⁰⁸ Yhtiön elinten ja osakkeenomistajien väliset vahingonkorvaustilanteet nähdään siten sopimusperusteisina sopimusverkkoajattelun mukaisesti.²⁰⁹

Yhtiön toiminnasta johtuva vahingonkorvausvastuu voi siis muodostua myös yhtiön ja ulkopuolisen tahon (jolla ei siis ole sopimussuhdetta yhtiön kanssa) välille, jolloin vahingonkärsijä voi vedota myös yhtiöoikeudelliseen vahingonkorvausnormistoon johdon rikkoessa osakeyhtiölain määräyksiä.²¹⁰ Yhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu koskee usein puhtaita varallisuusvahinkoja, joita osakeyhtiölaki koskee erillisen korvaussäännöksen mukaan. Yhtiöoikeudellisen vastuun syntyminen edellyttää kuitenkin, että johtoon kuuluva henkilö on toiminut tehtävänsä mukaisessa roolissa (*tehtäväsäoloedellytys*). Muuten toiminta kuuluu yleisen vahingonkorvausoikeuden alaan. Toimiessaan tehtävässään johto voi joutua vastuuseen sekä osakeyhtiölain että vahingonkorvauslain perusteella.²¹¹ Vahingonkorvausvastuu voi jakautua myös useammalle taholle²¹², jolloin vastuu on *yhteisvastuuta*.

Vaikeammaksi tilanne menee, kun yhtiö ulkoistaa toimintoja. Pohdittavaksi tulee, mitkä toimijat kuuluvat *isännänvastuun* piiriin.²¹³ Tätä arvioitaessa tulee punnita muun muassa toimeksiantosuhteen kestoa ja pysyvyyttä sekä muita vallitsevia olosuhteita.²¹⁴

4.1.1 Tuottamus

Tuottamuksesta säädetään vahingonkorvauslaissa, jonka mukaan jokainen vastaa aiheuttamastaan vahingosta.²¹⁵ On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa vahinko voidaan siirtää toisen henkilön kannettavaksi. Vastuuperusteet vaihtelevat tilanteesta toiseen ja määrittävät käsillä olevaan tilanteeseen sovellettavien korvaussäännösten mukaan.²¹⁶ Vastuuperusteen lisäksi on voitava näyttää riittävä *syy-yhteys* vahingon ja teon tai laiminlyönnin välillä.²¹⁷ *Täyden korvauksen periaate* on lähtökohtana pohdittaessa vahingonkorvauksen määrää, jolla pyritään ennallistamaan vahinkoa edeltänyt tilanne ja kärsijän asema. Suomessa huomiota on saanut myös *rikastumiskielto*, jonka mukaan

²⁰⁸ Ståhlberg & Karhu, 2013, 40.

²⁰⁹ Savela, 2006, 2; Tarkemmin sopimusverkkoajattelusta Mähönen & Villa, 2015, 176-264.

²¹⁰ Ståhlberg & Karhu, 2013, 40.

²¹¹ Savela, 2006, 2-3.

²¹² VahL 6 luku.

²¹³ VahL 3:1.1; Isännänvastuulla tarkoitetaan työnantajan vastuuta työntekijän tehtävässään sivullisille tai toiselle työntekijälle aiheuttamasta vahingosta.

²¹⁴ Hemmo, 2005, 57.

²¹⁵ VahL 2:1.

²¹⁶ Routamo et al., 2006, 81-87.

²¹⁷ Ståhlberg & Karhu, 2013, 335. Tarkemmin syy-yhteydestä vahingonkorvausoikeudessa Saarnilehto et al., 2012, 565-587 ja Virtanen, 2011, 335-369.

kärsijä ei saa myöskään hyötyä vahingosta, toisin kuin esimerkiksi Yhdysvaltojen *punitiivisessä vahingonkorvausjärjestelmässä*.²¹⁸

Tuottamuksella tarkoitetaan vastuuta, joka pohjautuu moitittavaan käyttäytymiseen.²¹⁹ Tuottamuksessa rikotaan siis toisen suojaksi säädettyä normia.²²⁰ Tuottamus sisältää sekä tahallisuuden (*dolus*) että huolimattomuuden (*culpa*).²²¹ *Saxénin* mukaan kyse on arvioinnista sen suhteen, olisiko vahingonaiheuttajan pitänyt toimia toisella tavalla käsillä olevassa tilanteessa.²²² Tuottamuskäsitteelle on annettu useita eri määritelmiä oikeuskirjallisuudessa. Taustalla tuottamuksessa on käyttäytymisedellytyksiä, joilla pyritään välttämään tai ehkäisemään mahdolliset vahingot, ja mikäli joku toimii vastoin näitä edellytyksiä, on hän aiheuttanut riskin vahingon syntymiselle.²²³ Kielletyn riskin ottamisesta on kyse, kun henkilö on toiminut huolimattomasti.²²⁴ Hankaluuksia muodostuu, kun edellytettyä huolellisuutta joudutaan arvioimaan käytännössä. Ohjeita voidaan saada normeista tai tuottamusta voidaan arvioida niiden riskien perusteella, jotka liittyvät kyseessä olevaan toimintaan. Harkintavalta on loppujen lopuksi tuomioistuimella, jolloin arviointi tehdään yleisten arvostusperusteiden mukaisella harkinnalla.²²⁵ *Anonymin tuottamuksen* mukaan mikäli varsinaista vahingonaiheuttajaa ei yhtiön sisällä saada selvitettyä, on yhtiö silti vahingonkorvausvelvollinen. Osakeyhtiölaki ei kuitenkaan sääntele sen itsensä aiheuttamia vahinkoja.

4.1.2 Korvattava vahinko

Korvattavasta vahingosta säädetään vahingonkorvauslain 5 luvussa, jonka 1 pykälän mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingoista sekä säädetyin edellytyksin kärsimyksestä. Jos vahinko on aiheutettu rangaistavalla teolla tai julkista valtaa käyttämällä, kattaa korvaus hyvityksen myös sellaisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.²²⁶

²¹⁸ Ståhlberg & Karhu, 2013, 397.

²¹⁹ Hemmo, 2005, 25; Ståhlberg & Karhu, 2013, 77; VahL 2:1.1.

²²⁰ Hemmo, 2005, 25.

²²¹ Hemmo, 2005, 23-24.

²²² Saxén, 1975, 8; Hemmo, 2005, 27.

²²³ Routamo et al., 2006, 93-94; Principles of European Tort Law, Art. 1:101, “A person is liable on the basis of fault for intentional or negligent violation of the required standard of conduct”.

²²⁴ Nuutila, 1997, 141.

²²⁵ Ruotamo et al., 2006, 106.

²²⁶ VahL 5:1.

4.1.3 Rikosperusteinen vahingonkorvaus

Vahingonkorvaus voi myös olla rikosperusteinen, jolloin vahingonkorvaus perustuu johonkin rikoslain perusteella rangaistavaan tekoon.²²⁷ Suomen oikeudessa on myös mahdollista yhdistää yksityisoikeudellinen vaade rikossyytteeseen, mikäli yksityisoikeudellinen vaade johtuu syytteenä olevasta rikoksesta ja kohdistuu syytettyyn. Syyttäjällä on velvollisuus ajaa yksityisoikeudellista vaadetta syyteasian yhteydessä, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa ja vaatimus ei ole ilmeisen perusteeton.

4.1.4 Ankara vastuu

Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy oikeushenkilölle ankaran vastuun perusteella yleensä tilanteissa, joissa ei ole tahallisuutta tai tuottamusta. Ankaran vastuun mukaiset tilanteet ovat yleensä erityisen riskipitoisia ja niissä on taloudellinen intressi, joka pyritään tyydyttämään tiedostaen muille aiheutuva riski.²²⁸ Jos toimija on valmis lähtemään tietoisesti toimintaan, joka voi aiheuttaa toiselle vahinkoa, on sen myös oltava valmis korvaamaan syntynyt vahinko.²²⁹ Esimerkkitalanteita ovat esimerkiksi räjähdystyöt ja toimet, joilla on suuri ympäristöriski, kuten erilaisten myrkkyjen käsittely.²³⁰ Mikäli yhtiö toimii alalla, jossa on merkittäviä riskejä, on sen myös tunnettava ja hallittava nämä riskit.²³¹ Tuottamusvastuun ja ankaran vastuun väliin jää vielä niin sanottu *korostunut huolellisuusvelvollisuus*.²³²

4.1.5 Toimintavastuu

Toimintavastuussa vastuu ei synny yksittäisen teon perusteella, vaan se liittyy laajempaan toimintaan ja sosiaaliseen vastuuseen. Vahinko toimintavastuussa on ennakoitavaa, toistuvaa pitemmällä aikavälillä ja systemaattista. Yritystoiminnan taloudellinen etu voi olla toimintavastuun mukaan jo riittävä peruste vastuun syntymiselle toiminnassa, ja siten se vähentää riskinottoa ja ehkäisee vahinkoja.²³³

Jos suomalainen yhtiö syyllistyy ulkomailla toimiessaan esimerkiksi lapsityövoiman käyttämiseen, voisivat työntekijät vaatia korvausta terveyshaitoista ja saamatta jääneistä palkoista suomalaisessa tuomioistuimessa. Mikäli sovellettavaksi tuleva ulkomainen laki ei mahdollistaisi vahingonkorvauksen hakemista, tulisi suomalaisen tuomioistuimen

²²⁷ Ståhlberg & Karhu, 2013, 74 ja 117.

²²⁸ Routamo et al., 2006, 41.

²²⁹ Tiilikka, 2007, 44-45; Routamo et al., 2006, 41 ja 146.

²³⁰ Ståhlberg & Karhu, 2013, 85-86, 143-144.

²³¹ Ståhlberg & Karhu, 2013, 143-144

²³² Lisää korostuneesta huolellisuusvelvollisuudesta Ståhlberg & Karhu, 2013, 118-138.

²³³ Tiilikka, 2007, 51-52.

harkita korvausten myöntämistä Suomen kansainvälisesti pakottavien säännösten perusteella.

Hallinnollisia seuraamuksia ulkomailla tapahtuneista loukkauksista ei voi yhtiölle langettaa, sillä ne jäävät soveltamisalan ulkopuolelle. Myöskään kansainväliset pakotteet eivät sellaisenaan ole käytettävissä, sillä ne eivät ole Suomen yksin päätettävissä.

4.1.6 Sopimuksenulkoisen vastuu

Vastuu voi ulottua myös tahoihin, jotka eivät ole sopimussuhteessa yhtiöön. Tätä kutsutaan sopimuksenulkoiseksi vastuuksi eli *deliktuaaliseksi* tai *ulkokontrahdilliseksi vastuuksi*.²³⁴ Sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuu voi olla tuottamusvastuuta tai perustua ankaraan vastuuseen.²³⁵ Vastuu näitä kolmansia osapuolia kohtaan voidaan perustella *valistuneen arvonmaksimoinnin*²³⁶ kautta, jonka mukaan hallituksen tulee ottaa huomioon myös kolmansien osapuolten edut. Kumotun osakeyhtiölain hallituksen esityksen²³⁷ mukaan:

*”Vahingonkorvausvelvollisuutta koskevien osakeyhtiöoikeudellisten erityissäännösten ottaminen lakiin on katsottu tarpeelliseksi siitä syystä, että osakeyhtiöiden toimintaan liittyy monia sellaisia vastuuongelmia, joita ei voida ratkaista yleisten vahingonkorvaussääntöjen ja yleisen vahingonkorvauslain nojalla.”*²³⁸

Vahingonkorvauksen yleisten edellytysten on kaikkien täytyttävä, jotta vahingonkorvaus voi tulla kyseeseen. Edellytyksinä ovat:

- vahingon aiheutuminen;
- vahingon ja sen aiheuttajan toiminnan tai laiminlyönnin välinen syy-yhteys;
- aiheuttajan tuottamus; ja
- suojatarkoituksen ja vahingonvaaran ennakoitavuus.²³⁹

Vahingonkärsijällä on yleensä näyttötaakka vahingon aiheutumisesta ja sen suuruudesta.²⁴⁰ Lähtökohtana korvaukselle on täysi korvaus aiheutuneesta menetyksestä,

²³⁴ Ståhlberg & Karhu, 2013, 40.

²³⁵ Hahto, 2008, 1.

²³⁶ Katso kohta 5.1.2 (Valistunut arvonmaksimointi).

²³⁷ HE 27/2977

²³⁸ HE 27/1977, 109.

²³⁹ Ståhlberg & Karhu, 2013, 71-72.

²⁴⁰ Hemmo, 2005, 145.

mutta vahingonkorvauksesta ei saa kertyä tuottoa, eli kärsijä ei saa hyötyä aiheutuneesta vahingosta.²⁴¹ Korvaus on siis täysi määrä, joka sisältää myös saamatta jääneen voiton.²⁴²

Syy-yhteydellä tarkoitetaan teon tai tapahtuman yhteyttä seuraukseen. Syyn täytyy olla välttämätön seurauksen syntymiselle. Syy-yhteyttä selvitetessä tulee kysyä, olisiko vahinko aiheutunut, jos vahingon syyksi epäiltävää tapahtumaa ei olisi tapahtunut.²⁴³ *Kausaliteettiopin* mukaan tulee myös huomioida syyn riittävyys.

4.2 Johdon vastuu

4.2.1 Johdon valvontavelvollisuus

Hallituksen tulee valvoa yhtiön toimintaa osakeyhtiölain 5 luvun 2 pykälän mukaan. Valvonta sisältää yhtiön taloudellisen aseman sekä raportoinnin seuranta.²⁴⁴ Hallituksen jäsen voi erityisestä syystä myös vaatia tarkempia tietoja ja seurantavelvollisuus on erityisen tiukka, jos yhtiö toimii riskialttiilla alalla.²⁴⁵ Teoksessa *Airaksinen & Jauhiainen*, 1997, todetaan kuitenkin, ettei johdolta ”*edellytetä ennustajan lahjoja*”.²⁴⁶ Erityinen syy tarkempien tietojen vaatimiseen voi olla esimerkiksi se, että hallitukselle paljastuu väärinkäytöksiä tai rikkeitä yhtiön toiminnassa.²⁴⁷ Jos taas hallitus on siirtänyt tehtäviään toisille yhtiön elimille, tulee sen myös varmistaa tehtävien asianmukainen hoitaminen.²⁴⁸ Isoissa osakeyhtiöissä valvontavastuu voi sisältää myös velvollisuuden järjestää sisäinen tarkastus yhtiössä.²⁴⁹

4.2.2 Huolellisuusvelvollisuus suhteessa lojaliteettivelvollisuuteen

Huolellisuusvelvollisuus on kiinteässä suhteessa lojaliteettivelvollisuuteen, vaikka niitä voi tarkastella myös erillisinä. Riittävä huolellisuus määritellään hallituksen esityksessä seuraavasti:

*”Riittävänä huolellisuutena voidaan yleensä pitää sitä, että ratkaisun taustaksi on hankittu tilanteen edellyttämä asianmukainen tieto, sen perusteella on tehty johdonmukainen päätös tai muu toimi eivätkä päätöksen tai muun toimen tekoon ole vaikuttaneet johdon jäsenten eturistiriidat.”*²⁵⁰

²⁴¹ Hemmo, 2005, 144. ”Ylikompensatorinen” vahingonkorvaus.

²⁴² Savela, 2006, 304.

²⁴³ Välttämättömän syyn oppi (lat. *Conditio sine qua non*).

²⁴⁴ Epäsuoraa sääntelyä myös OYL 6:21.

²⁴⁵ Mäntysaari, 2002, 172-174.

²⁴⁶ Airaksinen & Jauhiainen, 1997, 193.

²⁴⁷ Savela, 2006, 66.

²⁴⁸ Savela, 2006, 66-67.

²⁴⁹ HE 109/2005, 80.

²⁵⁰ HE 109/2005, 41.

Hallituksen esityksessä mainittu johdonmukaisuus on yksi huolellisuuden edellytyksistä, joka tarkoittaa sitä, että päätöstä on pidetty perustellusti yhtiön edun mukaisena. Yhtiön etu, joka arvioidaan pitkällä aikavälillä, sisältää myös yhteiskuntavastuun huomioon ottamisen.²⁵¹ Hallituksen esityksen mukaan lojaliteettivelvollisuus sisältyy huolellisuusvelvollisuuteen.²⁵²

4.2.3 Osakeyhtiölain 22 luku

Eri vahingonkorvausvastuulle on omistettu osakeyhtiölain 22 luku, jonka 1 pykälä koskee johtohenkilön vahingonkorvausvelvollisuutta.²⁵³ Osakeyhtiölain korvaussäännökset soveltuvat vain yhtiöoikeudellisiin vastuutilanteisiin, eli esimerkiksi johdon ja osakkeenomistajien yhtiöoikeudellisten normien rikkomisesta aiheutuvaan vastuuseen yhtiötä, toista osakkeenomistajaa ja yhtiön ulkopuolista kolmatta henkilöä kohtaan.²⁵⁴ Johto joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi, jos se rikkoo *yhdenvertaisuusperiaatetta* tai *huolellisuusvelvollisuutta*, joista huolellisuusvelvollisuus on tutkielmani kannalta mielenkiintoisempi. Johdolla tarkoitetaan hallitusta ja toimitusjohtajaa varamiehineen (sekä myös hallintoneuvostoa, jos yhtiöllä on sellainen), mutta vastuu määräytyy tosiasiallisen asiantilan eikä muodollisten seikkojen perusteella.²⁵⁵ Johdon vastuu voi muodostua joko tuottamusolettaman perusteella tai rikkomalla huolellisuusvelvollisuutta, osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä.²⁵⁶

Osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälässä ilmaistu johtohenkilön vahingonkorvausvelvollisuus perustuu pohjimmiltaan kuitenkin osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälän huolellisuusvelvollisuuteen.

*”Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään 1 luvun 8 §:ssä säädetyn huolellisuusvelvoitteen vastaisesti tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle.”*²⁵⁷

²⁵¹ HE 109/2005, 39.

²⁵² Katso myös Mähönen & Villa, 2015, 378, viitaten Wilhelmsson & Jääskeläinen, 1992, 153-154.

²⁵³ Siikarla, 2006, 336-341.

²⁵⁴ af Schultén, 2004, 615.

²⁵⁵ Siikarla, 2006, 336.

²⁵⁶ Siikarla, 2006, 338-340.

²⁵⁷ OYL 22:1: ”Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään 1 luvun 8 §:ssä säädetyn huolellisuusvelvoitteen vastaisesti tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle. / Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava myös vahinko, jonka hän on tehtävässään muuten tätä lakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle. / Jos vahinko on aiheutettu rikkomalla tätä lakia muulla tavalla kuin pelkästään

Osakkeenomistajan vastuu perustuu puolestaan osakeyhtiölain 22 luvun 2 pykälään, yhtiökokouksen puheenjohtajan vastuu 3 pykälään ja tilintarkastajan vastuu 4 pykälään.²⁵⁸ Rangaistussäännökset on sijoitettu osakeyhtiölain 25 lukuun. Prokuristi ja edustaja eivät voi joutua vastuuseen toimistaan osakeyhtiölain perusteella.²⁵⁹

Osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälä koskee johdon toimintaa, mutta jos vahingon aiheuttaa joku muu kuin johtoon kuuluva henkilö, perustuu vahingonkorvausvelvollisuus pääsääntöisesti ns. *isännänvastuulle*.²⁶⁰ Johtohenkilön vahingonkorvausvelvollisuuden voi synnyttää itsenäinen toiminta, passiivinen laiminlyönti tai osallistuminen päätöksentekoon äänestämällä puolesta. Johdon vahingonkorvausvelvollisuus perustuu siis osakeyhtiölakiin, kun taas muiden edustajien vastuu perustuu vahingonkorvauslakiin.²⁶¹

Kun osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälässä puhutaan ”*tätä lakia*” rikkomalla aiheutetusta vahingosta, tulisi kuitenkin periaatteessa myös muiden lakien kuin osakeyhtiölain rikkominen kyseeseen hallituksen jäsenen vahingonkorvausvelvollisuutta punnittaessa, mikäli se tarkoittaisi samalla osakeyhtiölain huolellisuusvelvollisuuden rikkomista. Tämä tulkinta on vielä toistaiseksi kiistanalainen.²⁶²

Vahingonkorvausvelvollisuus ulottuu yli osakeyhtiölain yleisen huolellisuusvelvollisuuden sekä yhtiöjärjestyksen rikkomisen, eli se kattaa myös vahingonkorvausvelvollisuuden suhteessa osakkeenomistajaan ja kolmanteen osapuoleen.²⁶³ Yhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu edellyttää vahingon korvattavuuden yleisten vaatimusten täyttymistä. Näitä edellytyksiä ovat vahingon syntyminen, tuottamus sekä tuottamuksen ja vahingon välinen syy-yhteys. Vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä, kun hallituksen jäsen laiminlyö velvollisuutensa huolellisesti edistää yhtiön etua taikka kun hän rikkoo osakeyhtiölakia

rikkomalla 1 luvussa tarkoitettuja periaatteita tai jos vahinko on aiheutettu yhtiöjärjestyksen määräystä, vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei menettelystä vastuussa oleva osoita menetelleensä huolellisesti. Sama koskee vahinkoa, joka on aiheutettu 8 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuun yhtiön lähipiiriin kuuluvan eduksi tehdyllä toimella.”

²⁵⁸ Käsittelen osakkeenomistajan vastuuta kohdassa 4.3 ja 6.2.

²⁵⁹ Savela, 2006, 219-221; af Schultén, 2004, 624.

²⁶⁰ Ståhlberg & Karhu, 2013, 76 ja 111; VahL 3:1.

²⁶¹ Siikarla, 2006, 337.

²⁶² Esimerkiksi kirjanpitolain rikkominen voi olla huolellisuusvelvollisuuden vastaista ja johtaa näin vahingonkorvausvelvollisuuteen; HE 109/2005, 195.

²⁶³ OYL 22:1.3.

tai yhtiöjärjestystä. Kaikenkattavia kriteerejä vastuulle ei kuitenkaan voida asettaa, joten arviointi on aina tapauskohtaista.

Vahingonkorvausvastuu vaihtelee sen mukaan, vaatiiko korvausta yhtiö vai jokin ulkopuolinen taho. Suhteessa ulkopuolisiin vastuu syntyy, jos johtaja rikkoo osakeyhtiölakia muuten kuin huolellisuusvelvollisuuden tai yhtiöjärjestyksen rikkomisen osalta. Suhteessa yhtiöön puolestaan vastuu voi perustua mihin tahansa tuottamukselliseen toimintaan, mukaan lukien huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen.²⁶⁴

4.2.4 *Tehtävissäoloedellytys*

Hallituksen jäsenen aiheuttama vahinko, joka on tapahtunut hänen toimiessaan siviilihenkilönä, ei kuulu yhtiöoikeudellisen vahingonkorvausvastuun alaan. Yhtiöoikeudellisella vahingonkorvausvastuulla on niin sanottu tehtävissäoloedellytys.²⁶⁵

Vahingonkorvausvastuu syntyy osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälän mukaan, kun henkilö on yhtiöoikeudellisessa toimessa aiheuttanut vahingon.²⁶⁶ Rajanveto aiheuttaa ongelmia muun muassa sen suhteen, milloin henkilö toimii osakeyhtiölain mukaisessa tehtävässään, milloin omaan lukuunsa ja milloin taas yhtiön edustajana.²⁶⁷ Tutkimukseni laajuuden kurissapitämiseksi en käsittele tehtävissäolo-edellytystä sen tarkemmin.

4.2.5 *Osallisuus*

Hallituksen jäsenen vastuu edellyttää sitä, että hän on myötävaikuttanut vahingon aiheutumiseen. Kokouksessa päätökseen ovat myötävaikuttaneet ainakin puolesta äänestäneet siitä huolimatta, ettei yksittäisen hallituksen jäsenen äänellä olisikaan vaikutusta päätöksen syntymiseen.²⁶⁸ Luonnollisesti esteellinen hallituksen jäsen ja jäsen, jolla on muuten intressiristiriita, ei voi osallistua asian käsittelyyn.²⁶⁹ Mikäli hallituksen jäsen jättäytyy päätöksenteon ulkopuolelle ilman perusteltua syytä, ei hän vapaudu vastuusta.²⁷⁰

Vaikka hallituksen jäsen äänestäisi päätöstä vastaan, tulee hänen kuitenkin räikeissä rikkomuksissa ryhtyä toimiin vahingon välttämiseksi. Tällaisia toimia voisivat olla

²⁶⁴ Savela, 2006, 12

²⁶⁵ Savela, 2006, 13; Kyläkallio, 2008, 642.

²⁶⁶ Kyläkallio et al., 2008, 642.

²⁶⁷ Savela, 2006, 12-13.

²⁶⁸ Savela, 2006, 33.

²⁶⁹ OYL 6:4.

²⁷⁰ Savela, 2006, 34; Eri mieltä muun muassa Taxell, 1963, 101.

esimerkiksi asian virheellisuuden tuominen hallituksen, yhtiökokouksen tai jopa viranomaisten tietoon.²⁷¹ Viimesijaisesti hallituksen jäsen voi joutua eroamaan hallituksesta välttääkseen vahingonkorvausvastuun.²⁷²

Hallituksen jäsen on vastuussa pääsääntöisesti vain niissä kokouksissa tehdyistä päätöksistä, joissa hän on itse ollut paikalla, joihin hänet on kutsuttu ja jotka hän on jälkikäteen hyväksynyt, konkludenttisesti. Välttelemällä kokouksia ei kuitenkaan pitäisi voida välttää vastuuta aktiivisen toimimisvelvollisuuden perusteella, varsinkaan, kun päätetään merkittävistä asioista tai jos poisjääminen on toistuvaa.²⁷³

Mikäli hallitus on siirtänyt toimivaltaansa kuuluvan asian yhtiökokoukselle, voi se välttää vahingonkorvausvastuun päätöksestä. Hallitukselle jää kuitenkin täytäntöönpanovastuu ja mahdollisesti myös esittelijän vastuu.²⁷⁴

4.2.6 Tuottamus

Osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälän 1 momentin mukainen vastuu on tuottamusvastuuta, jossa korvausvastuu edellyttää, että on tuottamus, vahinko on aiheutunut ja että tuottamuksen ja vahingon välillä on oikeudellisesti merkityksellinen syy-yhteys.²⁷⁵

Osakeyhtiölain puitteissa hallituksen jäsenen voidaan olettaa toimineen tuottamuksellisesti, eli huolimattomuudesta, toimiessaan osakeyhtiölain tai yhtiön yhtiöjärjestyksen vastaisesti (tuottamusolettama).²⁷⁶ Tuottamus arvioidaan hallituksen jäsenten kohdalla yksilöllisesti, eli *individuaalisen tuottamusarvion* perusteella.²⁷⁷ Koska kyseessä on kuitenkin vain oletama, voi hallituksen jäsen osoittaa, ettei ole syyllistynyt tuottamukseen.²⁷⁸ Osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälän 1 momentin mukaisiin tilanteisiin ei sovelleta tuottamusolettamaa.²⁷⁹

Vahingonkorvaustilanteissa tuottamuksella tarkoitetaan vaaditun huolellisuuden laiminlyöntiä tai moitittavan riskin ottamista toiminnassa. Laiminlyönnillä tai moitittavalla toiminnalla loukataan usein toisen suojattua oikeushyvää, jolloin loukatulle muodostuu oikeus korvaukseen aiheutuneesta vahingosta tai haitasta. Pelkästään se, ettei saavutettu lopputulos ole täydellinen, ei tarkoita huolellisuusvelvollisuuden laiminlyöntiä

²⁷¹ Savela, 2006, 34-35.

²⁷² af Schultén, 2004, 637.

²⁷³ Savela, 2006, 37-40; Kyläkallio, 1963, 200.

²⁷⁴ HE 109/2005, 82.

²⁷⁵ Hahto, 2008, 1-2.

²⁷⁶ OYL 22:1.3; HE 109/2005, 31; Siikarla, 2006, 339-340.

²⁷⁷ Kyläkallio et al., 2012, 642.

²⁷⁸ HE 109/2005, 31; Siikarla, 2006, 339-340; Kyläkallio et al., 2008, 303.

²⁷⁹ Siikarla, 2006, 339.

eikä siten muodosta tuottamusta.²⁸⁰ Johto voi syyllistyä tuottamukseen, vaikka se toimisi lojuaalasti ja vilpittömästi, jos toiminta on yhtiön edun vastaista. Huomioon tulee ottaa kaikki vaihtoehdot ja toimea on arvioitava objektiivisesti. Huolellisuuden taso tulee olla sellaista, jota huolellinen johtaja noudattaisi vastaavassa tilanteessa (*objektiivinen huolellisuus*).²⁸¹ Hallituksen jäsenen vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä jo lievästäkin tuottamuksesta, joka kuitenkin puolestaan edellyttää vaadittavan huolellisuuden laiminlyöntiä.²⁸²

Hallituksen jäsenen vastuusta ulkopuolisia kohtaan säädetään osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälän 2 momentissa, jonka mukaan hallituksen jäsen on korvausvelvollinen yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle vahingosta, jonka hän on tehtävässään muuten osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestyksestä rikkomalla aiheuttanut tahallaan tai huolimattomuudesta. Vaikka edellä mainitussa kohdassa mainitaan vain osakeyhtiölain rikkomisen, tarkoitetaan sillä myös muiden lakien säännöksiä, joita osakeyhtiölain mukaan on noudatettava.²⁸³ Osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestyksestä ”muuten” rikkomalla tarkoitetaan osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälässä ilmaistun huolellisuusvelvollisuuden rikkomista, joka perustaa korvausvastuun vain yhtiötä kohtaan. Yhtiöjärjestykseen kirjattuina huolellisuusvelvollisuus sitoo kuitenkin johtoa ja voi synnyttää vastuita suhteessa osakkeenomistajiin. Johdolla on myös vahingonkorvauslain mukainen huolellisuusvelvoite osakeyhtiölain huolellisuusvelvoitteen lisäksi.²⁸⁴

Osakeyhtiölain 22 luvun 7 pykälän 4 momentin mukaan osakkeenomistajilla ei ole oikeutta saada korvausta yhtiölle aiheutuneesta vahingosta. Näin välillisten vahinkojen korvaaminen on suljettu osakkeenomistajilta pois. Vastuu muihin tahoihin nähden edellyttää vähintään lievää tuottamusta²⁸⁵ ja vahingonkorvausoikeuden yleisten edellytysten täyttymistä.

4.2.7 Hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa osakkeenomistajiin

Hallituksen ja osakkeenomistajan suhde nähdään Suomessa edustussuhteena²⁸⁶, jolle on tyypillistä vahingonkorvausvelvollisuus päämiestä kohtaan. Edustussuhdetta kutsutaan myös päämies-agentti -suhteeksi. Yhtiön sisäiset suhteet nähdään sopimusverkkoajattelun kautta, jossa eri tekijät yhtiössä ja myös sen ulkopuolella

²⁸⁰ Savela, 2006, 57.

²⁸¹ HE 109/2005, 40; af Schulten, 2004, 625.

²⁸² Savela, 2006, 59; Kyläkallio et al. 2012, 643.

²⁸³ HE 109/2005, 195.

²⁸⁴ Savela, 2006, 137-138.

²⁸⁵ HE 27/1977, 110.

²⁸⁶ HE 109/2005, 31.

muodostavat sopimusverkon.²⁸⁷ Tässä verkossa voidaan nähdä myös esimerkiksi hallituksen ja velkojan olevan sopimusperusteisessa yhtiösuhteessa. Yhtiöoikeudellisella ja sopimusperusteisella vahingonkorvausvastuulla on paljon samanlaisia ominaisuuksia, ja siten yhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu on taloudellisessa mielessä sopimusperusteista vastuuta.²⁸⁸

Tällaiset tilanteet poikkeavat kuitenkin tavanomaisesta, sillä normaalisti lähtökohtana on se, ettei vahinko ole aiheutunut tuottamuksesta, vaikka päätös jälkikäteen osoittautuisikin epäedulliseksi yhtiölle.²⁸⁹ Lähtökohdaksi hallituksen esityksen mukaan otetaan tuottamusolettama. Tämä tarkoittaa sitä, että johtoon kuuluvan henkilön, joka on rikkonut osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestyksiä ja näin aiheuttanut vahinkoa, on korvausvastuun välttääkseen osoitettava menetelleensä huolellisesti.²⁹⁰ Kuitenkin, jos johto on rikkonut vain 1 luvun yleisiä periaatteita, ei tuottamusolettamaa sovelleta, koska se johtaisi johdon vastuuta ajatellen liian ankaraan tulokseen. Edellytetään siis osakeyhtiölain muiden lukujen kuin 1 tai yhtiöjärjestyksen rikkomista, jotta tuottamusolettama tulisi sovellettavaksi.

4.2.8 Toimivallan ylitys

Toimivallan ylityksestä säädetään osakeyhtiölain 6 luvun 28 pykälässä.²⁹¹ Toimivallan ylitystilanteissa ratkaisevaa vastuun kannalta on vastapuolen vilpittömän mielen (*bona fide*) ja toimivallasta erotettava kelpoisuus. Kelpoisuus määräytyy osakeyhtiölain mukaan, kun taas toimivalta voidaan rajata yhtiön sisäisin määräyksin. Mikäli vastapuoli on vilpittömässä mielessä ja toimivallan omaava elin ylittää toimivaltansa, mutta toimii kuitenkin kelpoisuuden rajoissa, voidaan tointa pitää yhtiötä sitovana.²⁹² Yhtiö voi siis olla osakeyhtiölain 6 luvun 28 pykälästä huolimatta vastuussa.

²⁸⁷ Tarkemmin sopimusverkkoajattelusta Mähönen & Villa, 2015, 176-264.

²⁸⁸ Airaksinen et al., 2010b, 745-764.

²⁸⁹ Katso kohta 4.2.9 (Business Judgement Rule).

²⁹⁰ HE 109/2005, 195.

²⁹¹ OYL 6:28: ”Yhtiön tässä laissa tarkoitetun edustajan yhtiön puolesta tekemä oikeustoimi ei sido yhtiötä, jos:

1) edustaja on toiminut vastoin tässä laissa säädettyä kelpoisuuden rajoitusta;

2) edustaja on toiminut vastoin 27 §:n 1 momentissa tarkoitettua rajoitusta; taikka

3) edustaja on ylittänyt toimivaltansa ja se, johon oikeustoimi kohdistui, tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää toimivallan ylityksestä.

Edellä 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa riittävänä osoituksena siitä, että oikeustoimen kohteena ollut tiesi tai että hänen olisi pitänyt tietää toimivallan ylityksestä, ei voida pitää pelkästään sitä, että toimivaltaa koskevat rajoitukset on rekisteröity.”

²⁹² Airaksinen et al., 2010a, 516-517.

4.2.9 Business Judgement Rule

Business Judgement Rule eli *liiketoimintapäätösperiaate* on kehittynyt Yhdysvalloissa, jossa se on eräs osakeyhtiöoikeuden peruseriaateista. Suomessa se on mainittu osakeyhtiölain esitöissä.²⁹³ Pääsääntönä vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa on tällöin, että vilpittömässä mielessä tehdyistä ja liiketaloudellisesti perustelluista päätöksistä ei voi joutua vastuuseen.²⁹⁴ Ajatusmalli lähtee siitä, että liiketoiminnassa tulee ottaa riskejä ja ne ovat tunnusomaisia sille.²⁹⁵ Mikäli päätökset osoittautuvat virheellisiksi, ei se yksinään aiheuta vastuuta hallitukselle, jos hallitus on hankkinut riittävät taustatiedot, arvioinut rationaalisesti vaihtoehtoja ja seurauksia sekä tehnyt päätöksensä vilpittömästi lojaliteettiperiaatetta ja huolellisuusvelvollisuutta noudattaen.²⁹⁶ Tärkeää on myös se, että kaikki päätöksenteko on kirjattu hyvin, jotta toiminta on todennettavissa myös jälkikäteen. Liiketoimintapäätösperiaatteella ratkaistaan siis se, onko yhtiön johto vahingonkorvausvastuussa tekemänsä päätöksen perusteella.²⁹⁷ Mikäli johto toimii tahallisesti tai törkeän huolimattomasti tai jättäytyy passiiviseksi, ei liiketoimintapäätösperiaatteesta ole apua. Periaatteen soveltuminen edellyttää siis päätöstä, joka voi olla myös päätös olla tekemättä mitään.²⁹⁸ Toisin sanoen, monessa tapauksessa rajanvedolla törkeän ja normaalin huolimattomuuden välillä ei ole merkitystä, sillä liiketoimintapäätösperiaatteen mukaan johtajan tulee syyllistyä törkeään huolimattomuuteen, jotta häntä voidaan pitää vastuullisena velvolluuksiensa laiminlyömisestä.²⁹⁹ Mikäli johto ei toimi mitenkään, sovelletaan yleistä huolellisuusvelvollisuutta.³⁰⁰ Toisin sanoen, mikäli johto on toiminut liiketoimintapäätösperiaatteen mukaisesti eikä intressikonfliktia ole ollut, vahingonkorvausvastuu voi perustua vain kelpoisuuden ylitykseen, tahallisuuteen tai törkeään huolimattomuuteen. Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuin ei arvioi liiketoimintapäätöksen yhtiön edun mukaisuutta.³⁰¹ Esityksen mukaan riittävänä huolellisuutena voidaan yleensä pitää sitä, että ratkaisun taustaksi on hankittu tilanteen edellyttämä asianmukainen tieto, sen perusteella on tehty johdonmukainen päätös tai muu

²⁹³ HE 109/2005, 195; Mähönen & Villa, 2015, 375.

²⁹⁴ Mähönen & Villa, 2015, 375; Siikarla, 2006, 337. Tällaiset päätökset voivat johtaa vain tulosvastuuseen.

²⁹⁵ Siikarla, 2006, 337.

²⁹⁶ Michael, 1992, 803; Mähönen & Villa, 2015, 375.

²⁹⁷ Salonen, 2000, 69.

²⁹⁸ Mähönen & Villa, 2015, 375.

²⁹⁹ Baughman, 1995, 1084. Baughman viittaa tapauksiin Smith v. Van Gorkom, Aronson v. Lewis ja Shlensky v. Wrigley.

³⁰⁰ Savela, 2006, 89.

³⁰¹ HE 109/2005, 195; Routamo et al., 2006, 106.

toimi, eivätkä päätöksen tai muun toimen tekoon ole vaikuttaneet johdon jäsenten eturistiriidat.³⁰²

4.2.10 Vastuuvapaus

Yhtiökokous myöntää vapaan harkinnan mukaan johdolle tehtäväkohtaisen vastuuvapauden osakeyhtiölain mukaisesta vahingonkorvausvastuusta.³⁰³ Vastuuvapaudessa on kyse johdon ja yhtiön välisestä vastuusta, mutta osakkeenomistajilla ja yhtiön sidosryhmillä on edelleen oikeus vaatia vahingonkorvausta johdolta.³⁰⁴ Vastuuvapauspäätös ei ole kuitenkaan sitova, jos yhtiökokoukselle on esitetty vääriä tai riittämättömiä tietoja.³⁰⁵

Osakeyhtiölain hallituksen jäsenen vastuuta koskevat säännökset ovat pääasiallisesti pakottavaa oikeutta, josta ei voida poiketa edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä.³⁰⁶

4.3 Osakkeenomistajan vastuu

4.3.1 Pääsääntönä osakkeenomistajan rajoitettu vastuu

Osakeyhtiölain 1 luvun 1 pykälän 2 momentin mukaan osakkeenomistajat eivät ole henkilökohtaisessa vastuussa yhtiöstä tai sen velvoitteista.³⁰⁷ Tällä tarkoitetaan sitä, ettei yhtiön velkoja, sopimuskumppani tai muu voi vaatia yhtiön velvoitteen täyttämistä suoraan yhtiön osakkaalta.³⁰⁸

Tätä henkilökohtaisen vastuun puuttumista pidetäänkin osakeyhtiömuodon yhtenä suurimpana yksityisoikeudellisena etuna. Osakkeenomistajalla on siis oikeus toimia itsekkäästi omaa etuaan ajaen.³⁰⁹ Vaikka osakkeenomistajilta puuttuu henkilökohtainen vastuu yhtiön velvoitteista, on kuitenkin mahdollista, että vastuu toteutuu sopimusperusteisesti takauksien tai muiden vakuuksien muodossa. Osakkeenomistajien keskinäisistä suhteista voidaan sopia osakassopimuksella.³¹⁰

Kun konsernissa emoyhtiö toimii tytäryhtiöiden osakkeenomistajana, ei emoyhtiö ole lähtökohtaisesti vastuussa tytäryhtiön velvoitteista. Osakkeenomistaja on sijoittanut yhtiöön varojaan, jota vastaan hän on saanut yhtiön osakkeita. Osakkeenomistaja vastaa

³⁰² HE 109/2005, 41.

³⁰³ OYL 5:3.2 kohta 3 ja OYL 5:5.

³⁰⁴ Ruohonen, 2012, 235-236.

³⁰⁵ OYL 22:6.2; Siikarla, 2006, 259.

³⁰⁶ HE 109/2005, 194 ja 203; Tarkemmin hallituksen jäsenen vastuun rajoittamisesta yhtiöjärjestyksellä Kyläkallio et al., 2012, 647-649.

³⁰⁷ Siikarla, 2006, 341.

³⁰⁸ Kyläkallio et al., 2008, 66; Siikarla, 2006, 339: Osakkeenomistajat eivät vastaa yhtiön sitoumuksista, elleivät ole antaneet yhtiön puolesta takausta tai muuten sitoutuneet muihin velvoitteisiin.

³⁰⁹ Kyläkallio et al., 2008, 305; Siikarla, 2006, 341.

³¹⁰ Kyläkallio et al., 2008, 67 ja 223; Siikarla, 2006, 338.

yhtiön toiminnasta vain sijoittamiensa varojen määrällä, eikä omistajalle voi siten tulla muita seurauksia yhtiön tappiollisuudesta.³¹¹ Osakkeenomistajan rajoitettua vastuuta pidetäänkin osakeyhtiön perustunnusmerkkinä.³¹²

Osakkeenomistaja voi olla kuitenkin vahingonkorvausvastuussa suhteessa yhtiöön, toiselle osakkaalle tai muulle henkilölle.³¹³ Vastuu edellyttää, että osakas on aiheuttanut vahingon myötävaikuttamalla osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen tuottamuksesta (aiemmin vaadittiin tahallisuutta tai törkeää tuottamusta), eli vahingonkorvausvastuu edellyttää osakkeenomistajalta aktiivista toimintaa.³¹⁴ Toisin kuin yhtiön johtoon, osakkeenomistajaan ei sovelleta tuottamusolettamaa, sillä osakkeenomistajilta ei aina voida vaatia aktiivista osallistumista yhtiön toimintaan tai päätöksentekoon eikä laajaa tietämystä yhtiön asioista.³¹⁵ Kuitenkin, mitä suurempi osakkeenomistus on, sitä suurempi on myös vastuu, mutta osakkeenomistajan vastuun syntyminen on kuitenkin korkeammalla tasolla kuin yhtiön johdolla.³¹⁶ Mielestäni osakkeenomistuksen määrä on hyvä lähtökohta vastuun arvioinnille, mutta tärkeämpänä näkisin tosiasiallisen vallan käyttämisen yhtiössä, jonka arvioiminen aiheuttaa kuitenkin asiaan paneutuvalle harmaita hiuksia. Tosin uskoisin, että isoissa yhtiöissä tosiasiallisen määräysvallan käyttäminen ilman osakkeenomistusta on lähes mahdotonta, kun taas pienissä yhtiöissä yleisempää. Kun osakkeenomistajat joutuvat vastuuseen, arvioidaan heidän vastuunsa erikseen, mutta mikäli useampi osakkeenomistaja on vastuussa, on vastuu yhteisvastuullista.³¹⁷

Yhtiöjärjestyksellä voidaan rajoittaa osakkeenomistajan vastuuta suhteessa yhtiöön, mutta silloin vahinko ei saa koskea tilanteita, jotka on rajattu pois osakeyhtiölain 22:9.1 1 kohdassa tai aiheutettu muuten tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Mikäli vahinko on aiheutettu esimerkiksi rikoksella, ei vastuuta luonnollisesti voi rajata pois yhtiöjärjestyksellä.³¹⁸

³¹¹ Virtanen, 2011, 320.

³¹² Mähönen & Villa, 2015, 290; Katso kuitenkin Savela, 2006, 213-216.

³¹³ OYL 22:2; Siikarla, 2006, 342; Kyläkallio et al., 2008, 303.

³¹⁴ Siikarla, 2006, 341-343; Kyläkallio et al. 2008, 303-304.

³¹⁵ OYL 22:2.2 ja 8:6; Virtanen, 2011, 320-321; Kyläkallio et al., 2008, 303 ja 1075-1076; Siikarla, 2006, 341-342: Tuottamusolettamaa sovelletaan kuitenkin, kun ”...osakkeenomistaja on aiheuttanut vahingon toimella, joka on tehty yhtiön lähipiiriin kuuluvan hyväksi.”

³¹⁶ Savela, 2006, 187-188; Airaksinen et al., 2010, 769; Virtanen, 2011, 321-322.

³¹⁷ Kyläkallio et al., 2008, 305; OYL 22:5 ja VahL 6:2.

³¹⁸ Kyläkallio et al., 2008, 305.

Vahingonkorvausvelvollisuus voi muodostua, kun osakas käyttää sille kuuluvia oikeuksia yhtiökokouksessa tai myös yhtiökokouksen ulkopuolisin toimin, kuten hallitusta painostamalla tai myötävaikuttamalla sen päätöksiin.³¹⁹

Yhtiökokous valitsee pääsääntöisesti hallituksen ja hallitus valitsee toimitusjohtajan.³²⁰ Yhtiökokous voi myös yhtiöjärjestyksen määräyksellä käyttää päätösvaltaa hallitukselle tai toimitusjohtajalle kuuluvissa asioissa.³²¹ Mikäli jollakin osakkeenomistajalla on määräävä asema omistuksen perusteella, voi hän siis vaikuttaa hallituksen ja toimitusjohtajan valintaan ratkaisevasti. Päätökset tehdään yhtiökokouksessa enemmistöpäätöksenä tai määräenemmistöpäätöksenä.³²² Tätä ratkaisevaa valtaa osakkeenomistaja voi myös käyttää painostuskeinona suhteessa hallitukseen ja toimitusjohtajaan yhtiökokouksen ulkopuolellakin, niin sanotusti ”kulisseissa”. Periaatteessa pienempikin omistus voi toimia painostuskeinona, sillä enemmistö osakkeista voi myös muodostua pienempien osakkeenomistajien joukosta.

Osakeyhtiölain 1 luvun 7 pykälän ja 5 luvun 13 pykälän mukaan yhtiökokous eikä hallitus saa tehdä päätöstä, joka tuottaa epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella.

4.3.2 Osakkeenomistajan vaikuttaminen yhtiöön ja sen päätöksiin

Osakkeenomistajalla on kolme eri oikeutta yhtiössä: äänioikeus yhtiökokouksessa, oikeus osinkoon ja oikeus myydä osakkeet. Päätösvaltaansa osakkeenomistaja käyttää pääsääntöisesti yhtiökokouksessa, jossa päätökset tehdään äänestämällä tai toteamalla kokouksen päättävän asian ehdotuksen mukaisesti asioissa, joissa on vain yksi päätösehdotus.³²³ Tehdyistä päätöksistä ovat vastuussa ne osakkeenomistajat, jotka ovat myötävaikuttaneet päätöksen syntymiseen eli puolesta äänestäneet.³²⁴ Jos asiasta ei ole äänestetty, voi vastuu syntyä, jos ei ole jättänyt eriävää mielipidettä ennen päätöksen toteamista. Jos yhtiökokous ottaa omasta aloitteestaan päätöksen hallitukselle kuuluvassa asiassa, tulee yhtiökokous samalla myös korvausvastuulliseksi päätöksen mahdollisista seurauksista.³²⁵ Tämä on yksi asia, joka muuttui osakeyhtiölain uudistuksessa vuonna 2006. Tämä muutos tehtiin, koska sillä haluttiin yhdenmukaistaa yhtiön asioiden hoitamiseen osallistuvien eri tahojen vastuita.³²⁶ Mielestäni myös tämä muutos puoltaa

³¹⁹ Siikarla, 2006, 341; Airaksinen et al., 2010, 767; OYL 1:6 ja 5:1.

³²⁰ OYL 6:9; Siikarla, 2006, 107, 137 ja 141.

³²¹ OYL 5:2; Siikarla, 2006, 106; Mähönen & Villa, 2010, 138.

³²² OYL 5:26 ja 5:27; Siikarla, 2006, 128-129; Kyläkallio et al., 2008, 543-548.

³²³ OYL 5:1; Siikarla, 2006, 105; Kyläkallio et al., 2008, 535.

³²⁴ OYL 22:2; Siikarla, 2006, 342; Kyläkallio et al., 2008, 542.

³²⁵ Savela, 2006, 185; HE 109/2005, 31 ja 66.

³²⁶ Siikarla, 2006, 341.

vastuun langettamista osakkeenomistajille ja emoyhtiöille tytäryhtiöiden aiheuttamista vahingoista.

Jotta osakkeenomistaja voi äänestää, tulee hänen osallistua itse kokoukseen. Mikäli osakkeenomistaja ei ole paikalla äänestettäessä, ei häntä voida myöskään asettaa vastuuseen päätökseen myötävaikuttamisesta.³²⁷ Vaikka osakkeenomistaja osallistuukin yhtiökokoukseen, ei hänellä ole välttämättä pienestä omistuksestaan johtuen yhtään todellista määräysvaltaa suhteessa päätöksiin. Pörssiyhtiöissä päätösvaltaa käyttävät institutionaaliset sijoittajat, jotka ovat omistajina suurimmissa suomalaisissakin yhtiöissä. Sijoittajista suurimmat ovat rahastoja ja valtioiden sijoitusyhtiöitä, kuten Solidium Suomesta.³²⁸

4.3.3 Tosiasiallisen päätösvalan käyttäminen ja myötävaikuttaminen

Tosiasiallisesta määräysvallasta säädetään kirjanpitolaissa, jonka mukaan määräysvalta ulkomaisessa yrityksessä voi toteutua äänienemmistöllä, oikeudella nimittää tai erottaa enemmistö hallituksesta (myös välillisesti) tai jos kirjanpitovelvollinen muuten käyttää tosiasiallista määräysvaltaa ulkomaisessa yhtiössä.³²⁹ Määräysvaltaa tulisi käyttää yhtiöjärjestyksessä ilmoitetun toiminnan tarkoituksen toteuttamiseen. Omistusosuudesta riippuen konsernissa tytäryhtiön voitontuottamistarkoituksen ajaminen voidaan nähdä myös tytäryhtiön hallituksen velvollisuutena toimia emoyhtiön intressien mukaisesti.³³⁰ Näin siksi, koska hallituksen tulee ajaa osakkeenomistajien kollektiivista etua.³³¹ Tosiasiallista määräysvaltaa tulisi arvioida käytännön liiketoiminnan ohjaamisen tason mukaan.³³²

³²⁷ Savela, 2006, 188.

³²⁸ Solidium Oy on 100% valtion omistama yhtiö, joka omistaa esimerkiksi 12,3% Stora Enso Oyj:n osakekannasta (25,1% äänistä) vuoden 2015 tasekirjan mukaan. Lisää suomalaisten pörssiyhtiöiden omistuksista katso:

http://yle.fi/uutiset/oletko_kiinnostunut_kotimaisten_porssiyhtioiden_omistussuhteista/6517037.

³²⁹ KPL 1:5.

³³⁰ Rasinaho, 2013, 550; Vaikka esim. KKO 2004:115: Kutakin yhtiötä konsernissa oli tarkasteltava konkurssissa erillisinä oikeushenkilöinä; Airaksinen et al., 2010, 30 mukaan konserni-intressin käsitettä (Corporate Benefit) ei tunneta Suomessa, kuten ei muidenkaan maiden oikeudessa yleensä, joten tytäryhtiön tulee ajaa omaa etuaan emoyhtiön sijasta. Corporate Benefit -ajattelusta myös Rasinaho, 2013, 563-565.

³³¹ HE 109/2005, 41.

³³² Lansford-Coaldale Joint Water Authority v. Tonolli Corporation ja United States v. Bestfoods et al. tapauksissa harkinnan keskiössä oli sen arvioiminen, kuinka paljon emoyhtiö oli osallistunut päivittäiseen liiketoimintaan ja päättäneet menettelytavoista. Pelkkä nimeellinen määräysvalta osakkeenomistajuuden myötä ei tarkoita Yhdysvalloissa sitä, että emoyhtiö rinnastettaisiin toiminnanharjoittajaksi. United States v Bestfoods et al. tapauksessa todettiin, että ”*The District Court said that operator liability may attach to a parent corporation both indirectly, when the corporate veil can be pierced under state law, and directly, when the parent has exerted power or influence over its subsidiary by actively participating in, and exercising control over, the subsidiary’s business during a period of hazardous waste disposal.*” Tapauksessa emoyhtiö oli valinnut tytäryhtiön hallituksen ja muut johtajat, mutta silti tuomioistuimien katsoi yhtiöt erillisiksi oikeushenkilöiksi, jonka ansiosta emoyhtiötä ei tuomittu toiminnanharjoittajana.

Osakkeenomistajan yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvausvastuusta säädetään osakeyhtiölain 22 luvun 2 pykälässä. Kuten johtohenkilökin, myös osakkeenomistaja voi olla vahingonkorvausvelvollinen yhtiölle, toiselle osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle aiheutuneesta vahingosta.³³³ Osakkeenomistaja on vahingonkorvausvelvollinen, jos hän tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo osakeyhtiölain säännöstä (osakkeenomistajia velvoittavia normeja, ei esimerkiksi johdolle osoitettua huolellisuusvelvollisuutta³³⁴) tai yhtiöjärjestyksen määräystä. Osakkeenomistaja voi myös olla vahingonkorvausvastuussa osakeyhtiölain 8 luvun 6 pykälän 2 momentissa tarkoitetusta lähipiirin eduksi tehdystä toimesta. Tämä ei ole kuitenkaan merkityksellinen käsiteltäessä yhteiskuntavastuuta.³³⁵ Osakkeenomistajalta ei myöskään edellytetä mitään aktiivisia toimia yhtiössä ja omistaja voi edistää omia intressejään osakeyhtiölain 1 luvun 7 pykälän rajoituksin (vrt. johdon yhtiön edun ajaminen).³³⁶

Osakkeenomistaja käyttää osakkeen hänelle tuomaa päätösvaltaa yhtiökokouksessa, jonka päätökseen osallistumalla osakkeenomistaja voi joutua vastuuseen, mikäli päätös rikkoo osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjystä.³³⁷ Myötävaikuttaminen päätökseen voi muodostua myös, kun emoyhtiö vaikuttaa tytäryhtiön hallituksen tekemään laittomaan päätökseen.³³⁸

Osakkeenomistajan vastuu riippuu myös siitä, millaisesta osakkeenomistajasta on kysymys. Vastuuta on arvioitava liukuvan skaalan mukaan.³³⁹ Vastuu voi muodostua, mikäli osakkeenomistaja on merkittävä enemmistöosakkeenomistaja, joka käyttää aktiivisesti määräysvaltaansa yhtiössä.³⁴⁰ Nämä omistajat ovat usein institutionaalisia osakkeenomistajia, joiden tuottamusta on syytä arvioida samalla tavalla kuin yhtiön johdon tuottamusta. Huolellisuusvelvollisuuden puuttumisesta huolimatta on tulkittavissa, että osakkeenomistajan vastuu voi konkretisoitua, jos osakkeenomistajan painostus tai muu vaikutus johtaa hallituksen laiminlyöntiin tai vahingon aiheuttamiseen yhtiölle.³⁴¹

³³³ OYL 22:2.

³³⁴ Airaksinen et al., 2010, 766. Huolellisuusvelvollisuudesta OYL 1:8.

³³⁵ Airaksinen et al., 2010, 765; Siikarla, 2006, 341-342.

³³⁶ Siikarla, 2006, 341; Airaksinen et al., 2010, 766-767. Airaksinen mainitsee kuitenkin poikkeuksia osakkeenomistajan oikeuteen pysyä passiivisena.

³³⁷ OYL 1:6 ja 5:1; Kyläkallio et al., 2008, 304.

³³⁸ Airaksinen et al., 2010, 767.

³³⁹ Airaksinen et al., 2010, 769.; Virtanen, 2011, 321-322.

³⁴⁰ Katso kohta 4.3.3.1 Shadow director -oppi, jossa totean, että vastuu voi muodostua myös ilman osakkeenomistusta.

³⁴¹ Airaksinen et al., 2010, 768-769.

Konserneissa emoyhtiö voi osakkeenomistajana siis olla vastuussa tytäryhtiön toiminnasta, jos se on vaikuttanut tosiasiallisesti tytäryhtiön päätöksentekoon ja toimintaan, varsinkin, jos tytäryhtiö on 100-prosenttisesti emoyhtiön omistama.³⁴² Alihankintatilanteissa vastuun sitominen on vaikeampaa, sillä alihankintasuhteen perustana on alihankintasopimus yhtiön ja alihankkijan välillä. Alihankintasuhteita käytetäänkin usein vastuun siirtämiseksi pois yhtiöltä. Tätä ilmiötä tulisi mielestäni tulkita oikeuden väärinkäytön kiellon mukaisena tilanteena varsinkin silloin, jos alihankkija on riippuvainen yhtiöstä ja sen mukanaan tuomista tuloista. Usein yhtiöt perustavat uuden yrityksen, kun he avaavat esimerkiksi tehtaan ulkomaille ja pyrkivät näin eristämään tehtaan mukanaan tuomat riskit irti suomalaisesta emoyhtiöstä. Vastaavaan tulokseen päästään, jos ulkomainen tehdas ei ole edes emoyhtiösuhteessa vaan vain alihankintasuhteessa suomalaisen yhtiön kanssa. Ulkomainen tehdas voi kuitenkin tosiasiallisesti valmistaa yksinomaan suomalaiselle yhtiölle tuotetta ja olla näin riippuvainen sen toimeksiannosta. Uuden direktiivin eitaloudellisen tiedon raportoinnista mukaan yhtiöllä voi kuitenkin olla velvollisuus valvoa myös alihankkijoitaan. Tätä käsitellen kuitenkin tarkemmin kohdassa 2.4 ja 5.2.3.

4.3.3.1 *Shadow director -oppi*

Savelan mukaan iso osakkeenomistaja rinnastetaan hallituksen jäsenen niin sanotun *shadow director -opin* mukaisesti.³⁴³ *Virtanen* käyttää suomenkielistä termiä ”*varjojohtaja*”.³⁴⁴ Varjojohtajaan eli henkilöön, joka faktisesti toimii hallituksen jäsenen tavoin, sovelletaan tuottamusolettamaa.³⁴⁵

Yhdistyneen kuningaskunnan oikeudessa varjojohtajalla tarkoitetaan henkilöä, joka käyttää määräysvaltaa yhtiössä esimerkiksi tilanteessa, jossa hallitus kuuntelee johdonmukaisesti tietyn henkilön ohjeita.³⁴⁶ Tällaisia varjojohtajia ovat esimerkiksi pankit tai isot osakkeenomistajat. Niin sanotut *de facto -johtajat* ovat vastaavia kuin

³⁴² Rasinaho, 2013, 550-552.

³⁴³ Savela, 2006, 213-216.

³⁴⁴ Virtanen, 2011, 323.

³⁴⁵ Virtanen, 2011, 323.

³⁴⁶ Yhdistyneen kuningaskunnan vuoden 2006 Companies Actin 251 §; Companies Act 1985 section 741 (2); Englannista myös *Lifting of the veil -oppi*, jonka mukaan osakkeenomistajan ja osakeyhtiön erillisyydestä voidaan poiketa jos osakeyhtiö toimii tosiasiallisesti osakkeenomistajan edustajana tai kun erillisyyttä käytetään vilpillisesti hyväksi. Yhdysvaltalaisessa tapauksessa *United States v. Bestfoods et al.* todettiin, että ”...a parent corporation’s liability for operating a facility ostensibly operated by its subsidiary depends on whether the degree to which the parent controls the subsidiary and the extent and manner of its involvement with the facility amount to the abuse of the corporate form that will warrant piercing the corporate veil and disregarding the separate corporate entities of the parent and subsidiary.”. Saksasta puolestaan *Drurchdriff -oppi*, jossa vastuu voi syntyä osakkeenomistajalle kun se perustuu sopimukseen tai sopimukseen rinnastettaviin velvoitteisiin. Katso Mäntysaari, 2002, 49. Katso myös tapaus *United States v. Bestfoods et al.*

varjojohtajat, mutta erona on se, että de facto -johtajilla on samat velvollisuudet kuin oikeilla hallituksen jäsenillä. De facto -johtajat toimivat yhtiössä vastaavasti kuin hallituksen jäsenet, mutta ilman laillista nimeämistä.³⁴⁷

Tietyissä tilanteissa henkilöiden, jotka hoitavat hallitukselle kuuluvia tehtäviä, eli tekevät sille kuuluvia päätöksiä tai täytäntöönpanevat näitä päätöksiä, voidaan katsoa vastaavan näistä toimista.³⁴⁸ Savela viittaa tilanteisiin, joissa yhtiöllä ei ole hallitusta, mutta tulkitseen tämän teorian laajentavasti soveltuvan myös tilanteisiin, joissa merkittävä osakkeenomistaja käyttää tosiasiallista päätösvaltaa yhtiössä. Virtanen puolestaan argumentoi, että mikäli osakkeenomistaja käyttää tosiasiallista päätösvaltaa yhtiössä, ei ole syytä vapauttaa häntä päätöksien aiheuttamasta vastuusta.³⁴⁹ Olen Virtasen kanssa tässä samaa mieltä, sillä valtaa ei tulisi antaa ilman sen mukanaan tuomaa vastuuta. Tätä kantaa tukee myös oikeuden väärinkäytön kieltö.

Pelkkä johdon konsultointi ei kuitenkaan ole tässä mielessä riittävää shadow director - aseman saavuttamiseksi. Tosiasiallisesti päätösvaltaa yhtiössä käyttävä henkilö on shadow director -opin mukaan myös vastuussa tietyistä hallitusta koskevista velvoitteista. Myös Ruotsin korkein oikeus on päätenyt samanlaiseen tulkintaan ilman muodollista asemaa yhtiössä toimivaa ja päätösvaltaa käyttävästä henkilöstä.³⁵⁰ Myös Suomen oikeuden mukaan virheellisen henkilön ilmoittaminen kaupparekisteriin yhtiön hallintoa hoitavaksi henkilöksi on rangaistavaa.³⁵¹ Rikosvastuunkin kohdentamisessa pyritään siihen, ettei vastuuta voida kiertää keinotekoisilla järjestelyillä.³⁵² Koska rikosvastuutakin voidaan arvioida näin tosiasiallisen toiminnan mukaan, tulkitseen, että näin voidaan tehdä myös siviilioikeudellisen vahingonkorvauksen kohdalla.³⁵³ Savela kehottaa soveltamaan vastaavaa vastuuta myös yhtiöoikeudelliseen vastuuseen ja olen tässä Savelan kanssa samalla kannalla.³⁵⁴

KKO 2001:86 tapauksessa tosiasiallista määräysvaltaa käytti henkilö, jolla ei ollut muodollista asemaa yhtiössä, eikä yhtiön osakkeita. Korkein oikeus katsoi tosiasiallisesti määräysvaltaa yhtiössä käyttäneen myös vastuulliseksi hallituksen ja

³⁴⁷ Mähönen & Villa, 2015, 366.

³⁴⁸ Savela, 2006, 213; OYL 22:1, 6:2.2 ja 6:19.1.

³⁴⁹ Virtanen, 2011, 321.

³⁵⁰ NJA 1997, 418.

³⁵¹ KKO 2004:88, jonka mukaan harhaanjohtava merkintä kaupparekisterissä yhtiön hallinnon järjestämisestä oli rangaistavaa rekisterimerkintärikoksena. Tapauksessa rangaistiin sekä rekisteriin merkittyä että tosiasiallisesti hallintoa hoitavaa henkilöä.

³⁵² Savela, 2006, 215; KKO 2001:86, jossa katsottiin että tosiasiallisen organisaation ja toiminnan mukaan voidaan määrittää kirjanpitovelvollisen edustaja.

³⁵³ RL 9:2.1.

³⁵⁴ Savela, 2006, 215.

toimitusjohtajan velvollisuuksista. Tämän korkeimman oikeuden tapauksen mukaan määräysvalta voi siis muodostua yhtiössä myös ilman omistusta, mikä herättää mielenkiintoa suhteessa aiemmin mainitsemaani enemmistöosakkeenomistajaan ja sen vastuuseen.³⁵⁵

Myös hallituksen esityksessä 109/2005 todetaan, että:

”Nykyinen törkeän tuottamuksen vaatimus rajoittaa osakkeenomistajan vahingonkorvausvastuuta sellaisissakin tilanteissa, joissa vahingonkorvausvastuun asettaminen osakkeenomistajalle on selvästi perusteltua, kuten vaikutusvaltaansa väärinkäyttävälle emoyhtiölle tai muulle määräysvallan käyttäjälle.”³⁵⁶

Vaikka osakkeenomistajaan ei sovelleta normaalisti tuottamusolettamaa, eikä häneltä voida vaatia aktiivista osallistumista yhtiön toimintaa eikä päätöksentekoon, katsoisin, että varsinkin ison osakkeenomistajan vastuiden tulisi lähentyä hallituksen jäsenen vastuuasemaa.³⁵⁷

4.3.4 Vastuun samastaminen ja emoyhtiön vastuu tytäryhtiön toiminnasta

Vastuun samastamisesta ei säädetä nimenomaisesti osakeyhtiölaissa, vaikka yhtiön ja sen omistajien erillisyyks sekä omistajan rajoitettu vastuu ovat keskeisiä periaatteita osakeyhtiöoikeudessa.³⁵⁸ Vastuun rajallisuutta ei voida murtaa edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä tai yhtiökokouksen päätöksellä.³⁵⁹ Vastuun samastaminen tarkoittaa sitä, että omistaja voi joutua vastuuseen yhtiön veloista ilman osakeyhtiölain säännöstenkin vastoin rajoitetun vastuun ja omistajien sekä yhtiön varallisuuspiirien erillisyyttä.³⁶⁰ Vastuun samastamista on kuitenkin kritisoinut muun muassa *Mäntysaari*, jonka mukaan tällaista oppia ei Suomen oikeudessa ole lainkaan, eikä sitä tarvita, sillä väärinkäyttöihin voidaan puuttua muun muassa velvoiteoikeuden yleisten oppien perusteella.³⁶¹ Näyttäisi kuitenkin siltä, että vastuun samastaminen olisi mahdollista erityisesti suhteessa sopimuksenulkoiseen vahingon kärsijään.³⁶²

³⁵⁵ Katso 4.3.3 (Tosiasiallisen päätösvalan käyttäminen ja määräysvalta).

³⁵⁶ HE 109/2005, 31 ja 196.

³⁵⁷ Airaksinen et al., 2010, 765-770; Savela, 2006, 213-216.

³⁵⁸ Villa, 2015, 533

³⁵⁹ Airaksinen et al., 2010b, 17; Kyläkallio et al., 2008, 305-306.

³⁶⁰ Airaksinen et al., 2010b, 18; Mähönen & Villa, 2015, 298-299 ja 302-303.

³⁶¹ Mäntysaari, 2002, 50;

³⁶² Airaksinen et al., 2010b, 18-19.

Osakeyhtiön itsenäisyys mainitaan osakeyhtiölain 1 luvun 2 pykälän ensimmäisessä momentissa, jonka mukaan:

”Osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö...”

Tästä osakeyhtiölain pääperiaatteesta on kuitenkin poikkeuksia eri laeissa kuten ympäristönsuojelulaissa, jonka 75 pykälän mukaan ympäristönpilaantumisen aiheuttajan tulee olla puhdistamisvelvollinen. Tämäkin jättää tulkinnan varaan sen, mitä aiheuttajalla, toiminnanharjoittajalla ja tosiasiallisella määräämisellä tarkoitetaan. Kantaa ei ole otettu suoraan siihen, miten vastuu kohdentuu konsernissa, eikä siihen, miten itsenäisyyden taso arvioidaan tytäryhtiössä.³⁶³

Vastuun samastuksella pyritään vahvistamaan velkojien suoja yhtiön maksukyvyttömyystilanteissa. Tällainen tilanne voisi realisoitua esimerkiksi silloin, kun yhtiö on aiheuttanut vahinkoa ja omistajat pyrkivät käyttämään osakeyhtiömuotoa päästäkseen pois vastuusta velkojien vahingoksi. Esimerkkitapauksena vastuun samastamisesta voi mainita Bhopalin myrkyonnettomuuden Intiassa vuonna 1984.³⁶⁴

Osakeyhtiömuodon väärinkäyttäminen kuuluu oikeuden väärinkäytön kiellon³⁶⁵ piiriin, joka on yleinen siviilioikeuden periaate. Oikeuden väärinkäytössä toimija käyttää muodollisesti pätevää oikeutta sen tarkoituksen, johtavien ja rakentavien periaatteiden, muiden suojattujen oikeuksien ja yleisen arvokäsityksen vastaisesti. Väärinkäyttäminen voi olla myös osakeyhtiön tarkoituksen vastaista toimintaa. Osakeyhtiösektorilla oikeuden väärinkäytön kiellon vastaista toimintaa on esimerkiksi osakeyhtiömuodon käyttäminen ”vilpillisesti”, vain tavoitellen vastuun välttämistä yhtiön ja omistajan varallisuuspiirien erillisyyttä käyttäen. Mikäli oikeutta käytetään tällä tavoin väärin, osakeyhtiön erillisyys sivuutetaan ja vastuuseen asetetaan yhtiössä tosiasiallisesti määräysvaltaa käyttävä osakkeenomistaja.³⁶⁶ Toisin sanoen, mikäli konserni pyrkii ulkoistamaan vastuunsa yhtiörakenteilla tai teettämällä riskialttiita, tuotannon alkupään toimintoja ulkopuolisilla toimijoilla, voidaan konserni/emoyhtiö asettaa vastuuseen tämän toiminnan aiheuttamista vahingoista tosiasiallisen määräysvallan perusteella.

³⁶³ YSL 133, 16, 17 ja 5.1 kohta 8.

³⁶⁴ Tapauksessa riskipitoisen toiminnan vastuu oli pyritty siirtämään pois emoyhtiöltä toisten yhtiöiden kautta. Toimintaa rahoitettiin vieraan pääoman ehdoin, jolloin emoyhtiö sai voitot korkojen muodossa. Näin riski saatiin rajattua pois emoyhtiöltä ja toisten yhtiöiden kannettavaksi. Tässä tapauksessa murrettiin osakkeenomistajan rajoitettu vastuu.

³⁶⁵ Oikeuden väärinkäytön kiellosta: Linna, 2004.

³⁶⁶ KKO 2015:17, perustelut kohta 25.

Voisin hyvin kuvitella, että monet alihankkijat kehittyvissä maissa olisivat jopa täysin riippuvaisia ison länsimaalaisen yhtiön kanssa tehdystä alihankintasuhteesta.

Esimerkki rikkeestä toimitusketjussa:

Elektroniikka-alalla tarvitaan koboltti-nimistä raaka-ainetta, jota kaivetaan muun muassa Kongossa käyttäen lapsityövoimaa. Useamman eri jalostajan ja välikäden kautta Kongossa lapsityövoimalla kaivettu koboltti päätyi Amnestyn tämän vuoden alussa paljastamassa tapauksessa muun muassa Applen, Samsungin, Sonyn ja Microsoftin tuotteisiin.³⁶⁷

Samastamistilanteissa joudutaan käyttämään korostuneesti tapauskohtaista punnintaa, jossa puntaroidaan yhtiön ja omistajan erillisyyden, rajoitetun vastuun ja oikeuden väärinkäytön kiellon periaatteiden välistä vahvuutta. Ratkaisu tehdään kaikki olosuhteet ja asiaan vaikuttavat tekijät huomioon ottaen tapauskohtaisesti. Normihierarkian mukaisesti normit väistyvät normikollisiossa, eli erityislainsäädännöllä voidaan poiketa osakeyhtiölaista poikkeavasti.³⁶⁸

Vaikka rajoitettu vastuu sekä yhtiön ja omistajan erillisuus ovat olennaiset pääperiaatteet osakeyhtiölaissa, voidaan ne syrjäyttää poikkeustilanteissa, joissa syrjäyttämistä tukevat selvästi vahvemmat oikeushyvät ja periaatteet. Näiden pääperiaatteiden syrjäyttäminen edellyttää siis joko muussa laissa säädettyä perustetta³⁶⁹ tai samastamista, joissa osakeyhtiötä käytetään selvästi keinotekoisella, tarkoituksen vastaisella ja moitittavalla tavalla.

Ympäristövahinkolain 7 luvun 1 pykälän mukaan vastuu on ankaraa ja korvausvelvollisuus on sillä, joka harjoittaa vahinkoa aiheuttavaa toimintaa tai joka on rinnastettavissa toiminnanharjoittajaan. Vastuu ulotetaan siis toiminnanharjoittajaan rinnastettavaan tahoon, mutta tämän tahon määräysvalta ja taloudelliset suhteet toiminnanharjoittajaan sekä toiminnasta tavoiteltu taloudellinen etu otetaan huomioon vastuuta arvioitaessa. Kuitenkaan pelkkä rahoitussuhde ei loisi korvausvastuuta.³⁷⁰

Yhteiskuntavastuu tytäryhtiön toiminnasta on tällä tavalla kytkettävissä emoyhtiön vastuuseen osakkeenomistajana, ja alihankkijoiden toimintaa tuleekin tulevan direktiivin ei-taloudellisen tiedon raportoinnista mukaan valvoa. Valvonnan kautta vastuun

³⁶⁷ Katso: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/01/Child-labour-behind-smart-phone-and-electric-car-batteries/>.

³⁶⁸ Mähönen & Villa, 2010, 299.

³⁶⁹ Esimerkiksi YVL 7.1.

³⁷⁰ Linna, 2016, 382; HE 165/1992, 26-27.

kytkeminen emoyhtiöön onnistuu mielestäni myös tosiasiallisen määräysvallan käyttämisen kautta, sillä tosiasiallisesti iso suomalainen yhtiö voisi määrätä ulkomaisen alihankkijan toiminnasta, kuten aiemmin esitin. Liiketaloudellisesti olisi vastuutonta sulkea silmät tuotantoketjun riskeiltä, ja varsinkin nyt, kun valvonta tulee palkolliseksi isoille yhtiöille, on vastuun kytkeminen mahdollista. Kuten aiemmin totesin, voi vastuu muodostua myös ilman omistusta, varsinkin, jos rakenteita on käytetty oikeuden väärinkäytön kiellon vastaisesti, välttääkseen vastuun riskipitoisista toimista. Oikeuskirjallisuuden mukaan konserniyhteys yksinään tai pelkkä normaali vaikuttaminen yhtiössä osakkeenomistajana ei riitä vastuun langettamiseksi emoyhtiölle. Varsinaisen operatiivisen liiketoiminnan kohdalla on toisin, mutta tarkkoja rajoja on mahdotonta vetää.

Vaikea kysymys onkin se, kuinka pitkälle yhtiön vastuu ja valvontavelvollisuus voidaan ulottaa. Mielestäni vastuun tulisi ulottua yhtä pitkälle kuin tosiasiallinen määräysvalta ulottuu. *Villankin* mukaan tulee katsoa, kenellä on todellinen mahdollisuus vaikuttaa yhtiön toimintaan ja päätöksentekoon, mikä on hänen toivomuksensa myös tulevaa lainsäädäntöä ajatellen.³⁷¹ Toisissa tapauksissa vastuu voi olla vain tytäryhtiöihin ulottuvaa, kun taas toisissa se voi ulottua monta pykälää pidemmälle, esimerkiksi tytäryhtiön tytäryhtiön alihankkijaan. On vaikeaa uskoa, että isot maailmanlaajuiset listayhtiöt ostaisivat raaka-aineita ja tuottaisivat tuotteita tuntemattomissa olosuhteissa, joten tietämättömyyteen vetoaminen tuntuu absurdilta.

³⁷¹ Villa & Immonen, 2016.

5. YHTEISKUNTAVASTUU SUHTEESSA OSAKEYHTIÖN TOIMINTAAN

5.1 Yleistä

5.1.1 Yhteiskuntavastuu ja liiketoiminnan kannattavuus

Vanhan käsityksen mukaan yhteiskuntavastuu on nähty verojen maksamisena, lisäkustannuksena sekä hyväntekeväisyytenä, mutta nykyisin käsite on huomattavasti laajempi. Yhteiskuntavastuullinen toiminta voi olla pitkällä tähtäimellä liiketoiminnallisesti kannattavaa, eikä se siten ole myöskään välttämättä oikein toteutettuna osakkeenomistajien edun vastaista. Hyvin hoidettuna yhteiskuntavastuu voi olla sijoitus tulevaisuuteen ja tuoda lisäarvoa yhtiön toimintaan. Huonosti hoidettu yhteiskuntavastuu voi puolestaan vaikuttaa asiakaskäyttäytymiseen ja tulevaisuuden rahoitukseen ja sitä kautta yhtiön tuottamiin voittoihin.

Pääomasijoittajista yhä suurempi osa haluaa sijoittaa varansa eettisiin ja vastuullisiin kohteisiin. Vastuullisen sijoittamistrendin kasvun myötä cleantech -rahastot ja sijoitus- sekä kehitysyhtiöt ovat yleistyneet, joista esimerkkinä on suomalainen Cleantech Invest joka listautui vuonna 2014.³⁷² Nämä sijoitusyhtiöt sijoittavat vain vastuullisiin kohteisiin, kuten puhtaaseen energiaan ja kestävään kehitykseen.³⁷³ Vastuullisuuden kasvun myötä yhtiöiden, jotka eivät toimi vastuullisesti, voi olla yhä hankalampaa saada lisäinvestointeja liiketoimintaansa. Vastuullista sijoittamista varten on myös luotu periaatteita ja standardeja, kuten PRI- ja ESG-periaatteet, joihin yhtiöt voivat sitoutua.³⁷⁴ PRI-periaatteiden kohdalla esimerkiksi ei kuitenkaan oteta kantaa periaatteiden toteuttamiseen, vaan jokainen rahasto päättää itse toimintatapansa.

Yritysten motiivina yhteiskuntavastuulliseen toimintaan ovat maineen hallinta, sisäisen tehokkuuden tavoittelu sekä sisäisten ja ulkoisten sidosryhmien paine. Ulkoisten sidosryhmien paineella tarkoitetaan esimerkiksi kansalaisjärjestöjen painetta. Usein yhtiöissä tapahtuvien positiivisten muutosten takana ovat asiakkaiden valinnat ja heidän luomansa paineet. Vastatakseen näihin paineisiin yritysten on täytynyt luoda itsesääntelyjärjestelmiä (kuten hallintajärjestelmiä), joilla voidaan vaikuttaa eri oikeusjärjestelmissä toimivien yhtiöiden toimintaan.³⁷⁵

³⁷² Vastuullisen sijoittamisen kasvusta <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1462511154999>.

³⁷³ Huomioi myös Sharia-lain mukaiset rahastot, joiden vastuullisuus tosin tasa-arvon saralla kyseenalaista. Katso esimerkiksi <http://www.taloussanommat.fi/oma-raha/2008/09/02/ruotsiin-sharia-rahasto-muslimille/200822817/139>.

³⁷⁴ YK:n Principles of Responsible Investment (https://www.unpri.org/download_report/3847) ja sen suomalaisen kontaktiyhdistys Finland's Sustainable Investment Forum ry (FINSIF).

³⁷⁵ Tarkemmin itsesääntelystä ja yhteissääntelystä arvoketjussa: Sorsa, 2009b.

Käytännössä on nähty, että parhaiten yhtiö edistää ympäröivän yhteiskunnan hyvinvointia kun johto vastaa juuri osakkeenomistajien eduista.³⁷⁶ Voittoa voidaan tuottaa osakkeenomistajille joko pyrkimällä mahdollisimman suureen varojen jakoon osakkeenomistajille tai kasvattamalla yhtiön omaisuutta niin, että se voi tuottaa jatkossa parempaa taloudellista hyötyä osakkeenomistajilleen. Voitontuottamistarkoitus voi ilmentyä myös osakkeen arvon nostamisena mahdollisimman ylös, joko lyhyellä tai pitkällä aikavälillä.³⁷⁷ Joka tapauksessa kysymys on osakkeenomistajien tuoton maksimoinnista.³⁷⁸

Nykyään yhtiön tarkoitus ja vastuu on nähty myös aiemmin esitettyä laajemmin, eli niin, että otetaan huomioon kaikkien toimintaan sidoksissa olevien toimijoiden ja tahojen edut huomioon. Tämä lähestymistapa on sidosryhmälähtöinen, jossa yhtiö toimii johdon päämiehenä. Johdon on tässä mallissa otettava huomioon kaikkien yhtiön menestymiseen vaikuttaneiden tahojen hyvinvointi. Sidoryhmälähtöisessä lähestymistavassa yhtiön vastuulla on voitontuottamisen lisäksi esimerkiksi ympäristöstä ja työllisyydestä huolehtiminen jopa niin, että se menee voitontuottamisenkin edelle.³⁷⁹

Yritykset nähdään näin osana yhteiskuntaa ja sen sijaan, että niiden vastuulla olisi vain omien omistajiensa tarpeiden tyydyttäminen, niiden vastuu ulottuu omaa kenttää laajemmalle alueelle. Yhtiö käyttää toiminnassaan ympäröivää yhteiskuntaa, esimerkiksi työvoimaa ja luonnonvaroja, ja sen rakenteita hyväkseen tuottaakseen tulosta ja näin voidaan nähdä syntyvän yhtiön yhteiskuntavastuu. Taloudellisesti menestyvä yhtiö tuottaa hyvinvointia myös ympäröivälle yhteiskunnalle.³⁸⁰

R.E. Freeman kehitti vuonna 1984 sidoryhmäteorian, jonka mukaan yritys tarvitsee toimiakseen sidoryhmien tuen. Freeman määritteli sidoryhmän joukoksi tai yksilöksi, joka voi vaikuttaa yrityksen tavoitteisiin tai olla näiden tavoitteiden vaikutusten kohteena. Sidoryhmät voidaan jaotella Freemanin mukaan sisäisiin ja ulkoisiin sidoryhmiin.³⁸¹ Sisäisiä sidoryhmiä ovat yhtiön osakkeenomistajat, johto ja työntekijät, kun taas ulkoisia sidoryhmiä ovat muun muassa asiakkaat, rahoittajat, media, kilpailijat, alihankkijat ja julkinen sektori sekä luontoympäristö.

³⁷⁶ Hansman & Kraakman, 2000, 10.

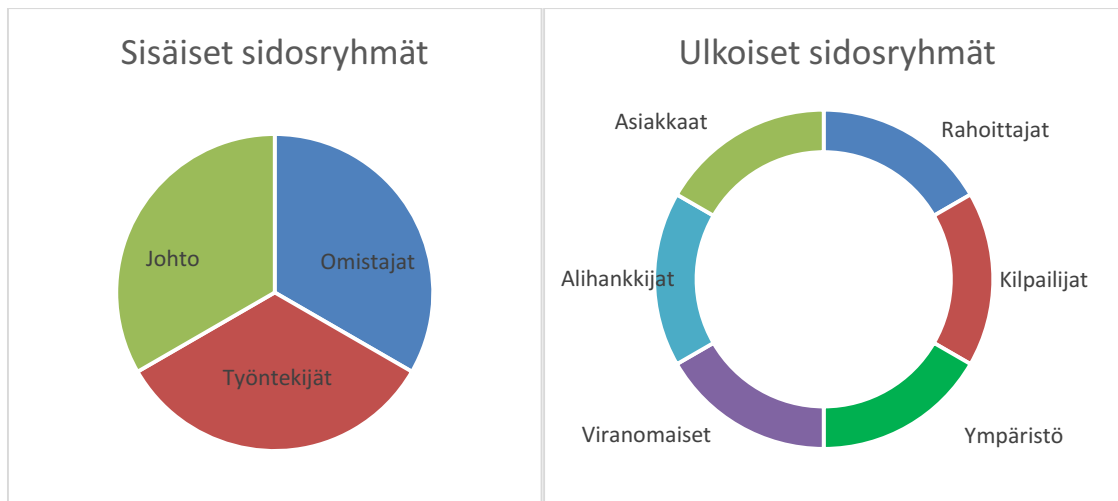
³⁷⁷ Kyläkallio et al., 2008, 68.

³⁷⁸ Mähönen & Villa, 2015, 349.

³⁷⁹ Mähönen & Villa, 2015, 43, 331, 333 ja 351-352; OECD Guidelines for Multinational Enterprises.

³⁸⁰ Vehkaperä, 2003, 20 ja 23. Myös Milton Friedmanin 'voittoetiikan' mukaan voiton maksimointi nähdään yrityksen ainoana sosiaalisena vastuuna.

³⁸¹ Freeman, 1984, 12; Samalla tavalla sidoryhmät jaotteli myös Carroll.

Kolmas ideologia omistajalähtöisyyden ja sidosryhmälähtöisyyden rinnalla on laajan vastuun näkemys. Tämän ideologian mukaan yhtiön tulee edistää yhteiskunnan hyvinvointia ja elämänlaatua, mikä on mahdollista vain yhtiön toiminnan ollessa kannattavaa. Taloudellista voittoa tavoitellaan vain sen verran, että liikeriskit voidaan kattaa. Laajan vastuun näkemyksen mukaan yhtiöt, jotka tavoittelevat voittoa vain pitkällä tähtäimellä, tulevat menettämään jatkossa asemaansa. Yhteiskuntavastuun ja eettisten periaatteiden tulisi näkyä myös yhtiön käytännön toiminnassa.³⁸²

5.1.2 Valistunut arvonmaksimointi

Perinteisesti lähtökohtana yritykselle on ollut osakkeiden markkina-arvon maksimointi. Valistuneessa arvonmaksimoinnissa kaikkien yhtiön liikkeelle laskemien arvopapereiden arvoa tulee maksimoida, mikä edellyttää yhtiön sidosryhmien tarpeiden tyydyttämistä. Erona sidosryhmälähtöiseen ajattelumalliin on se, että valistuneessa arvonmaksimoinnissa tavoitteena on silti tuottaa maksimaalinen voitto, mutta fokus on pitkässä juoksussa.³⁸³

Jos yhtiö pyrkii tuottamaan mahdollisimman paljon voittoa lyhyellä aikavälillä (esimerkiksi laittomin toimin tai epäeettisesti), voi se vaikuttaa negatiivisesti pidemmän aikavälin mahdollisuuksiin.³⁸⁴ Valistuneen arvonmaksimoinnin (*enlightened value maximization*) mukaan voittoa voidaan tehdä pitkällä aikavälillä niin, että eri sidosryhmien edut otetaan huomioon.³⁸⁵ Kuten olen aiemmin todennut, sama näkemys on hallituksen esityksessään.³⁸⁶ Toimet, jotka vaikuttavat lyhyellä aikavälillä tuottoisilta, voivat liata yhtiön mainetta ja vaikuttaa tuottoon pitkällä aikavälillä negatiivisesti,

³⁸² Vehkaperä, 2003, 24.

³⁸³ Mähönen & Villa, 2015, 338, viitaten Jensen, 2001, 8-9.

³⁸⁴ Airaksinen et al., 2010a, 27.

³⁸⁵ Jensen, 2001, 3.

³⁸⁶ HE 109/2005, 39.

varsinkin kun tieto leviää sosiaalisen median kautta nopeasti.³⁸⁷ Punninta tulee tehdä kokonaisarvioinnin perusteella. Aiemmin mainitsemissani tapauksissa, Siemens ja Walmart de Mexico, toimet olivat varmasti lyhyellä aikavälillä tuottoisia, mutta molemmissa tapauksissa rikkeet tulivat yhtiöille kalliiksi niin taloudellisesti kuin maineen menetyksen muodossa.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa on yhtiöoikeuteen sisällytetty vastaava ajatus, jonka mukaan hallituksen tulee edistää yhtiön etua pitkällä aikavälillä ja ottaa työntekijöiden, toimittajien, asiakkaiden ja muiden edut huomioon. Myös yhtiön vaikutus ympäristöön ja ympäröivään yhteisöön tulee huomioida.³⁸⁸

5.1.3 Jaetun arvon tuottaminen

Käsitteen jaetun arvon tuottamisesta (*creating shared value*) esittelivät *Michael E. Porter* ja *Mark R. Kramer* *Harvard Business Review*'n artikkelissa '*The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*'. Jaetun arvon tuottamisen mallissa luodaan lisäarvoa osakkeenomistajille ja itse yhtiölle sillä tavoin, että arvoa syntyy samalla myös yhteiskunnalle yhtiön ympärillä.³⁸⁹ Jaetun arvon tuottamista voidaan pitää innovatiivisen vastuullisuuden muotona, jossa tavoitteena on käyttää resursseja ja ympäristöä tavalla, joka on sekä kestävää että myös järkevää liiketoimintaa.

Lyhyellä aikavälillä yhteiskuntavastuullinen toiminta voi pienentää yhtiön raaka-aine- ja energiakustannuksia sekä ympäristöasioihin uppoavia kustannuksia vähentämällä ympäristöonnettomuuksia. Myös asiakkaiden ja sijoittajien kysyntä yhteiskuntaystävällisille tuotteille ja yhtiöille voi kasvaa. Pitkällä aikavälillä puolestaan hyvissä ajoin huomioitu yhteiskuntavastuu voi vähentää kustannuksia jatkossa, kun määräykset kiristyvät. Näin vältetään siis turhilta korjausinvestoinneilta. Samoin vaikutukset henkilöstön motivointiin ja rekrytointiin ovat yhteiskuntavastuun pitkän aikavälin hyötyjä.

5.2 Voidaanko yhtiö velvoittaa varmistumaan alihankkijoiden yhteiskuntavastuullisesta toiminnasta?

5.2.1 Osakeyhtiölain enemmistö- ja yhdenvertaisuusperiaatteet

Osakeyhtiölain 1 luvun 5 pykälän mukaan yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Osakkeenomistajat käyttävät osakeyhtiölain 1 luvun 6 pykälän ilmaisemaa enemmistöperiaatetta, jonka

³⁸⁷ Airaksinen et al., 2010, 31-32.

³⁸⁸ Mähönen & Villa, 2015 350-351; Companies Act, Chapter 46, 172§; *Enlightened shareholder value*.

³⁸⁹ Porter & Kramer, 2006, 78-92.

mukaan osakkeenomistajat käyttävät päätösvaltaansa yhtiökokouksessa ja päätökset siellä tehdään annettujen äänten enemmistöllä.³⁹⁰

Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Yhtiökokous tai yritysjohto ei saa tehdä päätöstä tai ryhtyä muuhun toimenpiteeseen, joka on omiaan tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella.³⁹¹ Osakkeenomistajat voivat yhtiöjärjestyksessä määrätä yhtiön toiminnasta, joka ei kuitenkaan saa olla lain tai hyvän tavan vastaista.³⁹²

Toisin sanoen osakkeenomistajat voivat halutessaan enemmistöperiaatteen turvin määrätä yhtiöjärjestyksellä yhtiön toimimaan yhteiskuntavastuullisesti. Tämä edellyttää listayhtiöiden kohdalla yleensä kuitenkin isojen osakkeenomistajien, kuten eläkerahastojen tukea.

Johdon tuottamuskyky ylittyy, mikäli se ei noudata lakia, yhtiöjärjestyksestä tai velvoittavia päätöksiä.³⁹³ Mikäli yhtiöjärjestyksessä on ilmaistu osakkeenomistajien halu toimia yhteiskuntavastuullisesti liiketoiminnassaan, toimii johto tuottamuksellisesti mikäli se tietoisesti aiheuttaa tai laiminlyöden rikkoo huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuutensa yhtiöjärjestyksessä ilmaistun yhteiskuntavastuun vastaisesti. Johdon huolellisuutta on arvioitava huomioon ottaen yhtiön etu ja koska hallituksen esityksen mukaan yhtiön etu arvioidaan pitkällä aikavälillä, sisältää myös yhteiskuntavastuun huomioon ottamisen. Näin ollen yhtiön huolellinen ja yhteiskuntavastuullinen toiminta on yhtiön edun mukaista, jolloin johdon tulee sitä osakeyhtiölain 1 luvun 8 pykälän mukaan edistää. Yhteiskuntavastuun edistäminen yhtiön toiminnassa olisi perusteltavissa ilmankin yhtiöjärjestykseen kirjattua osakkeenomistajien tahtoa, mutta kirjattuna asiasta ei olisi ainakaan tulkinnan varaa. Eri keskustelu puolestaan on se, olisivatko osakkeenomistajat valmiita kirjaamaan yhteiskuntavastuuta koskevan lausekkeen yhtiöjärjestykseen vai nähtäisiinkö se omaan jalkaan ampumisena.

5.2.2 Johdon palkitseminen

Johdon velvoittamisen yhtiöjärjestyksellä lisäksi johtoa voi motivoida kepin sijasta myös porkkanalla. Porkkanana voi olla yhteiskuntavastuun sitominen johdon

³⁹⁰ Kyläkallio et al., 2008, 543-545.

³⁹¹ OYL 1:7.

³⁹² OYL 1:9.

³⁹³ Kyläkallio et al., 2008, 642-644.

palkitsemisjärjestelmään, esimerkiksi tiettyjen yhteiskuntavastuullisten toimien saavuttamisesta liiketoiminnassa. Tämä edellyttää kuitenkin sopivien mittareiden määrittämistä ja näiden mittareiden kytkemistä johdon palkkiojärjestelmään sekä yhtiön käytäntöjen julkistamista.³⁹⁴

5.2.3 Lainsäädäntö

Direktiivin yritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinniksi³⁹⁵, joka tulee voimaan 6. joulukuuta 2016, mukaan tiettyjen rajat ylittävien yritysten tulee raportoida alihankintaketjuistaan. Tämä on kuitenkin jälkikäteen työkalu.

Etukäteisiä keinoja vastuullisuuden valvontaan esiintyy muun muassa Suomen sisäisiä alihankintasopimuksia koskevassa niin sanotussa tilaajavastuulain.³⁹⁶ Tilaajavastuulain mukaan yritysten tulee varmistua, että sen alihankkijat täyttävät lakisääteiset maksuvelvollisuudet. Maksuvelvollisuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, onko verot maksettu. Yhtiön tulee myös tarkastaa, millaista työehtosopimusta alihankkijan yhtiössä sovelletaan ja se, että alihankkija on merkitty ennakkoperintä- ja arvonlisävelvollisten rekisteriin. Tilaajavastuulaki tulee sovellettavaksi alihankintasopimuksissa, jotka ovat yli 9000 euron arvoisia (ilman arvonlisäveroa laskettuna). Edellä mainittuja tietoja ei tarvitse kuitenkaan pyytää, jos yritys voi perustellusti luottaa alihankkijaan, esimerkiksi jos sopimuskomppanina on valtion liikelaitos. Mikäli tilaajavastuulain mukaista selvitystä ei tehdä, voi tilaava yhtiö joutua maksamaan 2000 - 20 000 euron suuruisen laiminlyöntimaksun. Myös korotettu laiminlyöntimaksu on mahdollinen, jos tilaaja tietää alihankkijan laiminlyöväen velvoitteitaan. Selvää piittaamattomuutta osoittavista laiminlyönneistä maksua voi tulla 20 000 – 65 000 euroa. Tilaajavastuulain soveltamisala ei kata ulkomailla tehtyä työtä eli se ei sovellu suoraan tutkimaani aiheeseen, mutta siitä saa hieman suuntaa siitä, kuinka raportoinnin ja tarkastukset voisi hoitaa.³⁹⁷

Yhtiöt voitaisiin velvoittaa tekemään vastaava selvitys (due diligence) alihankkijoiden yhteiskuntavastuun tilanteesta jo niiden ryhtyessä liiketoimintaan. Laiminlyöntimaksun pitäisi tosin olla huomattavasti suurempi, sillä yhteiskuntavastuun laiminlyönnillä saatava taloudellinen hyöty voi olla merkittävä. Yhteiskuntavastuuselvityksestä tulisi säätää kansainvälisesti, sillä yksittäisen valtion toteuttamana se voisi aiheuttaa haittaa kilpailussa ja pahimmillaan karkottaa yhtiöitä (sääntelypakolaisuus). Vetovastuu kuuluisi

³⁹⁴ Tarkemmin tähän liittyen PRI:n julkaisu ”Integrating ESG issues into executive pay”. Saatavilla: https://www.unpri.org/download_report/8534

³⁹⁵ EU-direktiivi 2014/95/EU.

³⁹⁶ Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233.

³⁹⁷ Tilaajavastuulaki, 2§.

mielestäni YK:lle, esimerkiksi YK:n kauppaja kehityskonferenssille (UNCTAD) tai Kansainvälisen kaupan keskukselle (ITC), tai WTO:lle.

Yhteiskuntavastuuseelvitysvelvollisuus voitaisiin direktiivin tavoin kohdistaa vain tietyille rajat ylittävälle yrityksille, joilla on resurssit ja asiantuntemus asianmukaisen selvityksen laatimiseen. Toki selvityksen tekeminen lisäisi kustannuksia ja olisi jälleen yksi lisäpaino hallinnolliselle koneistolle. Selvityksen keventämiseksi voitaisiin luoda vakimuotoisia selvityslomakkeita ja metodeja. Yhtiöiden on tulevan direktiivin mukaan raportoitava yhteiskuntavastuustaan joka tapauksessa tilikauden jälkeen, eli nämä tiedot on selvitettävä kaikesta huolimatta jossain vaiheessa. Jos selvitys tehtäisiin jo alihankintasopimukseen ryhtyessä, saataisiin samalla tietoja direktiivin edellyttämää raporttia varten. Se minkä teet, tee se kerralla kunnolla, ettei kenenkään tarvitse toimiasi jälkeinpäin korjata.

Tilaaajavastuulain tavoin yhteiskuntavastuuseelvitysvelvollisuus koskisi vain tietyn summan ylittäviä alihankintasopimuksia. Näin saataisiin aikaiseksi etukäteinen ja jälkikäteinen alihankintaketjujen yhteiskuntavastuun valvonta.

Ongelmaksi muodostuu kuitenkin toimitusketjujen pituus. Alihankkijaketju saattaa kulkea usean eri valtion kautta ja yhtiöllä, joka on suomalaisen yhtiön alihankkija, saattaa olla vielä useampi taso alihankkijoita. Täten voi olla epätarkoituksenmukaista ja jopa mahdotonta selvittää koko alihankkijaketjun vastuullisuus Suomesta käsin. Alihankintasopimuksessa olisi toki mahdollista velvoittaa alihankkija tekemään vastaavanlainen selvitys omista alihankkijoistaan. Yhtiön selvitysvelvollisuus voitaisiin ulottaa kuitenkin mielestäni niin pitkälle kuin heidän tosiasiallinen vaikutusvaltansa ulottuu.³⁹⁸

5.2.3.1 Mallia Intiasta

Intian yhtiölainsäädännön mukaan huhtikuusta 2014 alkaen jokaisen yhtiön Intiassa, jonka pääoma on yli 5000 miljoonaa rupiaa (noin 73 miljoonaa euroa) tai liikevaihto yli 10000 miljoonaa rupiaa (noin 145,5 miljoonaa euroa) tai nettotulos yli 50 miljoonaa rupiaa (noin 730 000 euroa) tulee käyttää vähintään 2 prosenttia edellisen tilikauden nettotuotoistaan yhteiskuntavastuun toteuttamiseen yhtiössä.³⁹⁹ Mielestäni ajatus Intian mallin taustalla on hyvä, mutta asetetuista rajapyykeistä voisi kiistellä. Mallissa

³⁹⁸ Katso 4.3.3.1 kohta (Shadow director –oppi).

³⁹⁹ Intian yhtiölaki, kohta 135.

yhteiskuntavastuu asetetaan lakisääteiseksi velvollisuudeksi yhtiölle, joka ilmentää oikeanlaista asennetta yhtiön suhteesta yhteiskuntaan.

5.2.4 *Sopimusoikeus*

Suomalaisen yhtiön tehdessä alihankintasopimusta ulkomaalaisen alihankkijan kanssa voi alihankkijan velvoittaa alihankintasopimuksessa toimimaan yhteiskuntavastuullisesti sopimusvapauden ja *pacta sunt servanda* -periaatteen pohjalta. Kansainvälistä kauppaa säännellään kansainvälisellä kauppalailla (The United Nation Convention on Contracts for the International Sale of Goods, CISG⁴⁰⁰), joka on tahdonvaltainen (dispositiivinen) ja voi tulla sovellettavaksi joko silloin, jos molempien osapuolten valtiot ovat liittyneet yleissopimukseen tai jos sopimukseen sisällytetään CISG-viittaus. Eri valtiot ovat rajanneet CISG:n määräysten soveltamista ja esimerkiksi tietyissä tilanteissa Suomessa sovellettavaksi tulee oikeustoimilaki (OikTL). En kuitenkaan käsittele tutkielmassani tätä mainintaa laajemmin sopimusoikeudellisia työkaluja yhteiskuntavastuun sektorilla.

⁴⁰⁰ Saatavilla: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/treaty.html>

6. YHTEENVETO

Kuten totesin kohdassa 2.4, ei myöskään esittämäni pakollinen yhteiskuntavastuuseen keskittyvä due diligence alihankintasopimuksien osana välttämättä hankaloittaisi yhtiön hallintoa, sillä tarvittavat tiedot on hankittava joka tapauksessa ei-taloudellisen tiedon raportointiin liittyvän direktiivin edellytysten myötä.

Yhteiskuntavastuu jakautuu yhtiössä muun muassa yhtiölle ja hallitukselle sekä sen yksittäiselle jäsenelle. Hallituksen on toiminnassaan ja päätöksiä tehdessään toimittava lojaliteetti- ja huolellisuusvelvollisuuden mukaisesti sekä valvottava alaistensa toimintaa valvontavelvollisuutensa puitteissa. Hallituksen jäsenen tulee tuntea oma sektorinsa ja olla aina vähintään tietoinen omien läheisimpien alaistensa toiminnasta. Tarkempaa valvontaa tulee suorittaa, mikäli toimi on erityisen riskialtis tai muut olosuhteet edellyttävät sitä.

Lopuksi sidon lyhyesti yhteen yhtiön, hallituksen ja osakkeenomistajan vastuut yhteiskuntavastuusta, kutakin erikseen käsitellen.

6.1 Johdon vastuu yhteiskuntavastuusta

Mikäli yhtiön johto rikkoo huolellisuusvelvollisuuttaan⁴⁰¹ tehtävässä ollessaan, on johto yhtiöoikeudellisessa vahingonkorvausvastuussa.⁴⁰² Vastuu voi aktualisoitua suhteessa yhtiöön, osakkeenomistajaan tai kolmanteen osapuoleen. Kolmas osapuoli voi olla esimerkiksi velkoja. On huomattava, että vastuu kolmatta kohtaan edellyttää huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen lisäksi myös nimenomaisen säännöksen tai yhtiöjärjestyksen rikkomista. Vastuun syntyminen edellyttää yleisten vahingonkorvattavuuden edellytysten täyttymistä.⁴⁰³ Mikäli johto toimii yhtiöjärjestyksen tai osakeyhtiölain vastaisesti tai laiminlyö velvollisuutensa valvoa yhtiön toimintaa tai edistää yhtiön etua, joka on mitattava pitkällä aikavälillä, voi johto olla vahingonkorvausvelvollinen.

Johtoon kuuluva henkilö voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi osallistumalla päätöksentekoon äänestämällä puolesta, toimimalla itsenäisesti tai laiminlyömällä velvollisuutensa. Yhteiskuntavastuuta ajatellessa vastuu voisi muodostua, mikäli johto päätöksillään ei edistä yhtiön etua pitkällä aikavälillä. Tämä voisi aktualisoitua esimerkiksi, jos osakkeen arvo laskee. Syy-yhteys on kuitenkin vaikea näyttää toteen sekä

⁴⁰¹ OYL 1:8.

⁴⁰² OYL 22 luku.

⁴⁰³ Katso kohta 4.1 (Yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvauksesta yleisesti).

on syytä tiedostaa, että liiketoimintaan kuuluu riskien ottaminen.⁴⁰⁴ Kuitenkin laiminlyöntikin voi toimia vastuuperusteena. Laiminlyönti vastuuperusteena aktualisoituu esimerkiksi silloin, jos johto saa tietää, että tuotantoketjussa tapahtuu yhteiskuntavastuurikkomuksia, kuten lahjontaa tai lapsityövoiman käyttämistä, ja ei reagoi niihin.⁴⁰⁵ Asiaa on punnittava tapauskohtaisesti ja kysyttävä sitä, olisiko johdon pitänyt toimia toisin käsillä olevassa tilanteessa. Riskejä vahingon syntymiselle tulee pyrkiä välttämään ja mahdollisesti syntyvät vahingot estämään. Mikäli tiettyä vahingonaiheuttajaa ei yhtiössä saada selville, on yhtiö vahingonkorvausvelvollinen.

Johdon katsotaan toimineen tuottamuksellisesti, jollei johto tai hallituksen jäsen voi osoittaa menetelleensä huolellisesti (tuottamusolettama), poislukien osakeyhtiölain 1 luvun yleisten periaatteiden mukaiset tilanteet.

Johto voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi myös silloin, jos se rikkoo osakeyhtiölain 5 luvun 2 pykälän mukaista valvontavelvollisuuttaan, varsinkin, jos yhtiö toimii riskialttiilla alalla. En näe syytä siihen, miksei riskialttiutta tulisi arvioida myös toiminta-alueen mukaan. Näin ollen jos toimintaa harjoitetaan esimerkiksi kehittyvissä maissa, joissa riskit yhteiskuntavastuurikkomuksille on suuret, tulisi johdon valvoa yhtiön toimintaa erityisellä tarkkuudella. Tämän valvonnan rikkominen tai ilmitulleisiin rikkomuksiin reagoimatta jättäminen voi aiheuttaa johdolle vahingonkorvausvelvollisuuden, varsinkin isoissa yhtiöissä.

Mikäli hallitus on siirtänyt toimivaltaansa kuuluvan asian yhtiökokoukselle, voi se välttää vahingonkorvausvastuun päätöksestä. Hallitukselle jää kuitenkin täytäntöönpanovastuu ja myös mahdollisesti esittelijän vastuu.⁴⁰⁶

Sitä, kuinka pitkälle konsernin rakenteisiin hallituksen huolellisuus- ja valvontavelvollisuus sitten ulottuvat, on arvioitava tapauskohtaisesti. Jos rike on sattunut esimerkiksi tytäryhtiön tytäryhtiön alihankkijan alihankkijalla, voidaan emoyhtiöltä ja sen hallitukselta tuskin edellyttää valvontaa näin pitkälle.

6.2 Osakkeenomistajan vastuu yhteiskuntavastuusta

Osakkeenomistajan vastuu yhteiskuntavastuurikkomuksista on vaikeampi kokonaisuus tutkittavaksi, sillä osakkeenomistajat eivät ole lähtökohtaisesti henkilökohtaisessa vastuussa yhtiöstä tai sen velvoitteista. Osakkeenomistajalla on siten rajoitettu vastuu. Mitä suurempi omistus yhtiöstä omistajalla kuitenkin on, sitä suurempi on myös

⁴⁰⁴ Katso kohta 4.2.9 (Business Judgement Rule).

⁴⁰⁵ Savela, 2006, 67.

⁴⁰⁶ HE 109/2005, 82.

vastuuyhtiöstä, sillä omistus luo myös määräysvaltaa yhtiössä. Vastuu syntyy myötävaikuttamalla osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen tahallisesti tai tuottamuksesta. Osakas voi myötävaikuttaa muun muassa äänestämällä yhtiökokouksessa, mutta myös vaikuttaminen ilman osakkeenomistusta on tutkielmani mukaan mahdollista. Osakkeenomistajan vastuuseen ei sovelleta tuottamusolettamaa, mutta mikäli omistus on merkittävä tai omistaja voi muuten vaikuttaa osakeyhtiön toimintaan, tulisi osakkeenomistajaan soveltaa yhtiön johtoon sovellettavia vastuita.

Konsernissa emoyhtiö on tytäryhtiön osakkeenomistaja ja emoyhtiön vastuu osakkeenomistajana voi aktualisoitua varsinkin silloin, kun emoyhtiö on tosiasiallisesti vaikuttanut tytäryhtiön toimintaan tai päätöksentekoon. Vastuun samastamisen mukaan emoyhtiö voi myös olla vastuussa ilman osakeyhtiölain säännöstäkin, jos osakeyhtiömuotoa on käytetty vastuun siirtämiseksi pois emoyhtiöltä oikeuden väärinkäytönkiellon vastaisesti. Mikäli oikeutta käytetään tällä tavoin väärin, osakeyhtiön erillisuus ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu sivuutetaan ja vastuuseen asetetaan yhtiössä tosiasiallisesti määräysvaltaa käyttävä osakas.⁴⁰⁷ Vastuun samastamisessa joudutaan käyttämään kuitenkin korostuneesti tapauskohtaista punnintaa ja osakkeenomistajien rajoitettu vastuu voidaan syrjäyttää poikkeustilanteissa, joissa syrjäyttämistä tukevat selvästi vahvemmat oikeushyvät ja periaatteet.

Koska vastuuta ei voida kuitenkaan asettaa pienille osakkeenomistajille, jotka eivät muutenkaan vaikuta yhtiön toimintaan, joudumme kohtaamaan rajanveto-ongelman, johon ei ole yksiselitteistä vastausta.⁴⁰⁸ Arvioinnin lähtökohtana tulee olla osakkeenomistajan rajoitettu vastuu, ja tästä periaatteesta tulee poiketa pidättyvästi tapauskohtaista arviointia käyttäen. Olen kuitenkin sillä kannalla, että yhteiskunnan ja sen arvojen muuttuessa ja rike-tilanteiden yleistyessä, osakkeenomistajan ja yhtiön erillisyydestä tulee voida poiketa oikeuden väärinkäytönkiellon vastaisissa tilanteissa. Ei valtaa ilman vastuuta.

6.3 Yhtiön oma vastuu yhteiskuntavastuusta

Yhtiön oma vastuu itsenäisenä oikeushenkilönä⁴⁰⁹ pohjautuu vahingonkorvaus- ja sopimusoikeudellisiin normeihin. Yhtiö voi olla velvollinen korvaamaan osakkaalle

⁴⁰⁷ KKO 2015:17, perustelut kohta 25; OYL 1:2.1 ja 1:2.2.

⁴⁰⁸ Kyläkallio et al., 2008, 304.

⁴⁰⁹ OYL 1:2.

aiheutuneen vahingon yhtiöoikeudellisilla perusteilla, vaikka osakeyhtiölain 22 luvun mukainen vastuu ei lähtökohtaisesti koske yhtiön omaa vastuuta.⁴¹⁰

Yhtiö voi olla vastuussa hallituksen toimesta, joka tehdään yhtiöjärjestyksen vastaisesti rinnakkaisperiaatteen mukaisesti.⁴¹¹ Tämän asian suhteen ei kuitenkaan normiperusta ole täysin selvä.

Organisaation tulee vastata elintensä ja työntekijöidensä aiheuttamista vahingoista, mutta koska yhtiön toiminta on voitu järjestää verkottumalla, voivat rajat organisaation vastuun reunoilla hämärtyä.⁴¹² Tietyissä tapauksissa suomalainen yhtiö on katsottu vastuulliseksi toisen yhtiön toimista, vaikka varsinainen yhtiöside puuttuu.⁴¹³

Osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö ja sen varallisuus on myös erillistä.⁴¹⁴ Sama pätee konsernissa, sillä emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä osakkeita. Lähtökohtaisesti tytäryhtiöt vastaavat itse omista velvoitteistaan, mutta mikäli emoyhtiö tosiasiallisesti määrää toiminnasta tai sen voidaan tosiasiallisesti katsoa vaikuttaneen tytäryhtiönsä toimintaan, voi emoyhtiö olla vastuussa.

Yhtiötä ei voida asettaa vastuuseen pääasiassa toisen toimijan tekemistä oikeudenloukkauksista eikä yhtiöllä myöskään ole oikeudellista velvollisuutta valvoa alihankkijansa toiminnan vastuullisuutta. Mitä kauempana rike tai loukkaus on tapahtunut yhtiöstä, sitä epävarmemmin voidaan olettaa, että yhtiö on tiennyt rikkomuksista ja että yhtiö ottaisi niistä selvää.

Orgaaniteorian mukaan elimen tekemä tuottamus voitaisiin kuitenkin laskea yhtiön tuottamukseksi, mikäli teon ja tehtävän elimessä välillä on tarpeeksi vahva yhteys.⁴¹⁵ Teon ja elimen välillä olevan yhteyden vahvuus arvioidaan tapauskohtaisesti.

6.4 Lopuksi

Yhteiskuntavastuu näkyy laajalti kasvavana trendinä eri sektoreilla ja sen käytännön sovellutukset tulevat kasvamaan valveutuneen yhteiskunnan, kiristyvän lainsäädännön ja yhtiön sidosryhmien asettaman paineen myötä. Siten myös yhteiskuntavastuun juridiselle osaamiselle tulee olemaan entistä enemmän kysyntää, niin yhtiöissä kuin sijoittajapuolella. Monikansallisten yritysten epäeettinen ja yhtiörakenteita sekä nykyisen

⁴¹⁰ KKO 1992:66.

⁴¹¹ Saarnilehto, 2009, 42.

⁴¹² Mäntysaari, 2002, 273-274.

⁴¹³ KKO 2015:17.

⁴¹⁴ HE 109/2005, 38.

⁴¹⁵ Savela, 2006, 198; Katso kohta 4.3.3.1 (Shadow director -oppi).

lainsäädännön mahdollistamaa vastuuta välttelevä toiminta tullaan ajamaan entistä ahtaammalle. Tämä kehitys tulee vaikuttamaan globaaleihin markkinoihin sekä yhtiöiden toimintastrategioihin merkittävästi. Ilmentymänä tästä on esimerkiksi se, että teknologia- ja kasvuyritystapahtuman, Slushin, yksi teemoista on yhteiskuntavastuu.⁴¹⁶ Keskeisenä kehityskohteena näen sitovan ja valvotun kansainvälisen sääntelyn puuttumisen yhteiskuntavastuun alueella.

Tutkielmani aiheen laajuus paljastui minulle vasta tutkiessani tarkemmin aihetta ja ennustan, että tutkimus tällä aihealueella tulee lisääntymään eri tieteen aloilla merkittävästi seuraavan vuosikymmenen aikana. Yhteiskuntavastuusta tulee yrityksille elinehto kiristyvän kilpailun myötä. Vastuun tulisi perustua tosiasialliseen vaikuttamiseen yhtiössä, tehtiin se sitten tehtävän, osakkeenomistuksen tai muun vaikutusmahdollisuuden kautta.

Ei valtaa ilman vastuuta, mutta jatkossa ei myöskään liiketoimintaa ilman vastuuta.

⁴¹⁶ <http://www.slush.org/event/speakers/> “When nations are failing at protecting our planet, startups are taking the lead in developing innovative ways of producing energy and food, keeping our oceans clean, and preserving biodiversity. There will soon be a billion new consumers in the world, and societies along with startups will have to solve problems caused by drought, famine and waves of immigration.”